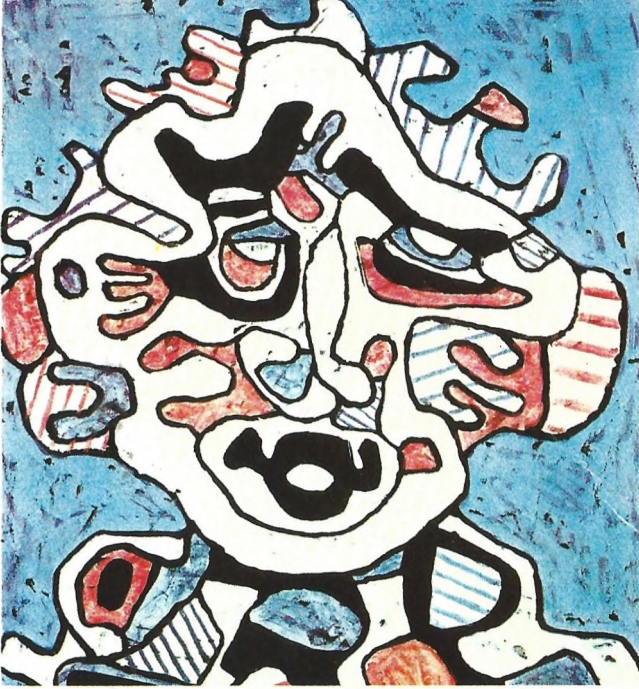

DİYALOGLAR

GILLES DELEUZE CLAIRE PARNET

DİYALOGLAR

GILLES DELEUZE CLAIRE PARNET

Türkçesi : Ali Akay

BAĞLAM

Bağlam Yayınları / 27
Deneme / 6
Birinci Basım : Haziran 1990

ISBN : 975 - 7696 - 09 - 9

Kapak Resmi : Jean Dubuffet, **Solario**, 1967

Dizgi - Baskı : Ufuk Matbaası

BAĞLAM YAYINCILIK
Ankara Cad. 13/1
34410 Cağaloğlu - İST.
Tel. : 513 59 68

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
I — Diyalog Nedir, Neye Yarar	13
II — İngiliz Amerikan Edebiyatının Üstünlüğünden	57
III — Ölü Psikanaliz, Hadi Çözümleyiniz	109
IV — Politikalar	167

Gilles Deleuze :

13 Ocak 1925'te Paris'te doğdu.

Lise Carnot'da okudu.

1944 - 48 yıllarında Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe okudu.

1948'de felsefe doçenti oldu.

1948 - 57 yıllarında Amiens, Orleans ve Louis Legrand liselerinde felsefe profesörü olarak dersler verdi.

1957 - 60 yıllarında Sorbonne'da felsefe tarihi asistanlığı görevinde bulundu.

1960 - 64'te C.N.R.S. (Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi)'de araştırmacı oldu.

1962'de Michel Foucault ile tanıştı.

1964 - 69, Lyon'da dersler verdi.

1969'da Maurice de Gandillac'ın yönetiminde «Difference et répétition» (Farklılık ve Tekrar) tezini savundu. Aynı yıl Félix Guattari ile tanıştı ve ortak çalışmalara başladılar.

1969'da Paris VIII, Vincennes Üniversitesinde felsefe profesörü oldu. Aynı yıl Michel Foucault, François Chatalet ile kurmuş oldukları bu üniversitenin felsefe bölümünü terketip, College de France'a geçti.

1969 yılından sonra bu üniversite çerçevesinde solcu eylemlerde bulundu.

Komünist Partisine hiçbir zaman üye olmadı. Ne Heideggerci ne de fenomenolog oldu. Marx'dan asla vazgeçmedi, 1968'i asla reddetmedi.

Az seyahat eder.

Claire Parnet (1950) :

Bir yazı ile düşünceci ressamalara, sanatçılara, yazarlara kadar ulaşmasının mümkün olduğunu söyler. Önemli olan herkesin birbirinden bir şeyler almış olmasıdır. Ama asla herşeyi değil. Felsefe eğitimi görmüştür. Halen **L'Autre Journal** adlı bir kültürel gazetesinin başyazarıdır.

Ö N S Ö Z

Gilles Deleuze yapısalcılık sonrası çizgi içinde bir filozoftur. Fransa'da anti-psikiyatri akımı içinde, Félix Guattari ile birlikte şizo-analizin kurucularındandır. **Kapitalizm ve Şizofreni**, adlı iki ciltlik kitabı kapitalizmin dışında kalanların sadece şizofrenler olduğunu vurgular, Freud ve Claude Levi-Strauss eleştirisi yapar. Her şeyi yapısallaştıran «genelleşmiş bir mitolojiye» karşı tekillikleri öne sürer. Her şeyi Oidipus'a indirgeyen ve mitolojiden kurtulamayan psikanalizin karşısına şizo-analizi çıkarır. Önceleri Bergson, Spinoza, Hume, Nietzsche gibi filozoflar, Proust, Kafka gibi edebiyatçılar üzerine çalışan Deleuze, sonra Félix Guattari ile beraberce gerçekleştirdikleri çalışmalarda 68 sonrası düşüncenin çözümlemesini yapar. Burada **L'Anti - Oedipe** (1972) ve **Mille Plateaux** (1980) ortaya çıkar. Son yıllarda 2 ciltlik sinema üzerine yazdığı **L'Image - mouvement** ve **Image - Temps** (1983 ve 1985) kitapları tüm estetik sanat dünyasını etkilemiştir.

Fransız düşünce tarihinde Hegel'den Nietzsche'ye doğru yol alan düşüncenin ileri gelen düşünürlerinden olan Gilles Deleuze uzun yıllar Paris VIII Vincennes Üniversitesinde seminerlerini sürdürmüştür. Gilles Deleuze'ün en önemli iki kitabı **Différence et Répétition** (1968) ve **Logique du sens** (1969) dır. Bu kitaplar da tekillik ve farklılık temalarını diyalektiğin zıtlığı ve çelişkilerine, yapısalcılığın özdeşlik ilkelerine karşı koyar. Zamanın havasından etkilenen Deleuze, bu kitaplarında Heidegger'den beri başlayan farklılık felsefesini sürdürür. Bunlar: ortak mekandaki farklılık karakterlerini dağıtan yapısalcılık; farklılık ve tekrar temaları üzerine, en soyut düşüncesinde roman sanatı; sanata, dile ve bilinçdışına ait tekrarın gücünün alanlarıdır. Tüm bu işaretler anti-Hegelmilik denilen genelleşmekte olan düşünceyi kapsarlar. Fark ve tekrar özdeş ve karşıtın yerini doldurur. Olumsuzlama yerini olumlamaya bırakır (Nietzsche'nin

teması). Özdeşliğin ilkselliği temsiliyetin tanımlamasını yapar, halbuki modern düşünce temsiliyetin iflâsı üzerine kurulmuştur. Yani modern dünya simülasyon (görüntü) dünyasıdır. Deleuze bu dünyanın düşüncesini düşünmeğe çalışmıştır.

Bu çeviri ile Gilles Deleuze'ü Türk okuyucularına aktarmaya çalıştım. Deleuze ile yaptığım konuşma sonucu, kendisinden bu kitabı çevirme onayını aldım; çünkü **Diyaloglar** Deleuze'ün, Claire Parnet ile ortak olarak gerçekleştirdikleri, anonim bir yazı ile ortaya çıkardıkları bir kitap olarak, Deleuze'ün en kapsamlı kitabıdır.

Japoncaya varana kadar pek çok dile çevriilen Deleuze'ün yapıtlarının ilk bu kitapla çevirisine girişmekteki amaç değişik konular üzerine Deleuze'ün düşüncesinin fırça tuşları halinde tuvale sergilenmesini göstermektir. Anlaşılması zor gibi gözüken, ama bir kere düşüncesinin içine girince metinlerin açıklığı hız kazanan bu büyük filozofun daha okunaklı hale gelmesi için alt kısımlarda bazı açıklamalar yaptım.

Gilles Deleuze ve Félix Guattari'nin bazı kavramlarını metin anlaşılсын diye açıklıyoruz. G. Deleuze ile yapmış olduğum söyleşide sözcüklerin Türkçe anlamlarını ona açıkladım ve bir düşünce aktarıcısı olarak onun düşüncesini almayı önemli buldum. Bunun için bana yardımlarından dolayı Gilles Deleuze'e teşekkür ederim.

Bazı kavramlar şunlar :

1) **Déterritorialisation** : Bu sözcük Deleuze ve Guattari tarafından kullanılır. Anlamı da onlar tarafından verilir. Fransızcadaki «**territoire**» sözcüğünün Türkçesi «ülke, bölge» olarak verilmiştir. (**Fransızca Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu, Hazırlayan : Ali Ağakay, denetleyen : Nusret Hızır, Ankara, 1962). Halbuki Fransızcada «**territoire**» ile «**pays**» (ülke) arasında bir ayrım vardır. Özellikle Guattari ve Deleuze bu sözcüğü «ülke» anlamının dışında kullanırlar. Onların kullandığı anlam göçebelikle ilgilidir. Bu kavramı yerleşiklik kavramına karşıt olarak kullanırlar. Söz konusu olan göçebelerin yaptıklarıdır : Çadırlarını kurdukları yeri terkedip çadırlarını bir başka yere kurmalarıdır. Yani «yurt» (çadır anlamında) yerini başka bir yere taşımak demektir. Ayrıca diğer anlamıyla «yurt» sözcüğü ulusal devlet anlamını da içerir. Yurdunu terkeden dendiğinde sanki vatanını terkeden imgesi vardır. Bu anlamda yurt hem baba-

ocağı, kişinin doğup büyüdüğü yer, hem de bir kimsenin yuradığı ülke imini taşır. Deleuze ve Guattarinin kullandıkları anlamda bu sözcük hem yurt hem de yeri belirtir. Türkçede «yurt» sözcüğünü «yurd» olarak yazdığımızda bu sözcük birinci anlamını kaybeder ve «vatan» anlamını taşıamaz duruma girer. Sonuçta birleşik olarak çevirebileceğimiz «yersizyurdsuzlaşma» yerini yurdunu bırakan kimsenin yaptığı eylem anlamını taşır.

Aynı şekilde, «Réterritorialiser» fiilinin anlamı yeniden yerine yurduna dönmek eylemini ifade eder.

2) **Rhizome** (Köksap) kavramı kökü olmayan bitkiler için botanikte kullanılır. Félix Guattari «**L'Inconscient Machinique**» (Makinasal Bilinçdışı) adlı kitabında köksap terimini şöyle açıklar :

— Dilbilimci N. Chomsky'nin ağaçvari ikiliklerine karşı köksap terimi ortaya atılmıştır. Chomsky'de (S) noktası başlangıç noktasını oluşturmaktadır ve buradan itibaren diğer ikili ayrımlar meydana çıkmaktadır. Halbuki köksap teriminin içermiş olduğu gibi kök, yani çıkış noktası diye bir nokta söz konusu olamaz. Köksaplar herhangi bir noktadan hareket ederek başka bir noktaya, hiç bir hiyerarşik ilinti olmadan, erişebilirler.

— Her köksap çizgisi bir dilbilimi çizgisine gönderim yapmamaktadır, her tip anlambilimsel zincirler birbiri ardına dizilebilirler: biyolojik, politik, ekonomik zincirler.

— Parça düzeyleri arasında, her anlambilimsel katmanda varolan ilişkiler, katmanlararası ilişkiler birbirlerinden ayrılır ve yersizyurdsuzlaşan kaçış çizgilerinden itibaren işlemlerini yürütürler.

— Bu şartlarda köksap pragmacılığı, her türlü derin yapı fikrine ters düşmektedir. Makinasal Bilinçdışı, Psikanalitik Bilinçdışından farklıdır; çünkü belli bir bilinçdışının temsiliyetini yüklenmez, her anda bir harita yaparcasına kurulmakta olan bir değişiklik ilkesine sahiptir.

— Köksapın son karakteri niteliğindeki harita her seferinde başka harita çizgileriyle ilişkiye geçebilir, değişebilir ve daimi bir değişiklik ilkesine sahiptir.

Deleuze ve Guattari'nin «**Bin Yayla**» kitabında belirtmiş oldukları gibi köksap bir çokluktur. Kökü olan bir Kozmos'a karşı kaotik bir Dünya öngörmektedirler. Ama kaotik hiç bir düzenlemenin varolmadığı anlamını taşımaz. Çokluk, yapılması ge-

reken bir şeydir. O öyle kendiliğinden varolmaz. Hep çıkartma işlemi ile yapılabilir, hep (n-I), hep çıkarma işlemi ile çokluk yapılabilir; ekleme, yani toplama işlemi ile yapılmaz. Bu dizgeye köksap dizgesi denilebilir.

Köksap ağaçvarı bitkilerden çok farklıdır. Yer altında belli olmadan yayılır. Botanikten ayrı, hayvanlarda ve insanlarda da köksaplık varolabilir. Köksapın kendisinin çok değişik biçimleri vardır. Köksapların içindeki noktalar ayrıdır.

Çokluk sözcüğü geleneksel sözcüklerden biri değildir. Fel-sefe şimdiye kadar diyalektikçilerce «Bir» (L'Un) ve «Çok» (Multiple) ile uğraşmıştır. «Çokluk» (Multiplicité), Bergson'dan beri, başka bir anlam kazanmıştır. Geleneksel kavramlar olan «Bir» ve «Çok» geneldirler. Genel bir varlık veya yokluk. Genelde çok olanı veya tek olanı içermektedir. Ama «Çokluk» genel bir kavram değildir; belli bir özgünlüğü, tekiliği, somutluğu belirtir. Bergson, burada, Platon'a yaklaşır; çünkü ilk defa Platon bu kavramlarla alay etmiştir. Bunların yerine kesin soruyu sormaktadır : «Hangi çokluk birimi, hangisi? vs». Bu yüzden asıl yol gösterici olabilen «Bir» ve «Çok», «Tekil» ve «Evrensel» arasındaki diyalektik soyut ilişki değildir. Karşıtların bileşimi fazla ileriye götüremez bizi.

3) **Le plan d'immanence ou de consistance** : (İçkinlik veya dayanıklılık planı) Bu kavram Platon'cu aşkınlığın ve Aristo'cu biçimin dışına çıkmayı önermektedir. Yersizyurdsuzlaşmış kesişen ilişkiler soyut bir hızda iner, belli bir gerçeği gösterirler. Tekil bir gerçeği belirler. Bunlar katmanları oluştururlar ve bozarlar. Soyut makinalar tek zamana, evrensel bir zamana bağlı kalmaz, ama yatay-zamanlı ve yatay-mekanlı bir dayanıklılık planına bağlanırlar.

4) **Machine abstraite** : (Soyut makina). Soyut makina anlatımı belli bir iki-anamlılık taşıdığı halde, Guattari'nin genel, evrensel, soyut fikirlerine karşı çıktığı tekil bir terimdir. Soyutlama ancak somut anlatımların düzenlemelerinden ve makinalarından meydana gelmektedir.

5) **Héceité** : Bu sözcük Ortaçağ'da din adamlarının ve kilise tarihçilerinin kullandıkları bir kavramdır. Olay anlamına gelir. Biz de bu sözcüğün Osmanlıcadaki karşılığı olan «vaka» sözcüğü ile karşılık vermeyi yeğledik; Vakaniüvisler tarihi olayları ve padişahın hayatını kaydedenler olduklarına göre-örneğin Or-

ta Çağ'daki Saint-Benoît ve daha sonra Saint-Denis kiliseleri papazlarının tarihçiliğine eşdeğer olmasa da.

6) **Flux** : (Akım). Akım sözcüğünü kullanmayı yeğledik. Akım, yani «hava, su gibi akışkan özdeklerin ya da elektrik gibi bir gücün herhangi bir yöne doğru akışı» (Ali Püsküllüoğlu, **Öz-türkçe Sözlük**, Bilgi Yayınevi, 1975, bkz.: «Akım» maddesi). Bu sözcük ideolojik akımlar anlamını taşımamaktadır, çünkü De-leuze'e göre, Foucault'da olduğu gibi, ideoloji diye bir şey yoktur.

Ali Akay
Paris, Mart 1987

BİRİNCİ BÖLÜM
DİYALOG NEDİR, NEYE YARAR?

Birinci Kısım

Bir söyleşiyi, bir diyoloğu, bir konuşmayı kendi kendisiyle açıklamak çok zordur. Çoğunlukla bana bir soru sorulduğu zaman, beni ilgilendirse bile, söyleyecek hiç bir şeyimin olmadığını farkına varırım. Sorular, başka şeyler gibi, kendi kendilerini oluştururlar. Her yerden, herhangi bir yerden gelen öğelerle sorularınızı üretmenize izin verilmezse sizin söyleyecek pek fazla bir şeyiniz kalmaz. Sorun kurma sanatı çok önemlidir : sorun ve sorunun durumu, yanıtı daha bulunmadan yaratılır. Bunların hiç biri ne bir şöyleside, ne bir tartışmada, ne de bir konuşmada yapılabilir. Hatta birli, ikili veya birçoklu içdüşünme (reflexion) bile yetmez. Herşeyden fazla da içdüşünme yetmez. Karşı çıkışlar, bu daha da beterdır. Ne zaman bana karşı çıkıl-sa, onlara şöyle söylemek içimden gelmektedir : «Tamam tamam, başka bir şeye geçelim». Karşı çıkışlar hiç bir zaman bir şey getirmedi. Bana genel bir soru sorulduğunda da bu aynıdır. Amaç sorulara yanıt vermek değil, **onlardan çıkmaktır**, kurtulmaktır. Bir çok kimse sadece sorudan onu yeniden elemekle çıkılabilineceğini düşünmektedir. «Felsefe ne durumdadır? Öldü mü? O aşılabilir mi?» Bu çok üzücüdür. Bir sorudan çıkabilmek için o soruya yeniden dönmekten bıkmaz. Çıkmak hiç bir zaman bu şekilde yapılmaz. Devinim düşünenin gözlerini kırptırdığı anda daima onun ardından yapılır. Çıkmak, zaten çıkıldı, veya hiç

çıkılamayacak. Sorular genelde bir geleceğe (veya bir geçmişe) doğru gerilmişlerdir. Kadınların geleceği, devrimin geleceği, felsefenin geleceği vs. Ama, bu sırada, bu sorular üzerinde dönüp durulurken, hiç farkına varılmayan oluşlar sessizlik içinde işlevlerini yürütürler. Evrensel veya kişisel, tarih terimleri ile çok düşünüldü. Oluşlar (Devenirs), bunlar coğrafyadır, yönlerdir, yönlendirmelerdir, girişler ve çıkışlardır. Kadınlarla karışmayan geçmişleri ve gelecekleriyle bir kadın-oluş vardır, kadınların, tarihlerinden, gelişimlerinden ve geleceklerinden çıkmaları için, önce bu oluşa girmeleri lâzımdır. Devrimin geleceği ile aynı şey olmayan bir devrimci-oluş vardır ve bu zorunlu olarak militanlardan geçmez. Tarih felsefesi ile hiç bir ilgisi olmayan ve felsefenin tarihinin hiç bir yere sınıflandıramadığı yerden geçen bir filozof-oluş vardır.

Oluş asla taklit değildir, gerçekte adil de olsa, ne bir modele, ne de tıpkısı gibi yapılmaya benzer. Ona doğru gelen, ya da bir şeyin gelmesi gerekli olan, ondan yola çıkılan bir terim yoktur. Ne de birbirleriyle değiş tokuş yapan iki terim vardır. «Oluştüğün ne?» sorusu özellikle aptalcadır. Çünkü biri oluşmaktaysa oluştuğu şey de en azından kendisi kadar değişmektedir. Oluşlar ne taklit görüntüleri, ne de benzeşmelerdir, ama ikili kapmalar, paralel olmayan evrimler, iki saltanat arası düğünlerdir. Düğünler daima doğaya karşıdır. Düğünler bir çift'in tersidir. İkili işleyişler yoktur: soru-cevap, erkek-dişi, insan-hayvan, vs. Böyle de olabilir, bir söyleşi yalnızca bir oluşun bıraktığı izdir. Orkide ve balarısı örneğini verirler. Orkidenin bir balarısı imgesi oluşturma havası vardır, fakat, aslında orkidenin balarısı-oluşu, balarısının da orkide-oluşu, ikili bir kapmanın oluşudur; çünkü herbirinin oluşu oluşanın değişmesinden daha az değişken değildir. Ba-

ları 5 orkidenin yeniden üretim aygıtı, aynı anda da or kide balarısının cinsel organı olur. Tek ve aynı oluş, blok bir oluş veya Rémy Chauvin'in dediğı gibi «birbir- leriyle hiç bir ilintisi olmayan iki varlığın paralelleş- meyen (a-parallèle) bir evrimi». İnsanın kedi veya kö- pek olmasını içermeyen hayvan - oluşları vardır; çün- kü hayvan ve insan sadece ortak, ama simetrik olma- yan bir yersizyurdsuzlaşma yolunda karşılaşabilmekte- dirler. Bu Mozart'ın kuşları gibidir: müzikte bir kuş - oluş vardır, ama bu da kuşun müzik - oluşunun içinde oluşabilir ve ikisi tek oluş biçimini, tek bloğu, paralel olmayan bir evrim içinde oluşturur ve kesinlikle bu karşılıklı bir ilişki değildir, ama araya giren olmadan gerçekleşen bir sır - tıpkı bir Mozart yorumlayıcısının dediğı gibi - kısaca bir konuşmadır.

En az farkedilenler oluşlardır. Bunlar sadece belli bir yaşamda içerilen, belli bir üslupta anlatabilinen ha- reketlerdir. Üsluplar ve yaşam biçimleri inşa etmek de- ğildir. Bir üslupta geçerli olan ne sözcükler, ne cüm- leler, ne şekiller, ne de ritimlerdir. Yaşamda geçerli olanlar ise ne tarihler, ne ilkeler, ne de sonuçlardır. Bir sözcük, onu her zaman bir başkası ile değiştirebi- lirsiniz. Eğer şuradaki hoşunuza gitmedi mi, işinize ya- ramadı mı, onun yerine bir başka sözcüğü alınız, yerine başka birini koyunuz. Eğer herkes bu güçlüğü aşacak kuvveti kendinde bulsaydı, onu herkes aşabilir ve kar- şı çıkmalar, soru sormalar için anlam kalmazdı. Özel sözcükler yoktur, eğretilmeler (métaphores) de yok- tur; bütün eğretilmeler pis sözcüklerdir ve öyle kal- maktadırlar. Bir şeyi tam tamına belirtmek için sadece doğru olmayan sözcükler vardır. Kullanımlarını en ba- sit şekilde yapmak ve bunu belirttikleri bütünü en or- tak nesnesinin anlamında varetmek şartıyla harika söz- cükler yaratalım. Bugün yeni okuma ve belki de yaz-

ma şekillerini elimizde bulunduruyoruz. Bunlar arasında kötü ve çirkin olanları da var. Örneğin bazı kitaplar bir gazeteci eleştiride bulunsun diye yazılmışlardır, o derece ki eleştiri yapmak zorunluluğu bile ortadan kalkar (bunu okumak gerekli! çok meşhurdur bu! Haydi! Gidin görün!) makalenin tamamlanması ve kitabın okunmasından kaçmak için sadece boş sözcükler vardır. Fakat, bugün için iyi okuma biçimleri bir kitaba, sanki müzik dinler gibi, bir filme veya bir televizyon programına bakar gibi, bir plak dinler gibi, davranmaktan geçer: kitaba bu şekilde bakmak onun için özel bir saygı, başka bir ilgi gerektirir, bu da başka bir çağdan gelmektedir ve kitabı tamamen mahkûm eder. Ne zorluk ne de anlayış sorunu vardır: kavramlar, tamamen sesler, renkler veya imgeler gibidir, bunlar size uyan veya uymayan, boğazınızdan geçen veya geçmeyen yeğniliklerdir. Pop felsefesini yorumlayacak, anlayacak hiç bir şey yok. Bir üslubun ne olduğunu söylemek isterdim. Genelde üslup «onların hiç bir üslubu yoktur» denildiği özelliştir. Bu ne imleyen bir yapıdır, ne düşünülmüş bir örgenlenme, ne kendi kendine oluşan bir esinlenme, ne konuyu zenginleştirme, ne de küçük bir müziktir. Bu bir düzenlemedir (agencement)/ Un, agencement d'énunciation/bir anlatım düzenlemesi. Bir üslup, kendi ana dilinde kekelemektir. Bu çok güçtür, çünkü bu tip bir kekelemenin gerekliliği olmalıdır. Bu sözlerinde kekeme olmak değil, kendi dilinde kekeme olmaktır. Ana dilinde yabancı gibi olmak. Bir kaçış çizgisi yapmak. Benim için en dikkat çekici örnekler : Kafka, Beckett, Luca, Gherasim, Godard'dır. Luca en büyükleri arasında büyük bir şairdir: mucizevi bir kekeleme icat etmiştir; bu da kendi kekelemesidir. Kendi şiirlerini kamu önünde okuduğu olmuştur; ikiyüz kişi önünde ve bununla beraber bu çok büyük bir olaydır.

Bu olay hiç bir ekole veya harekete ait olmayan ikiyüz kişiden geçecektir. Şeyler hiç bir zaman geçeceği zannedilen yerden, sanılan yollardan geçmezler.

Bize hep işimize gelen örnekleri kullandığımızdan dolayı karşı çıkılabilir, Kafka Almanca yazan Çekoslovak yahudisi, İrlandalı Beckett ise İngilizce ve Fransızca yazıyor, Luca Romanya asıllı ve hatta İsviçre'li Godard. Ya öyleyse? Bu onlardan hiç biri için sorun oluşturmamıştır. Tek dilde bile ikidilli olmamız gerekir, kendi dilimizde bile ergin olmayan bir dilimiz olmalı, kendi dilimizden azınlık bir dil yaratmalıyız. Çok dillilik, herbiri kendi içinde bağdaşık (homojen) olan bir çok sistemin sahip olduğu şey değildir; kaçış çizgisi veya değişim çizgisi her sisteme bulaşır ve onun bağdaşık olmasını önler. Başka bir dilde bir Rumen gibi, bir İrlandalı gibi, konuşmak değil, ama kendi anadilinde yabancıymış gibi konuşmak demektir. Proust demiştir ki: «Güzel kitaplar yabancı dildeymiş gibi yazılmışlardır. Her sözcüğün altına biz kendi imgemizi, kendi anlamımızı koyarız, bu da yanlış anlamlar yaratır. Fakat güzel kitaplarda yapılan tüm yanlış anlamlar güzeldir»¹. Bu okumanın iyi biçimidir: Yapılan her yanlış anlam iyidir, yeter ki yorum olmasın, fakat kitabın kullanımını çoğaltsın, kendi dilinden bir başka dil çıkartsın. «Güzel kitaplar yabancı bir dilde gibi yazılırlar». Bu üslubun tarifidir. Burada ortaya çıkan oluş sorunudur. İnsanlar daima ergin bir gelecek düşünürler (büyüdüğüm zaman, iktidara geldiğim zaman...). Halbuki sorun azınlık olmaktır: onun gibi olmak, çocuğu taklit etmek, çocuk gibi yapmak, davranmak, deli, kadın, hayvan, kekeme veya yabancı gibi olmak değil, ama yeni güçler

(1) Proust, *Contre Sainte - Beuve* (Sainte - Beuve'e karşı), Gallimard s : 303.

yaratmak veya yeni silahlar bulmak için bütün bunları oluşmak.

Tıpkı bir yaşamda olduğu gibi: yaşamda birinin çekiciliğini belirten bir sakarlık, bir sıhhat eksikliği, zayıflık, hayatı kekelilik vardır. Hayatın kaynağı çekicilik olduğu gibi üslub da yazının kaynağıdır. Hayat, sizin hikayeniz değildir, çekiciliği olmayanın hayatı da yoktur, onlar ölü gibidirler. Ama çekicilik kişinin kendisi de değildir. Kişileri bir çok bağdaşım gibi yakalayan ve bu tip bağdaşımların çektiği tek şans budur. Zorunlu olarak gâlip gelen bir zar darbesidir bu; çünkü rastlantıyı bölmek, olasılıklaştırmak veya yaralamak yerine, onu yeterince kesinleştirir. Aynı zamanda da her dayanıksız bağdaşım boyunca, kendi kendisini doğrularan bir hayat gücü vardır, bu kuvvet hiç bıkmadan varlıkta rastlanmayacak kadar bir sebatkarlıkla hayatı doğrular. İşin tuhaf olan yanı da, hem büyük düşünürlerin nazık bir kişiliği hem de tam belli olmayan bir sağlık durumları olmasıdır; ama aynı zamanda da hayatı «büyük bir sağlık» veya mutlak bir güç durumuna taşıtmaktadırlar. Bunlar kişi değil, ama kendi bağdaşımlarının rakkamıdır. Üslub ve çekicilik, bunlar kötü sözcükler, başkalarını bulmak, bunları onlarla değiştirmek gerek. Çekicilik aynı zamanda hayata kişilikleri olmayan kişilerden daha üstün bir güç verirken, Üslup yazıya yazıdan dışarıya taşan, dış bir sonuç vermektedir. Ve bu aynı şeydir: hayat kişiliksel bir şey olmadığından yazının kendi kendine bir sonucu olamaz. Yazının tek sonucu, girdiği değişik bağdaşımlar boyunca, hayattır. Hayatın ayaklar altına alındığı, sakatlandığı, kişilikseleştirildiği ve öldürüldüğu ve yazının kendisini sonuç olarak aldığı yerde bulunan nevrozlu hastanın tersidir. Nevrozlunun tersi olan nazık, sağlıklı ve iyi yaşamalı Nietzsche şöyle yazar : «Öyle görünüyor ki

sanatçı ve özellikle Filozof bulunduğu çağın içinde bir rastlantıdır... Onun ortaya çıktığı yerde, hiç atlamayan doğa, birdenbire ileriye doğru sıçrar ve bu neşenin sıçramasıdır; çünkü doğa ilk defa bir sonuca vardığını anlar, orada hayat ve oluş ile oynadığını anladığı anda, oyunun çok kuvvetli oynandığını anlar. Doğanın bu buluşu onu ışıktandırır ve akşamın yumuşak yorgunluğunda insanın çekicilik dediği şey doğanın yüzünde dinlenir»¹.

Çalışıldığı vakit ister istemez mutlak bir yalnızlık hissedilir. Hiç bir ekolün ögesi olunmadığı gibi, hiç bir ekol de kurulmaz, sadece kaçak ve karanlıkta çalışmak olanaklıdır. Ama bu da sonsuzcasına bir yalnızlıktır. Ne rüyâlarla, ne fantazmalarla ve ne de projelerle dolu, başkaları ile karşılaşınılan bir tekbaşınalıktır. Karşılaşma, bu belki de bir oluş veya düğün ile aynı şeydir. Bu tekbaşınalığın sonunda bir karşılaşma mümkün olabilir. Bazı kimselere rastlanır (bazen onları hiç tanımadan hatta hiç görmeden), ama bazen devinimlere, fikirlere, olaylara, zatiyetlere rastlanır. Bütün bunların özel isimleri vardır; ama özel isimler bir kişiyi veya bir özneyi kapsamazlar, bir etkiyi, bir zigzağı belirtirler, geçen bir şey yahut gizil bir farklılık altındaki gibi iki şeyin arasından geçer; «Compton etkisi», «Kelvin etkisi». Biz aynı şeyi oluşlar için söylüyoruz: bu öteki olan bir terim değildir, ama herbiri ötekine rastlar, birisi diğeri ile ilintili olmadığına göre aynı oluşun ikisi ile birden ilintisi yoktur, fakat oluş ikisinin arasında olur ve kendi özel yönü vardır, bir oluş bloku, paralel olmayan bir evrim. İşte ikili kapma denilen budur, balarısı ve orkide: aralarında değişme olsa bile, birinde veya diğesinde olan bir şey bile değil, ama ikisinin arasında

(1) Nietzsche, (Eğitimci Schopenhauer), Schopenhauer Educateur.

bulunan, ikisinin dışında ve başka bir yöne akan bir şeydir bu. Rastlamak kapmaktır, çalmaktır; ama sadece uzun bir hazırlık döneminden başka bir şey olmayan, bulunması gerekli bir yöntem yoktur. Çalmak aynı gibi yapmaktan, taklit etmekten, kopya çekmekten, atıp tutmaktan başka bir şeydir. Kapmak daima ikili bir kapmadır, çalma ikili bir çalmadır ve işte her zaman «arasında» ve «dışında» olan düğünler, paralel olmayan evrim ve simetrik olmayan bir blok, devamlı olan şeyin dışında olan budur. Öyleyse konuşma herhalde şu olacaktır.

Evet ben bir düşünce hırsızıyım
lütfe, ruhu alan değil
kurdum ve yeniden kurdum
bekleyen üzerine
çünkü plajlardaki kum
bir çok şatoyu keser
açık olanın içinde
benim zamanımdan önce
bir sözcük, bir hava, bir tarih, bir çizgi
rüzgârdaki anahtarlar ruhumu kaçırmak için
ve avlunun ardından bir rüzgarı kapalı düşüncelerime vermek için
oturup düşünmek benim işim değil
zamanı kaybedip onu seyretmek
düşünce olmayan düşünceleri düşünmek için
düş olmayan düşleri düşlemek için
yahut da yazılmamış yeni fikirler
yahut kafiye uyan yeni sözcükler...
ve kendime onlardan yeni kurallar yapmam
madem ki onlar daha kurulmadılar
ve kafamda şaklayanı bağırırım
bunun ben ve benim cinsimden olduğunu bilerek
ki bu yeni kuralları biz yapacağız
ve eğer yarının insanları
bugünün kurallarına gerçekten ihtiyaçları varsa
öyleyse toplanın hepiniz, savcılar
dünya bir mahkeme olarak
evet

ama yargılananları ben sizden daha iyi tanırım
ve siz onların peşinden koşmakla uğraşırken
biz ısıklık çalmakla uğraşırız
mahkeme salonlarını süpürürüz
süpüre süpüre
dinleye dinleye
birbirimize göz kırparak
dikkat

dikkat

sızın sıranız gecikmeyecek ¹

Bob Dylan'ın alçak gönüllü olan bu şiiri gururlu ve tansıklı*. Her şeyi söylüyor. Bir hoca olarak, bir yazardan çok şaşırtıcı üretici Dylan'ın bir şarkı düzenlediği gibi bir ders yapmayı başarmak istiyorum. Ve onunki gibi, aniden, palyaço maskesiyle, hertarafı çıkaryollu detaylarla dolu bir sanatla, önceden düzenlenmeden başlasın istiyorum. Palavra sıkanın, ama aynı zamanda bir modelin, bir öğretmenin tersi olmak istiyorum. Uzun bir hazırlık dönemi, ama ne reçete, ne kural, ne de yöntem olmalı. Düğünler, ne çiftler ve ne de evlilikler. Benim de bir torbaya konulduğum takdirde bir torba sahibi olmalıyım ki içine rastladıklarımı koyayım. Yargılamak yerine, kabullenmek yerine, ayarlamak yerine, bulmak, rastlamak, çalmak. Çünkü yenden tanımak rastlamanın tam tersidir. Yargılamak bir çok kimsenin mesleğidir ve bu iyi bir meslek değildir, ama bir çok kişinin yazıda yaptığı budur. Hakim olmaktansa, çöpçü olmak. Yaşam boyunca yanlış yapıldıkça ders vermeye devam edilir; bir Stalincinin anti-Stalincilik dersi vermesinden başka bir şey değildir bu ve insanın «yeni kurallar» anlatımıdır. Bir hakim ırkı

(1) Bob Dylan, *Ecrits et Dessins* (Yazılar ve Resimler), Seghers Yayınevi.

(*) Mucizevi.

vardır ve düşünce tarihi saf aklın bir yargısı olduğunu savunur... Bu nedenle bazı kimseler başkalarının yerine kolayca söz alırlar ve başkalarının yerine konuşurlar ve soru sormaya bayılırlar, soruları sormayı ve onlara yanıt vermeyi çok iyi bilirler. Bunun dışında suçlu oldukları bilinsin diye yargılanmak isteyenler de vardır. Bulunan kurallara ait olsa da, peçesi indirildiği kabul edilen bir aşkınlığa ait olsa da veya sizi iten duygulara ait olsa da, adalette bir tekbiçimlilik savunulmaktadır. Adalet, doğruluk, bunlar kötü düşüncelerdir. Onlara karşı Godard'ın bildirisi: doğru bir imge değil, yalnız bir imge. Bir filmde veya bir şarkıda olduğu gibi felsefede de bu aynı şeydir: doğru fikirler değil, yalnızca fikirler. Yalnızca fikirler, bu rastlamaktır, oluşturun, çalmak ve düşün yapmaktır, bu «ikisi arasındaki» yalnızlıktır. Godard şöyle dediği vakit: bir üretim bürosu olmak istiyorum, tabii ki «kendi filmlerimi çevirmek veya kendi kitaplarımı bastırmak istiyorum» dememektedir. Yalnızca fikirler söylemektedir, çünkü orda olduğunda yalnız başına kalınır, ama bu tıpkı kötülükçüler topluluğunda olduğu gibidir. Artık bir yazar olunmaz, bir üretim bürosu olunur ve hiç bir zaman bu kadar dopdolu olunmamıştır. Bir «çete» arasında: çeteler en kötü tehlikeleri yaşarlar, hakimleri, mahkemeleri, okulları, aileleri ve beraber evlilikleri yeniden kurmak; ama ana ilkesinde çetelerde iyi olan, herbirinin diğerleri ile ilişkisi olsa bile, herkesin kendi işini yapmasıdır, herkesin kendi ganimetini getirmesidir ve bu arada herbiri diğerine rastlamaktadır ve bir oluş eskizi meydana gelir, bir blok hareketlenir ki, bu bir kimse değildir, fakat bu tıpkı ufak çocukların bırakıp gittiği yahut kaybettiği ve diğerlerinin çaldığı ufak oyuncak vapurlar gibi herkesin «arasında»dır. Televizyondaki söyleşilerde, «6 kere 2», Godard ve Mieville

kendi yalnızlıklarının en zengin kullanımından, başkalarına rastlamanın en uygunu gibi onları kullanmaktan veya iki kişi arasındaki bir bloktan, çiftli kapmalar görüngüsünün herbirini üretmekten, VE, -ne bir toplandı, ne bir sıralama fakat yalnızca bir kekelemenin başlangıcından ve daima komşu olan kırık bir çizgiden yola çıkarak yarattılar ve etken bir kaçış çizgisinden VE - VE başka ne yaptılar? Bir fikrin gerçek veya doğru olduğu aranmamalıdır. Başka yerde, bambaşka ayrı bir yörede, tıpkı iki şey arasından geçen ve ne birinde ne de diğerinde olan başka bir fikir bulmak gerekecektir. Ama, genelde, bu başka fikri tek başına bulmak imkânı yoktur, bir rastlantı gerekir veya birinin bu yeni fikri size vermesi lâzımdır. Belli bir şeyi bilmek ve tanımak; bir bilgin olunmamalıdır, ama çok değişik yörelerde şunu veya bunu öğrenmek gereklidir. Bu «cut-up» dan * daha iyidir. Bu aslında «pick-me-up» (gel beni ara) veya «pick-up» (gidip aramak) yöntemidir, söz lükte: toplama, şans, motorun yeniden alınması, iletişim dalgalarının kapılması ve sözcüğün cinsel anlamı. Burroughs'un «cut-up»ı hâlâ bir olasılık yöntemidir; en azından dilbilimseldir ve her zaman ayrışık olanları birleştiren tek bir şans veya tek bir çekiliş yöntemi değildir. Örneğin şeylerin, kişilerin çok değişik çizgilerden oluştuğunu ve kendilerini oluşturan çizgilerin hangileri olduğunu bilmediklerini, çizmekte oldukları çizgilerin nereden geçebileceğini bilmediklerini açıklamaya çalışıyorum: kısaca, insanlarda, katı çizgileri, esnek çizgileri kaçış çizgileri vs. ile bütün bir coğrafya mevcuttur. Herhangi bir şey üzerine, para dengisinin, görünüşte basit gibi duran iki çeşit işlem arasında bir çizgi taşıdığını, ama işte, ekonomistlerin bu çiz-

(*) Metinde bu şekilde geçiyor, «kesmek» anlamındadır.

giyi istedikleri gibi herhangi bir yerden geçirdiklerini, o kadar ki, nereden geçirdiklerini bile bilmediklerini bana anlatan dostum Jean - Pierre'i görüyorum. Bu bir rastlantıdır, ama kiminle? Jean - Pierre ile, bir alan ile, bir fikirle, bir sözcükle, bir hareketle. Fany ile bu biçimde çalışmaktan hiç bıkmadım (Fany Deleuze). Başka yerden, uzaklardan gelen tıpkı iki lambanın sinyallerinin kesişmesinde olduğu gibi onun fikirleri beni daima tersinden avladı. O kendi çalışmasında Lawrence'ın kaplumbağaları ile ilgili şiirin üzerine düştü, ben kaplumbağalarla ilgili hiç bir şey bilmiyordum, bunun la birlikte, hayvan - oluşları için bu herşeyi değiştirmekteydi; herhangi bir hayvanın bu oluşlara uyması pek emin değildi, belki kaplumbağalar belki de zürafalar? İşte Lawrence şöyle demişti: «eğer ben bir zürafa ve benim üstüme yazılar yazan İngilizler de terbiyeli köpekler olsaydılar hiçbir şey birbirine uymazdı; hayvanlar birbirlerinden çok farklıdır. Beni sevdiğinizi söylüyorsunuz inanın bana beni hiç sevmiyorsunuz oluştuğum hayvandan da nefret ediyorsunuz». Bizim düşmanlarımız köpeklerdir. Ama aslında sevdiğiniz bir kimse ile rastlaşmak ne demektir? Bu rastlantı biriyle mi yoksa size yerleşen hayvanlarla mı, veyahut sizi abluka altına alan fikirlerle mi, sizi heyecanlandıran hareketlerle mi sizi delip geçen seslerle mi yapılmaktadır? Ve bütün bunları birbirlerinden nasıl ayırabiliriz? Foucault'dan size bahsedebilirim, bana şunu veya bunu söylediğini anlatabilirim ve bunları tıpkı şimdi sizi gördüğüm gibi detaylarına inerek söyleyebilirim. Bu hece hece söylenen sesler birliğini, kararlı hareketleri, ateşli ve kuru tahattan fikirleri, ani kapanışları ve sonsuz dikkatleri, tatlılık anını tam hissetmeye başladığımız anda «tehlikeli» olduğu sanılan gülüşleri ve kahkahaları size anlatamadığım ölçüde bunun hiç bir anlamı kalmaz - asıl adı

Foucault olan, tek bağdaşım gibi olan bu beraberlik. Hiç bir iletmesi olmayan bir adam diyor François Ewald: en güzel gönül alma biçimi... Jean - Pierre benim tek terketmediğim, beni terketmeyen insan... Ya Jérôme, onun yürüyen görüntüsü, hareket halinde, her tarafı hayat kaynayan ve bonkörlüğü gizli bir aile ocağını besleyen aşkı olan Jonas... Her birimizde kendi kendimize de yönelttiğimiz bir çileci vardır. Biz hepimiz kabilelerle, bitkilerle ve hayvanlarla dolu birer çölüz. Zamanımızı bu kabileleri yerlerine yerleştirmekle, onları başka yerlere oturtmakla, bazılarından arınmakla ve başkalarını teklif etmekle geçiriyoruz. Ya bütün bu halk toplulukları, bütün bu kalabalık insanlar, bizim çilemiz olan bu çölü önleyemiyorlar, aksine orada oturuyorlar, oradan ve onun üstünden geçiyorlar. Guattari'de, bir kısmının kendi kendisine karşı sürdüğü daima vahşi bir rodeo vardır. Çöl, kendi kendimiz üzerinde yaptığımız deneyimler, bizim tek hüviyetimiz, bizi kaplayan bileşmeler için tek şansımızdır. Öyleyse bize «siz öğretmen değilsiniz, ama onlardan da daha sıkıcsınız» denilebilir. Başka bir şey olunması ne kadar istenilirdi.

Ben iki profesör tarafından yetiştirildim, ikisini de çok sayıyor ve seviyordum, Alquié ve Hyppolite. Her şey fena gitti. Birinin uzun beyaz elleri ve çocukluktan mı yoksa tam tersine doğuştan mı olan bir hece vurgusunu saklamak için mi bilinmez bir kekelemesi vardı ve kendisini karteziyen ikiciliğe adamıştı. Diğerrinin kuvvetli hatları tam belli olmayan bir yüzü vardı ve sözcüklere takılarak, Hegel'ci üçlü teslisi (triades) yumruğu ile ritimlemekteydi. Savaş sonrası bağımsızlık elde edildiğinde, felsefe tarihi ile sıkışmış tuhaf bir durumdaydık. Yanlızca Hegel'e, Husserl'e ve Heidegger'e giriş yapılmaktaydı; genç köpekler gibi, Ortaçağ'dan

daha bağınaz bir yolda ilerlemekteydik. Ne mutlu ki Sartre denilen kimse orada bulunmaktaydı. Sartre, o bizim «dışarımızdı», o tam tamına avlunun arkasından gelen rüzgardı (ve gelen tarih bakımından Heidegger ile tam ilişkilerinin ne olduğunu bilmek çok az önemliydi). Sorbonne Üniversitesi'nin bütün olasılıkları arasında, yeni konmakta olan düzeni kaldırmamıza yardımcı olan tek bileşim Sartre'dı. Ve Sartre hep böyle devam etti; bir model, bir yöntem, bir örnek değil, ama bitkiden de gelmiş olsa bir hafif rüzgâr, biraz nefes alma imkânıydı; aydının konumunu kendi tekilliği ile değiştiren aydıdı. Sartre'ın bir şeyin başlangıcı veya sonu olduğunu sorgulamak aptalca bir şeydir. Bütün şeyler ve yaratıcı insanlar gibi ortadaydı, ortada çiçek gibi açmaktaydı. Ama bu sırada ne varoluşçuluk için ne de görüngübilimi için, hiç bir çekicilik hissetmiyordum, ama neden olduğunu da bilmiyorum, fakat geldiğimiz zaman çok yöntem taklit ediliyor ve yorum yapılıyordu; zaten o zaman bile tarihi; ama Sartre hariç. Yani, kurtuluştan sonra (İkinci Dünya Savaşı sonrası) felsefe tarihi bizi sıkmaya başladı, hem de bunun farkında olmamızdan da önce, bu sıralarda tarih felsefesinin en antik düşüncesi olarak bize bir düşünce geleceği açacağı konumu geçerlikteydi. Heidegger sorunu bana uymuyordu: birazıcık nazi miydi (elbette, elbette) - ama bu felsefe tarihinin şıngıladığı yenilikte onun rolü neydi? Düşünce, kendini düşünür veya meslekten filozof sayanların dışında, kimse tarafından ciddiye alınmamaktaydı ve insanlara böyle denildiği zaman iktidar aygıtının bir etkisi olduğu bellidir: sizin yerinize düşündüğüme göre, «bu benim işim değil, bence önemi yok, bu filozofların ve onların saf teorilerinin işi» diyecek kadar sizi baskı altına aldığım bir imgeye boyun eğeceğinize kadar, size ilkeler, kurallar ve tekbiçimlilik

verdiğime göre, beni ciddiye almayınız demekle kalmamaktadır, kendisinin iktidar aygıtları olmasını önlemektedir.

Felsefe tarihi daima felsefede iktidarın ve düşüncenin casusu oldu. Baskıcı rolünü yükledi: Platon'u, Descartes'ı, Kant ve Heidegger'i, şunun bunun onlar üzerine çıkan kitaplarını okumadan, nasıl düşünebilirsiniz? Düşüncenin özel kişileri tarafından harika bir yıldırma ekolü üretilir, ama bu ekole, bu tekbiçimliliğe, hatta, daha iyisi bu uzmanlığa o kadar aykırı kalınır ki, onlarla alay edilir. Felsefe adı verilen düşüncenin bir imgesi, insanları düşünmekten meneden şey, tarihsel olarak böyle kuruldu. Felsefenin Devlet ile ilişkisi yakın bir tarihe kadar, felsefecilerin büyük bir kısmının «kamu profesörleri» olmasından dolayı gelmemektedir (dahası, bu olgu Fransa'da ve Almanya'da çok ayrı anlamlar almadılar mı?). Bu ilişki çok daha uzaklardan gelmektedir. Aslında düşünce kendi özel felsefi imgesini öznel ve tözsel nefis bir içeridenlik gibi Devletten almaktadır. Böylelikle mutlak devletmiş gibi, tinde işlevini sürdürdüğü ölçüde hiç bir şekilde düş olmayan, tamamen tinsel bir Devlet icat eder. Evrensellik, yöntem, soru, yanıt, yargı, tanıma, doğrulayıcılık, doğru fikirler gibi kavramların önemi buradan gelir, hep doğru fikirlere sahip olmak. Cumhuriyet teması, tinler, törel anket, aklın yargısı, düşüncenin saf bir «doğrulanması hukuku», içişleri bakanlığı ile ve saf düşünce yöneticileri ile önemini buradan almaktadır. Felsefe bir oluş projesinden saf bir Devletin resmî dili olup çıkar. Böylece, düşüncenin alıştırmaları, kurulan düzenin zorunlu istekleri gibi hakim anlatımlara kendi biçimini verir. Nietzsche **Eğitimci Schopenhauer** adlı eserinde bu nokta üzerine söylenecek her şeyi söylemiştir. Zavallı sayılan, ezilen ve ele verilen herşey imgesiz bir düşün-

ce, göçerlik, savaş mekanizması, oluşumlar, doğaya aykırı görülen düğünler, kapılmalar ve hırsızlıklar, iki saltanat arasındakiiler, azınlık dilleri veya dildeki kekelemler vs. hep bunlar olmuşlardır. Şüphesizdir ki felsefe ve onun tarihi dışında olan diğer sıkı düzenler düşüncenin bu baskı dolu rolünü oynayabilirler. Bugün için, hatta, felsefe tarihi iflas etti ve «devletin felsefeye ceza vermeye ihtiyacı kalmadı» denilebilir. Ama, buruk ve sert yarışmacılar onun yerini çoktan aldılar. Bilgi Kuramı (epistemoloji) felsefe tarihinin çekildiği yeri aldı. Marksizm tarih yargısını sallıyor yahut diğerleri için endişe verici olan halk mahkemesini kuruyor. Psikanaliz gittikçe «düşünce» işleviyle uğraşıyor ve dilbilimi ile bağlılığını boşuna kurmuyor. Düşüncede yeni iktidar aygıtları, Marx, Freud, Saussure ile üçbaşı tuhaf bir baskı aygıtını, ergin hakim dili kuruyor. Yorumlamak, değiştirmek, söylemek bunlar yeni «doğru» düşünce biçimleridir. Chomsky'nin sözdiziminin damgacılığı bile bir iktidar markasıdır. Dilbilimi haberlerin gelişip iktidar gibi olması sırasında zaferine erişti ve dil imgesini ve düşüncesini, düzen sözcüklerine ve tumturaklılık organizasyonuna uygun bir şekilde kabul ettirdi. Onun için, başkaları onun işlevini aldığı sırada, felsefe öldü mü sorusunu sormakta, gerçekten, pek bir anlam kalmamaktadır. Ne zaman ki deliliğin kendisi psikanalizce kabul edilmiştir, birleşmiş dilbilimi, doğru fikirler tarafından taşınmıştır ve bunların hokkabazları, profesörleri ve ufacık şefleri oldukça, olumsuz bir tarih veya bir kültür tarafından kabul edilmiştir, çılgınlığa hiç bir hak vermemeye sesleniyoruz.

Demek ki, daha ağırlığını korurken, felsefe tarihi ile işe başladım. Kendi hesabıma, kendimi kurtaracak bir araç göremiyordum. Ne Descartes'ı, ikilikleri ve cogito'yu, ne de Hegel'i, üçlü teslisi ve olumsuzun çalış-

masını kaldıramıyordum. O halde, hem felsefe tarihi ne dahil gibi duran hem de bir bakıma bunlardan kurtulabilen filozofları seviyordum: Lucrèce, Spinoza, Hume Nietzsche, Bergson. Elbette bütün felsefe tarihi deneycilik (emprisme) üzerine bir bölüm ayırmıştı: Locke ve Berkeley oraya yerleştiler, fakat Hume'de deneyciliği tamamen yerinden oynatan çok tuhaf bir şey vardır, ona yeni bir kuvvet verir; uygulamalar ve kuramlar ilişkisi ve Whitehead ve Russell'de devamını bulacak VE'ler vardır, ama bunlar diğer sınıflandırmalara nazaran, bilgi kuramının ve mantığın yeni bir anlayışından esinlenseler de yeraltısal ve marjinal kalırlar. Elbette Bergson Fransız usulü felsefe tarihinde yer aldı, fakat buna rağmen onda hiç bir şeye benzemeyen bir şey vardı ve bununla bir çıkış, bütün muhalefettekilere bir toplanma imkanı yarattı; bir sürü nefretin nesnesi ve süre temasından çok, her çeşit birbiriyle aynı anda varolan çoklukların oluşumunun uygulanışı ve kuramı buna denir. Ve Spinoza, kartezyenizmin devamında ona en büyük yeri vermek kolay; fakat, yalnızca bu yer için her taraftan taşmaktadır Spinoza, mezarını bu kadar kuvvetli kaldıran canlı ölü yoktur ki aynı şekilde şöyle desin: Ben sizinkilerden değilim. Felsefe tarihi düzgüleri içinde en ciddi biçimde Spinoza üzerine çalıştım, ama o bana, ne zaman okusam sırtımdan beni iten bir rüzgar etkisi, büyücünün çatalını size taktığı etkiyi yaptı. Spinoza, onu, ben dahil, anlamaya başlayamadık. Bütün bu düşünürlerin nazik bir sıhhati vardır, ama buna rağmen aşılamayan bir hayat onlardan geçmektedir. Onlar yalnızca kesin ve olumlu bir güçle iş görmektedirler. Onların bir hayat saygısı vardır (Ahlakî Bilimler Akademisine bir not yazıp, onlara Lucrèce'in kitabının veba tasviri ile bitemeyeceğini ve bunun bir uydurma olduğunu, kötü niyetli bir düşünürün hayatının

sıkıntı ve terör içinde biteceğini göstermek isteyen hristiyanların palavrası olduğunu yazmayı hayal ediyorum). Bu düşünürlerin Nietzsche ve Spinoza haricinde, birbirleriyle çok az ilişkileri vardır, ama yine de bir ilişki mevcuttur. Ne birinde ne de diğerinde olan, tarihin içinde yeri olmayan ideal bir mekanda, ama ölümler diyaloğunda hiç mi hiç olmayan, eşit olmayan yıldızlar arası, değişik oluşların, kapılmanın söz konusu olduğu hareketli bir blok, bir uçuş arası, bir ışık yılı oluşturduğu satelitler arası bir söyleşi sanki değişik hız ve şiddetlerle bir şeylerin onların arasından geçtiği söylenecektir.

Daha sonra borcumu ödedim. Nietzsche ve Spinoza beni affettiler. Ve daha çok kendi hesabıma kitaplar yazdım. Zannediyorum ki, beni endişeye düşüren, aslında, ya bir yazarda, veya kendi kendisinde felsefenin aktardığı imgeye ters düşerek, işlemesini önlemek için, onu düşüncede baskı altına aldığı düşüncenin bu alıştırtmasını betimlemektir. Ama bu açıklamalara yeni baştan girişmek istemiyorum, bütün bunları bir dosta, benim üzerime nazik ve kötü şeyler yazmış olan Michel Cressol'a bir mektupta söylemeye çalışmıştım.

Félix Guattari ile karşılaşmam bazı şeyleri bayağı değiştirdi. Félix zaten uzun bir politik geçmişe ve bir psikiyatrik uğraşa sahipti. «oluş sırasında filozof» değildi, ama onda... bir filozof oluşu ve daha bir çok oluşlar vardı. Durmuyordu. Hayatta çok az kimse bana, her an, değişmeden hareket eden havasını verdi, ama yaptığı bir hareket ile, söylediği bir sözcükle, sesin bir sesiyle, her seferinde yeni bir bileşime giden bir çiçek dürbünü (kaleydeskop) gibi hareket ediyordu. Her zaman aynı Félix, ama özel ismi aşan ve bir özne olmayan anlam taşımaktaydı. Félix bir grup, bir çete veya bir ka-

vim adamıydı ve bununla birlikte bütün bu oluşlarla, dostlarıyla, bu gruplarla dolu bir çöl, yalnız bir adamdı. İki kişi ile çalışmak, bunu bir çok kimse yaptı, Goncourt'lar, Erckmann-Chatrian, Lorel ve Hardy. Ama ne bir kural ne de genel bir formül oldu. Daha önceki kitaplarımda bir takım düşünce denemelerini tasvir etmeye çalıştım; ama onları betimlemek daha bu biçimde yaptığım gibi düşünceyi yetiştirmek değildi. (Aynı zamanda da «yaşasın çokluk» diye bağışmak, onu yapmak değildir, çokluğu yapmak gereklidir. Ve bunu söylemek de yetmez: «Cinslerin başı belaya», öyle bir biçimde yazmak lazımdır ki «cinsler» yokolsunlar vs...) Ve işte Félix ile bütün bunlar bazı şeylerde başarısızlığa uğrasak da, mümkün olmaktaydılar. Sadece ikiydik, ama bizim için önemli olan beraber çalışmak değil, iki kişi arasında çalışılan bu tuhaf olguyu gerçekleştirmektir. Artık «yazar» olmaktan çıkıyorduk. Artık bu ikili arası, biri diğerinden farklı, başka kimselere yollamaktaydı. Çöl yavaş yavaş daha fazla kimseyle dolarak büyümekteydi. Bunun bir ekol ile, gerçekleyicilik süreci ile hiç bir ilgisi yoktu, ama karşılaşmalarla ilgiliydi. Ve bütün bu oluş hikayelerini, doğa-dışı düğünleri, paralellik-dışı evrimi, iki dilliliği ve düşünce hırsızlığını Félix ile yaşadım. Félix'i çaldım ve ümit ederim ki o da benim yaptığımı yapmıştır. Ona nasıl çalışıldığını biliyor musun dedim, çünkü benim için bu çok önemliydi, beraber çalışılmıyordu, ikimizin arasında çalışılıyordu. Bu şartlarda bu tip bir çokluk olduğu anda, politika, mikro-politika olmaktaydı. Félix'in dediği gibi varlıktan önce politika vardı. Çalışılmıyordu, pazarlık yapılıyordu. Hiç bir zaman aynı ritim içinde değildik, aramızda daima bir ilerilik ve gerilik vardı: Félix'in bana söylediğini anlıyordum ve ancak altı ay sonra kullanabiliyordum; benim ona söylediğimi o hemen anlıyordu, benim tad an-

layışına göre çok acele anlıyordu, daima başka yerlerdeydi. Bazen aynı kavram üzerine yazılıyordu ve ardından ikimizin de bu kavramı aynı şekilde algılamadığımızın farkına varıyorduk: Ve sonunda «Organsız beden» *. Yahut başka bir örnek. Félix kara delikler (Trous noirs) üzerinde çalışıyordu; bu astronomi kuramı onu çılgına çeviriyordu. Kara delikler sizi kapan ve çıkmanızı önleyenlerdir. Bir kara delikten nasıl çıkılır? Bir kara deliğin dibinden nasıl yayın yapılır? diye kendi kendine sormaktaydı Félix. Ben daha çok bembeyaz bir duvar üzerinde çalışmaktaydım: beyaz bir duvar nedir, bir ekran, bir duvar nasıl törpülenir ve başka bir kaçış çizgisine nasıl geçilebilir? Bu iki kavramı birleştirmedik, bir baktık ki biri diğerine doğru yol almaktaydı, ama tastamamına ne biri ne de öbürü olan başka bir şey üretime girmekteydi. Çünkü beyaz bir duvar üstündeki kara delikler belirgince bir yüzü, geniş yüzü, beyaz yanaklı ve kara gözlerden oluşan bir yüzü oluşturmaktaydılar; daha tam bir yüze benzemiyordu, bu daha çok yüz üretecek olan bir soyut makina veya bir anlatım düzenlemesiydi. Problem aniden sıçradı, politika: bu makinayı işletmeye ihtiyacı olan uygarlıklar, toplumlar hangileriydi, yani bütün bedeni ve bir yüzü olan başı üretecek ve üstüne kodlayacak olanlar hangileriydi ve hangi amaçla bunu yapıyorlardı? Sevilenin yüzü, şefin yüzü sosyal ve fizikî bedenin yüz haline girmesi... kendi kendine olmaz. İşte en azından üç boyutlu bir çokluk, astronomi, estetik, politika. Hiç bir durumda benzetme kullanmıyorduk ve söylemiyor, yapmıyorduk: bu «tıpkı» astronomide varolan kara delikler, bu

(*) Bu kavram Deleuze - Guattari çiftinin **Anti - Oidipus** ve **Bin Yayla** kitaplarında temel kavramlardan birini teşkil etmektedir. (Ç.N.)

«tıpkı» resimde varolan beyaz bir «tuval» gibi. Biz yersizyurdsuzlaşma (déterritorialisation) terimini kullanıyorduk, yani kendi alanlarından koparılmış ve başka bir kavram içine yerleşmek zorunda kalmış olmak, «yüz» «yüz haline gelmek» tıpkı sosyal işlev gibidir. Ve işin daha kötüsü insanlar kara deliklere dalmaktan, beyaz duvara iğnelenmekten başka bir şey yapmıyorlar. Kimliğin tanınması, fişlenmek, başkaları tarafından tanınmak denilen işte budur: çevresi olmayan beyaz bir duvarı süpürerek ve kara delik gibi işleyen merkezî bir bilgisayar. Kelimesi kelimesine konuşuyoruz. Dosdoğru; astronomlar, yuvarlak küme yığınlarında, her tür kara deliğin çok büyük bir kitle oluşturan tek bir kara delikte toplanmaları olanağını öngörüyorlar... Beyaz duvar - kara delik; benim için bizim aramızda giriştiğimiz emeğin örnek-tipi budur, ne toplantı, ne yanyana sıralanma, ama ikisi arasında kaçan kırık bir çizgi, çoğalma, dokunmaç.

İşte «pick-up» yöntemi budur. «Yöntem» fena bir sözcük; ama pick-up bir yöntem, bu Fany'nın bir sözcüğüdür. Pick-up bir kekelemedir. Burroughs'un cut-up'ına ters olarak değerlendirir: ne katlanma ve ne indirgeme; kesinti yok, fakat büyüyen boyutları takip eden artmalar. Pick-up veya ikili hırsızlık, paralel olmayan evrim, kişiler arasında değil, düşünceler arasında yapılır, herbiri diğerinde yersizyurdsuzlaşarak ve ne birincide ne de ikincide olan çizgiler veya çizgi işleyerek ve bir «blok» yaparak oluşurlar. Geçmiş üzerine düşünmek istemiyordum. Şimdiki halde Félix ve ben büyük bir kitap bitiriyoruz *. Hemen hemen bitti, bu sonuncu

(*) Deleuze'ün burada bahsettiği Félix Guattari ile 1980 yılında Edition de Minuit tarafından yayımlanan *Bin Yayla* kitabıdır. (Ç.N.)

olacak. Sonrasını göreceğiz. Başka bir şey yapılır. Ben şimdi yaptığımdan bahsetmek istiyorum.

Bu fikirlerden biri bile Félix'ten gelmiyor, Félix'in köşesinde (kara delik, mikro politik, yersizyurdsuzlaşma, soyut makina vs...). Bu yöntemi uygulamak ya şimdi ya da hiç bir zaman olmayacak: sen ve ben, bunu başka bir blokta, başka bir köşede, senin fikirlerinle, hiç birimizin olmayan fikirlerle ama 2, 3, 4, n... arasında kullanabiliriz. Bu artık «x, x'i açıklıyor, x' imzalı», «Deleuze Deleuze'ü açıklıyor imza: söyleşi», fakat «Deleuze, Guattari'yi açıklıyor, imza sen», «x, y'yi açıklıyor imza z» değildir. O zaman söyleşi gerçek işlevini bulabilecektir. Onun... yanında... kenarları çoğaltmak, çokgenler lehine bütün yuvarlakları kurmak lazımdır.

G. DELEUZE.

İkinci Kısım

Soru cevap yöntemleri uygun değilse bunun nedeni çok basittir. Soruların tonu değişebilir: müzip - kalles bir ton vardır veya tersine aşağılık bir ton veya eşitçe bir ton vardır. Bunları her gün televizyonda işitmekteyiz. Ama hep Luca'nın bir şiirindeki gibi (tam tamına aktarmıyorum): kurşuna dizilenler ve kurşuna dizilenler... yüz yüze... sırt sırta... yüz sırta dönük... sırt sırta... ve yüzden... Ton ne olursa olsun, soru cevap yöntemi ikilikleri beslemek için yapılmıştır. Örneğin, edebî bir söyleşide öncelikle söyleşi yapanla yapılan vardır ve ardından, daha da ötede, yazar - insan, söyleşi yapılanda hayat-eser, daha arkadan niyet-eser veya eserin imleyeni ikilikleri gelir. Bir kollokyum veya yuvarlak masalarda da bu aynıdır. İkilikler birimler üzerine de-

ğil, ama ardı ardına sıralanan seçenekleri taşımaktadırlar: beyaz adam mı siyah adam mısın, erkek misin kadın mısın, zengin misin fakir misin vs..? Rollerin dağılımını yöneten, daima bir makina vardır. Soruların cevapları başat imleyenlere göre olanaklı olduğu tahmin edildiğine ve önceden hazırlandığına göre bütün cevaplar önceden kurulmuş sorulardan geçmektedir. Böylece öyle bir parmaklık kurulur ki parmaklıktan geçmeyen her şey maddesel olarak işitilmez. Örneğin hapishaneler üzerine bir yayında seçenekler hukukçu - hapishane müdürü, hakim - avukat, sosyal yardımcı - ilginç bir durum arasında kurulur, hapishaneleri dolduran mahkûmun sözü parmaklıkların arkasına, konunun dışına atılır. Bundan dolayı hep televizyon tarafından aldatılırız. İş baştan kaybedilir. Kendisi için konuşulduğu sanılsa da, hep konuşamayan bir başkasının yerine konuşulur.

Zorunlu olarak aldanırız, sahip oluruz veya sahip olunuruz. Tamam, meşhur kartlar kulesi zorunlu olarak seçenek yapmaya çağırıldı. Örneğin birisini kupa papazını seçmeye çağırmak istersiniz. Ve önce şöyle söylersiniz: kırmızılıarı mı siyahları mı istersin? Eğer kırmızılıarı derse siyahları masadan kaldırırsınız; eğer siyahları derse, onları alıp, yine masadan kaldırırsınız. Size de sadece devam etmek kalır: karoları mı yoksa kupaları mı istersin? Tâ ki papazı mı kızı mı istersine kadar. İkili işleyişler bu şekilde yola konulur, isterse röportaj yapan iyi niyetli olsun, hiç farketmez. Yani, bu işleyiş bizi aşar ve başka sonuçlara yarar. Psikanaliz, fikirleri birleştirme yöntemi ile bu açıdan örnek teşkil eder. Yemin ederim ki verdiğim örnekler gizli ve benim başımdan geçenler olmasa da, gerçektirler. 1) «Bir grup hipi ile beraber seyahate çıkmak isterdim» dersiniz (un groupe hippie); işi karıştıran psikanalist «ni-

çin büyük pipi (hep cinsellik) sözcüğünü kullanıyorsunuz» diye cevap verir (gros pipi); 2) Bir hasta «Rhône nehri ağzından» der, psikanalist hemen kendi kendine bir yorum yapar: «yolculuğa davette dikkati annenizin ağzına çekerim» der (eğer «anne» dersem, saklarım, ama Fransızcada aynı söyleyişte olan «deniz» dersem o zaman çekerim, yani her durumda kazanabiliyorum); 3) Güçten düşmüş bir hasta direniş hatıralarını anlatmaktadır ve Röne isminde biri direnişçilerin başıdır. Psikanalist «Röne'yi alalım» der. Rö-ne (résistance), bu artık direniş değildir, bu bir rö-ne-sanstır. Ve Rö-ne-sans, bu birinci François mı yoksa Fransızcadaki aynı şekilde söylenen ananın karnından yeniden doğuş mudur (renaissance)? Haydi, anne olsun. Ah, evet psikanaliz «çalınan mektup değildir»*, zorunlu seçenektir. Orada kendi ağırlığını koydu, çünkü ikili işleyiş iktidar aygıtlarından beklenen tek biçimlikten yeni bir genişleme ve yeni bir madde kazandırdı. Eğer ağırlığını koymuyorsa o zaman başka araçlar bulmuş demektir. Psikanaliz (ölüm içgüdüğü ve hadım «küçük giz») pisliğin kültürü olan psikanaliz bir hastanın söylenenlerini (énoncés) ezmek için, kansız bir ikiliği saklamak için ve hastanın arzuları, deneyimleri, düzenlemeleri, politikaları, aşkları ve kinleri üzerine söyleyeceği her şeyi parmaklıkların dışına atmak için kurulan soğuk bir iş yeridir. Daha önceden bir çok papaz, bir çok kimse, bir çok temsilci bizim bilincimizin üzerine konuşuyorlardı, şimdi ise bilinçdışı adına konuşan bir temsilciler ve papazlar ırkı çıkması eksikti. Uygunluk nedenleri için ikili işleyişin varolması yanlıştır. «2'nci taban»ın en kolay olduğu söylenir. Ama aslında ikili iş-

(*) Deleuze burada Lacan'ın **Yazılar** kitabının başındaki çalınan mektup hikayesine gönderimde bulunuyor. (Ç.N.)

leyiş iktidar aygıtlarının önemli bir kısmıdır. Herkesin bir duvara fişlenmesi, bir deliğe gömülmesi için mümkün olduğu kadar ikiye bölme yöntemi (dichotomies) kurulur. Yoldan çıkarmalar arasındaki fark bile ikili seçenek derecesine göre hesaplanır: Ne beyaz ırktan ne de siyah ırktansın, öyleyse Arap mısın? melez misin? Ne erkek ne de kadınsın, o halde dönme misin? İşte beyaz duvar kara delik sistemi budur. Ve bu sistemde suratın aldığı önemi anlamak, o kadar tuhaf ve şaşırtıcı değildir. Şu veya bu yerde, olanaklı basit birimler arasında, olanaklı ardı ardına sıralanan seçenekler arasında, şu veya bu seviyede rolünün surata edinilir. Hiç bir şey surattan daha az kişisel değildir. Delinin bile ondan beklenen bir yüze sahip olması gerekli, bu son seçenek seviyesine yerleşir ve söylenir: evet, bu öğretmen, ama, bakınız, bir sıkıntı geçiriyor, veya çıldırdı. Taban modeli ilk seviye Ezra Pound'un nefesine düşkün herhangi bir adamı, Ulysse adını verdiği bugünkü ortahalli Avrupalı'nın yüzü. Bu modelden yola çıkarak ardı ardına ikili ikili sıralanmalarla bütün surat biçimlerine karar verilir (dil içinde çalışan ikili işlemin olduğu Chomsky'nin ağaçları), eğer bilgisayar ikili seçeneklerin sıralanması ile yönleniyoorsa, bu zannedildiği kadar suçsuz değildir. Belki de bilgisayar bir mistostur ve dil aslında iletişimsel değildir: Öncelikle bir dil-yüz ilişkisi vardır ve Félix'in dediği gibi, dil daima surat hatlarına «yüz haline gelmek» hatlarına eklenir: konuştuğum zaman bana bak... veya gözlerini yere indir... Ne? Ne dedin, niye kızdın? Dilbilimcilerin isimlendirdikleri «ayrı hatlar» yüz hatları haline gelmeden ayrılmazlar. Ve bu doğal olduğu kadar dil de «tarafsız ve iletişimsel değildir». Dil yapı olmak için değil boyun eğmiş olmak için yapılmıştır. Öğretmen bir işlemi çocuklara açıkladığı zaman, yahut onlara sözdizimini

anlattığı zaman, onlara sadece bir bilgi iletişiminde bulunmaz, onlara aynı zamanda emirler iletir, düzen sözcükleri ulaştırır, onlara doğru anlatımlar, başat imleyenlere uygun zorunlukla «doğru» düşünceler üretirir. İşte bu nedenle, bilgisayarın şemasını yeniden gözden geçirmek lazımdır. Bilgisayar şeması en yüksek kabul edilen teorik bir bilgilendirmeden yola çıkar; öbür uca gürültüyü karışıklık gibi, anti-bilgilendirme gibi yerleştirir ve ikisinin arasına teorik bilgilendirmeyi azaltan, ama gürültüyü de yenmeyi sağlayan tumturaklılığı koyar. Tam tersine olay şu olmalıydı: yukarıda varoluş biçimi ve düzenleri (gazete, haber, tumturaklılık ile yöntemlenir) yayma gibi bir söz kalabalığı; aşağıda en azından daima düzenlerin anlaşılmasına yarayan bir yüz-iletim; ve daha da aşağıda çığlık olduğu kadar sükunet de olabilen veya kekemelik olabilen ve kaçış çizgisi gibi olabilecek, dilden azınlıkçı bir kullanım türetecek bir şey... Aynı şekilde: buna yüzü bozmak, yüzü kaçmaya bırakmak da denilebilir. Her şeye rağmen eğer dilbilimi, bilgisayar, bugün kolaylıkla basıkıcı rolü oynuyorlarsa, bunun nedeni onların iktidar aygıtlarında ikili işleyişler gibi işlevlerini görmeleri ve soyut haber verici içerik ve dilbilimci birimin saf bilimi yerine, düzen sözcüklerinin bir biçimlenmesini oluşturmalarıdır.

Bütün yazdıklarında düşünmeyi önleyen, düşünme alıştırmasını önleyen bir düşünme imgesinin temasının varolduğu doğru. Ama, bunun yanında sen Heideggerci de değilsin. Orman ve ağaçlardan çok otu seversin *. Da-

(*) Burada Claire Parnet, Deleuze ve Guattari'nin **Bin Yayıla** kitabında geliştirdikleri «köksap» kavramı üzerine gönderimde bulunmaktadır. Deleuze'un bir çok yazısında kaldırımlar arasında kendi kendine fışkırıp büyüyen otların önemi vurgulanmaktadır. (Ç.N.)

ha düşünmüyoruz diye bir şey söylemiyorsun * ve zamanı bilinmeyecek kadar eski bir geçmişte yatan düşüncenin geleceğinin varlığı olduğunu ve ikisinin arasında herşeyin «gizliliğini» söylemiyorsun. Gelecek ve Geçmiş'in pek bir anlamı yok, önemli olan Şimdi-oluş Tarih değil, coğrafya, ne başı ne sonu, ama ortası ** sapları ve çatıları olan ağaçlar değil, ortasında büyüyen ve ortasında bulunan ot. Kaldırım taşları arasında daima otlar. Ama tam manasıyla felsefe denilen bu kaldırım taşları tarafından otu boğup, sarartan, ezilen düşüncedir. «İmge» burada ideoloji anlamında kullanılmaz, ama düşünceyi iktidarın belli kurallarına göre yöneten ve eğiten bütün bir organizasyon, dahası onun kendisinde büyüyen ve ona bir iktidar aygıtı yerleştiren anlamındadır: Us (ratio) tıpkı bir mahkeme, evrensel bir devlet, tinlerin cumhuriyeti (boyun eğdikçe yasama görevlisi, yasama memuru olursunuz çünkü sadece saf akla boyun eğersiniz...). **Ayrım ve Tekrar** adlı kitabında, düşünceye özerk sonluluklar sunan bu imgelerin sayımını yapmaya çalışıyorsun ki itirafı az olan sonsuzluklara yarasın. Hepsi düzen sözcüğünde

(*) Heidegger **Düşünce Neye Verilen Addır** adlı kitabında daha düşünmeye başlayamadığımızı düşünmeye başlamak temasını geliştirmiştir. (Ç.N.)

(**) Deleuze Leibniz'in labirent teorisinden yola çıkarak, sonsuzluğun labirentimsi olduğunu, devamlılığın düz bir çizgiden değil, bir labirentten geçtiğini söylemektedir. Descartes'ın karteziyen düşünce sisteminde, bir uçta Tanrı, diğer uçta insan olan bir düz çizgi halinde, zaman sonsuza doğru ilerlemektedir. Descartes'ın mekanik karteziyencilğine karşı Leibniz labirentimsi ve iki katlı «barok» bir sonsuzluk önermektedir ve Descartes'ın çizginin sadece başını ve sonunu görebildiğini, bu nedenle de bunların ilişkilerini hiç bir zaman çözemediğini belirtir. (Ç.N.)

özetleniyorlar: doğru fikirler edinin! Bu herşeyden önce iyi halliliğin ve iyi niyetliliğin imgesi - «gerçeği» arayan düşüncenin iyi niyetli, «doğru» ya hukuksal olarak sahip olan düşüncenin iyi hali. Sonra, «ortak» anlayışın imgesi gelir - bir düşünenin varlığının bütün yetilerinin uyumluluğudur. Daha sonra, doğrulayıcılık imgesi gelir - birini veya birşeyi de olsa «tanımak, kabul etmek» aynı olduğu kabul edilen bir nesnenin üzerine bütün yetilerini kullanan bir düşünürün etkinliklerinin modeline göre yükseltilmektedir. Daha daha sonra, - sanki düşüncenin kendisine «yanlışı» doğruymuş gibi almasına yarayan dış etkenlerden başka korunacağı başka bir şey yokmuş gibi - «hatanın imgesi» gelir. Sonuçta, gerçeğin olduğu yer gibi ve önceden verildiği kabul edilen problemler ve sorular için, gerçeğin yanıtları yahut çözümleri cezalandırmış gibi - bir bilginin imgesi ortaya çıkar.

İlginç olan tersidir de : Nasıl düşünce yöresel olarak, farkına varılmadan hem de kenarlarında, modelini sarsar, otunu büyütür, 1) düşüncenin şiddetine maruz kalmaktan gelen, iyi niyetli ve iyi halli bir şekilde iş görmeyen düşünceler; 2) diğerleri ile uygunsuzluğun sınırında, tersine, her yetiyi taşıyan, ama yetiler arasında duygu birliği olmadan işleyen düşünceler; 3) doğrulayıcılık üzerine kapanmayan, fakat karşılaşmalara açılan ve daima bir dışarısı gibi işleyip tanımlanan düşünceler; 4) hataya karşı mücadele etmek zorunda kalmayan, ama daha güçlü, daha içten bir düşman olan aptallığı çıkarıp atacak düşünceler; 5) bilginin sonucunda değil, öğrenme devriminin içinde betimlenecek ve kimseye hiç bir «iktidar»a sorun çıkarmaya veya soru sormaya kendini bırakmayacak düşünceler. Hatta üzerinde çalıştığın, üzerlerine yazdığın yazarlar için bile, ister Hume, ister Spinoza, Nietzsche, Proust yahut Fo-

ucault olsun, onları birer yazar olarak karşılamıyordun, yani doğrulanacak nesneler gibi kullanmıyordun. Orada bu düşünce hareketlerini hem köreden hem de körleşen imgesiz düşünce olarak koyuyordun, bu şiddetler, bu rastlantılar daha yazar olmadan evvel yaratıcılığı ortaya çıkaran düşüncelerdi. Onları daima kendine çektiğin söylenebilir. Ama onlar kendilerinin başkası tarafından çekilmelerine izin vermiyorlardı. Kendileri ile karşılaşmak için seni bekleyenlere rastlıyor, çıkmak için seni beklemiyenleri felsefe tarihinden çıkardığını öne sürüyordun, yazar olmaktan çıkmak için seni beklemeyenlerde yaratıcıları buluyordun (ne Spinoza, ne de Nietzsche «yazar»dır; biri geometrik bir kuvvet sayesinde, diğeri yazar olmanın ve atasözleri söylemenin tersi olan vecizeler sayesinde oradan kendilerini kurtarıyorlar. Proust bile «anlatan» biri olarak, bu oyunu oynayarak kendini yazarlıktan kurtarıyor; ve Foucault bir yazar yerinden kurtulmak için sunduğu araçlarla, «söylemin düzeni»nde kendini ayırıyor). Bir yazar çağırılırken aynı zamanda düşünce bir imgeye oturtulur ve yazıdan, hayattan başka bir etken yapılır ki kendi kendinde kendi sonlukları olsun... böylelikle hayata karşı daha iyi kullanılır.

Félix ile uğraşın bu sorundan seni kurtaramadı (ikili yazmak; bir yazar olmaktan daha önce çıkan bir şekildir), ama ona değişik bir yön verdi. Köksapları ağaçların zıddı olarak koyulmaya başlandı. Ve ağaçlar, bir eğretilenme değildi, bu düşüncenin bir imgesiydi, bu bir işlevdi; şu meşhur doğru fikirleri üretmek için ve dosdoğru yola koymak için düşünceye ekilen bütün bir aygıttı. Ağaçta bir çok karakter çeşidi var: bir başlangıç noktası, merkez veya tohum; dalbudaksalma noktaları, devamlı yeniden üreyip, yeniden yola koyulan ağaç görünüşlülüğü ile, o ikili bir işleyiş veya ikililik ilkesi;

nesneleri daire biçiminde ve daireleri bir merkezde ör-
genleyen bir yön eksenidir; özetlenen bellek ve merkezî
bekinme (instance) ile emir ulaştırmaları veya hiye-
rarşik sistemi, bütün olanaklı olanı abluka altına alan
pozisyonları veya nokta sistemi ile bir yapıdır; bir geç-
mişi ve bir geleceği, kökleri ve çatısı, bütün tarihi geli-
şimi, bir evrimi vardır; gelişme anları, özekteşlerini *
(concentricités), dalbudak salmalarını, ağaç görünüm-
lerini takip eden imleyen denilen kesimlere göre, belki
parça parça edilmiş olabilir. Ama, kafamıza ağaçlar
ekildiğinin şüphe götürür hiç bir yanı yoktur: hayatın
ağacı, bilginin ağacı vs. Herkes kök istiyor. İktidar dai-
ma ağaç kılığındadır. Ağaç görünümü şemalarından
geçmeyen çok az disiplin (sıkıdüzen) vardır: biyoloji,
dilbilimi, bilgisayar (otomatlar ve merkezîleştirilmiş
sistemler). Ama buna rağmen hiç bir şey oradan geç-
memektedir, disiplinci düzenlerinden bile düşünceler
kendi kendilerine ait olan nesneler olduğu halde, ka-
rarlı her devinim başka bir düşünceye şahit olur, ikili
olmaya kendilerini bırakmayan ve ikili işleyişlerden
taşmakta eksik olmayan çokluklar vardır. Toplayıp yı-
ğılmaya kendilerini teslim etmeyen kara delik çokluk-
ları gibi, her yerde merkezler vardır. Ne insan ne hay-
van olan hayvan-oluşları, ne erkek ne kadın olan ka-
dın-oluşları, ikili işleyişlere direnen, belleksiz, ne geç-
mişi, ne geleceği oluşlar kaçış çizgileri, yapıdan kurtu-
lan ve bir noktanın yoluna indirgenmeyen çizgiler var-
dır. İmleyen kesintilerin üzerinden atlayan başka bir
yerde alınmak üzere çizgileri kıran, farkına varılmaz
kopukluklar, kırılmalar, ayrışık varlıklar arasında bir
çizgiden başka bir çizgiye atlayan farklılaşmalarla yü-

(*) Dört tekerlekli arabanın gövdesindeki orta ağaç. (Ç.N.)

rümeven, paralel olmayan evrimler*... Köksap bütün bunlardır. Nesnelerde, şeyler arasında düşünmek, işte köksap yapmak ama kök değil, çizgi çizmek ve nokta yapmamak budur. Bir çölde halklar oluşturmak, ama ormanda türler ve cinsler oluşturmak değil özel olarak belirtmeden doldurmak.

Bugünün durumu nedir? Uzun zamandır edebiyat ve hatta sanat «ekol» halinde örgütlendiler. Ekoller ağaç görünümüne tiplerdir. Ve bir ekol, daha şimdiden tüyler ürperticidir: her zaman bir Papa, bildirgeler, temsilciler, öncü (avant-garde) tanıtımlar, mahkemeler, aforozlar, küstah ani politik değişiklikler vs... Ekollerde işin en kötüsü de yalnız çırağın kısırlaştırılması değil (bunu hakettiler), ama daha da iyisi, aynı anda veya daha önce geçenlerin hepsinin ezilip, boğulmasıdır -sembolizm nasıl XIX'uncu yüzyılın sonundaki korkunç zengin şiirsel hareketi boğdu, nasıl gerçeküstücülük uluslararası dada hareketini ezdi vs... Bugün ekoller artık paralı değil, ama daha da karanlık bir örgütlenmenin yararına çalışıyor: bir çeşit **marketing**** ki orada kâr yerinden oynamaktadır ve artık kitaplar üzerine çalışmaz ama gazete makaleleri, yayınlanan programlar, tartışmalar, kollokyumlar, varlığı gerekli bile olmayan şüpheli kitaplar üzerine yapılan yuvarlak masalar üzerine dikkatini toplamaktadır. Bu, acaba,

(*) Bu temalar Foucault'da da aynı şekilde vardır: **Sözcükler ve Şeyler** kitabında Michel Foucault'nun değişimleri (mutations) belli episteme hatlarında bir çizgiden başka bir çizgiye atlayarak oluşurlar. Paralel olmayan hayatlar üzerine Foucault, **Herculine Barbin dite Alexine** adlı kitabında, bir düzenlenme ortaya koymuştur. (Ç.N.)

(**) Metnin orijinalinde de bu şekilde kullanılmıştır. (Pazarlama, işletme). (Ç.N.)

Mac Luhan'ın haykırdığı kitabın ölümü müdür? Çok karışık bir olay var: özellikle sinema, ama bir ölçüde gazete, radyo, televizyon; bunların yazar işlevini sorguya çeken kuvvetli öğeleri olmuştur ve bunlar bir yazar olmaktan geçmeyen en azından gizil yaratıcı işlevleri yükümden kurtarırlar. Yazının kendisi yazar-işlevinden kendini kurtarmayı öğrendiği ölçüde, yazı kendini yeniden çevrede oluşturur, radyoda televizyonda, gazetelerde ve hatta sinemada (cinema d'auteur) güvenine yeniden kavuşur. Gazetecilik bahsettiği olayları gittikçe artan bir şekilde yeniden yarattıkça, gazeteci kendisini yazar olarak bulur ve güvenliği yitirilmiş bir işleve bir tazelik getirir. Basın ve kitap arasındaki güçler ilişkisi tamamen değişmiştir; yazarlar veya aydınlar gazetecilerin servisine girmişlerdir veyahut kendilerinin gazeteciliğini yapmaktadırlar, kendi kendilerinin gazeteciliği: röportaj yapanların, tartışmacıların, program yöneticilerinin hizmetçisi olmuşlardır: yazarın gündelikçiliği, rıza gösteren yazarı bu hale sokan televizyon ve radyonun hokkabazlık alıştırması. André Scala bu yeni konumu iyice incelemiştir. O kadar iyi ki problemi yalnızca yazar için yeniden kurmak değil, ama sinema, radyo, televizyon için de ve hatta gazetecilik için de daima yeniden doğan bu yazar işlevinden kurtarılan üreticileri veya yaratıcılık işlevlerini yeniden bulmaktır. Çünkü yazarın sakıncası, kurulu iktidarda veya başat imleyenlerin düzeninde kendini tanıtmak ve özdeşleştirmek, üretilen bütün anlatımlara bağlı anlatım öznesini biçimlendirmek, bir çıkış veya kaçış noktası kurmaktır: «Ben... olarak». Bütün diğerleri yaratıcılık işlevleridir, ağaç olmayan, köksap tipinde, genel biçimlere uygun olmayan kullanımlardır, bunlar ortada rastlaşan noktalar, çizgilerin kesişmesi, iki yüzeyin kesişmesi tarafından iş görmektedirler: özne

yoktur, ama ortak düzenleme anlatımları vardır; özel belirtmeler değil, ama emek titreşim girişimleri ile yankılarıyla, suların çekilmesiyle meydana gelen yerle-riyle, işitilip-görülen (audio-visuel) - bilimsel - yazı - mü-zik - halkları vardır. Orada bir müzisyenin yaptığı baş-ka bir yerde yazarın işine yarayacaktır, bir bilgin bü-tün diğer mevkileri harekete geçirir, bir ressam vuruş menziline altından atlayıp geçecektir: bu mâlikaneler arasındaki rastlantılar değildir, çünkü her mâlikane kendisi içinde bu tip karşılaşmalarda bulunmuştur. Yal-nızca perde araları yaratıcılık odakları biçiminde mev-cutturlar. Bu ortak projede ne kendi kendilerine emir verecek disiplinler arası ne önceden biçimlendirilmiş konunun bilginlerinin aralarında tartıştıkları bir tar-tışma ne de bir konuşmadır, işte söyleşi budur. Ah, şüphesiz ki eski ekoller ve yeni pazarlamacılık bizim olanaklarımızı tükendirmemektedir; canlı-yaşayan her şey başka yöne geçmektedir ve başka yerde kendini ya-ratmaktadır. Ne konuşma hakkı ne de olanağı olanla-rın dilsiz ve yaratıcılık işlevleri arasındaki geçişleri sı-raya koyup düzenlemeye, üretici grupları biçimlendir-meye fit olacak, televizyonlar, radyolar, gazeteler ta-rafından hizmetçi olmayı reddedecek aydınların, ya-zarların ve artistlerin bir yasası olmalı. Öncelikle önem-li olan zavallılar, kurbanlar, ezilenler ve acı çekenler adına konuşmak değil, fakat kırık bir çizgi, yaşam dolu bir çizgi yapmaktır. Ne kadar ufak olursa olsun, ay-dınlar dünyasında en azından «yazar» ekol veya mar-keting olanları, narsisik filmlerini, röportajlarını, ya-yınlarını ve -ruhi durumlarını, şimdiki utançlarını ye-rine koyup, başka bir şeyi üzerine alanlardan ayırmak avantajı doğmalıdır - hiç bir şeyi üzerine almayanla-rınki kendi kendine oluşur. İki türlü tehlike belirir, bi-ri hoca veya çirak olan aydın veya kadrocu, yüksek

veya orta halli memur kadrosuna dahil olan gibileri ikinciye dahildir.

Bir yolda, bir çizgide önemli olan daima ortasıdır, ne başı ne sonu önemlidir. Hep bir yolun ortasındayız, bir şeyin ortasındayız. Bu sorularda ve cevaplarda, röportajlarda konuşmalarda, sıkıcı olan hep bir nokta koymak zorunda olunmasıdır: geçmiş ve şimdiki zaman, şimdiki ve gelecek zaman. Hatta bu nedenle bir yazara ilk eserinin her şeyi taşıdığı veyahut aksine devamlı kendini yenilediğini ve değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Her şeye rağmen ya tohumdaki ön-oluşdan itibaren ya da devamlı sıralanan yapıların işlevine göre bu gelişmekte olan embriyon temasıdır. Fakat embriyon, evrim, bunlar güzel şeyler değildir. Gelecek onlardan geçmemektedir, gelecekte ne geçmiş, ne gelecek ne de şimdiki zaman vardır, tarih de yoktur. Gelecekte önemli olan nekahat devresidir (involuer) * : bu ne gerilemektir, ne ilerlemektir. Oluş, gittikçe daha basit daha kanaatkâr, daha çöl biçiminde olmak ve o sayede dopdolu olmaktır. Anlatılması güç olan da işte budur: nereye kadar nekahat devresinde olmak, bu tabii ki gelişmenin tersidir; ama aynı zamanda gerilemenin de, çocukluğa dönüşün de, ilkel bir dünyaya dönmenin de tersidir. (İnvoluer) Nekahat devresinde olmak, gittikçe daha kanaatkâr, daha basit, daha tutumlu adımlar atmaktır. Bu elbiseler için de geçerlidir ve doğrudur: sıklık üstüste lüzumundan fazla giyinmenin tersidir, o zaman daima fazla bir şey takınmak bütün sıklığı bozabilir (İtalyan **over-dressed**'ine karşı İngiliz sıklığı). Bu mutfak için de geçerlidir: daima bir şey

(*) «Involuer» (nekahat devresinde olmak), biyolojik anlamda bir organın gerilemesidir, örneğin uterus'un doğumdan sonraki «nekahat devresi» 12 gündür. Tıptaki anlamı ihtiyarlık nedeniyle biyolojik ve psikolojik gerileme sürecidir. (Ç. N.)

ekleyen, büyüyüp gelişen mutfağa karşı, ilkel öğelere dönen gerileyen mutfağa karşı, belki de iştah kaçırıcı olan nekahat devresinin mutfağı vardır. Niçin bazı iştahtan düşenlerde belli bir zariflik vardır? Bu hayat için de geçerlidir, hem de en hayvancası için bile: eğer hayvanlar biçimlerini ve işlevlerini buluyorlarsa, bu her zaman, ne genişleyerek, ne büyüyerek, ne de vaktinden evvel doğanlarda olduğu gibi gerileyerek yapılmaktadır, fakat kaybederek, terkederek, küçülerek, kolaylaşarak ve bu basitlikten yeni öğeler ve yeni ilişkiler yaratarak¹ yapılır. Deney, **overdose** (aşırı doz)un tersi olan nekahattir. Bu yazı için de geçerlidir: Bir şeyin ne başı ne de sonu olan bu basitliğe, bu kanaatkârlığa varmak «nekahat devre»ciliğidir, bu komşu olmak, bir şeyin ortasında olmak, «arasında» olmaktır. Beckett'in kahramanları devamlı bir nekahat devresi içindedirler; daima bir yolun ortasındadırlar ve zaten hep yoldadırlar. Eğer saklanmak, bir maske takmak gerekse, bu ne küçük ve kişisel bir giz olacak olan gizlilik için olan bir tadın işlevine göre, ne ihtiyatlılıkla yapılır, bu daha yüksek bir doğanın gizliliğinin işlevidir. Başka türlü yapamayacağından dolayı saklı san ve başını tutmak ona aittir. Yolun da ne başı vardır, ne de sonu. Yoksa bu bir yol olmaktan çıkardı; sadece ortada olan bir yol vardır. Düşlenen senin Félix'in maskesi, Félix'in de senin masken olmasıdır. Öylelikle yalnız ikinizin arasında gerçekten bir yol olabilir vs. İşte köksap denilen veya ayrık otu budur. Ağaçlar, embriyonlar, kendi genetik ön-oluşlarına veya yapısal yeniden örgütlenmelerine göre büyümektedirler. Ama ayrık otu bu değildir: kanaatkâr olması sayesinde taşar. Arasında bi-

(1) G.G. Simpson, *L'Evolution et sa signifiante* (Evrim ve Anlamı) Payot yayınevi.

tenin kendisi bir yoldur. Yazarlar arasında en az «anlatan» olan Amerikalıların ve İngilizlerin birbirleriyle iletişime giren iki sivri anlamları vardır: yolun ve yola değgin olan, ot ve köksap olan. Belki de bu yüzden kurumlaşmış bir felsefeleri yoktur ve buna ihtiyaçları da yoktur, çünkü yazılarında onlardan bir düşünce hareketi çıkarmasını ve yaşamdan kişiliksiz bir kuvvet, ot ve yol, biri diğerinde, bizon-oluşu yapmasını bilmişlerdir. Henry Miller : «Ot, ekilmemiş büyük alanlarda bitmekte, boşlukları doldurmakta, diğer şeylerin arasında büyümektedir. Çiçek güzeldir, lahana faydalıdır, haşhaş çılgınlık vericidir. Ama ot taşmaktadır ve bu ahlakî bir derstir»¹ eylem olarak, politika olarak, deneyim olarak, hayat olarak dolaşma : Virginia Woolf'un taksiler arasında dolaşması sırasında dediği gibidir: «en iyi tanıdığım insanlar ARASINDA sis gibi yayılıyorum».

Orta'nın ortalama ile hiç bir ilintisi yoktur. Bu ne merkezîyetçilik ne de ılımlılık demektir. Aksine orta mutlak hız ile ilgilidir. Ortada çıkmaya başlayan büyük bir hızla dopdoludur. Herhangi bir hareketin mutlak ve görelî hareketlerini ayırmak değil, ama mutlak ve görelî hızlılıklarını ayırtetmek gereklidir. Görelî, bu bir noktadan diğer bir noktaya gittiği kabul edilen bir devinimdir. Fakat mutlak bir kaçış çizgisi çizen ikisinin arasında ve ikisinin ortasında devinen hızlılıktır. Devinim artık bir noktadan başka bir noktaya gitmez, gizil bir farklılaşmada olduğu gibi iki seviye arasında yapılır... Bir görüngüyü üreten, onu bırakan veya sınırları dışına atan, bir mekana yollayan bir yığınlık ayırımıdır. Aynı şekilde mutlak hız çok yavaş bir hareketten veya olduğu yerde kendi kendine olan bir hare-

(1) Henry Miller, **Hamlet**, Correa Yayınevi, s: 49.

ket gibi bir hareketsizlikten daha az hızlı bir hareketi ölçebilir mi? Düşüncenin mutlak hızının problemi : Bu tema üzerine Epikür'ün tuhaf bildirimleri vardır. Yahut da Nietzsche, onun vecizelerle yaptığı bu değil midir? Düşünce bir savaş makinası tarafından bir taş gibi fırlatılsın. Mutlak hız yavaşça hareket ettikleri zaman bile göçebelerin hızıdır. Göçebeler hep ortadadırlar. İstep ortasından yükselir, büyük ormanlara ve büyük imparatorluklara girer. İstep, ot ve göçebeler, hepsi aynı şeylerdir. Göçebelerin ne geçmişi ne geleceği vardır, ama sadece oluşları vardır, kadın-oluş: onların harika hayvansal sanatları. Göçebelerin tarihi yoktur. Onların yalnız coğrafyaları vardır. Nietzsche: «kader gibi gelirler, ne sebep, ne akıl, ne saygı, ne de bahane...» Kafka : Başkente kadar nasıl girdiklerinin anlaşılması imkansız, ama buna rağmen işte ordadırlar ve her sabah sanki sayılarında bir çoğalma vardır...» Kleist : Geliyorlar Amazonlar ve eski Yunanlar ve Truvalılar, devletin iki tohumu, herbiri onların müttefik olarak geldiğini sanıyorlar, onlar ikisinin arasından geçiyor ve her geçişleri boyunca ikisini de kaçış çizgisi üzerine deviriyorlar... Félix ve sen, göçebelerin savaş makinasını icat etmeleri hipotezini yapıyorsunuz. Bunun gösterdiği de Devletlerin savaş mekanizması olması oluyor ve Devletin iktidarı başka bir şeyin üzerine kurulmuş oluyor. Devletler için savaş makinasını yoluna koymak ve onu göçebelere karşı kullanmak için ondan bir ordu, bir askerî kurum yapmak uçsuz bucaksız, çok büyük bir görev olacaktır. Bununla beraber Devletlerin orduları ile daima çok büyük güçlükleri olmuştur. Ve savaş makinası öncelikle devlet aygıtının bir parçası değildir. Devletin bir organizasyonu değildir, ama Devlet aygıtı olmayan göçebelerin örgütlenmesidir. Göçebeler ordularda sonradan ortaya çı

kacak bir numaralanma örgütü icat etmişlerdir. (onluk, yüzlük, binlik vs...) *. Bu orjinal örgütlenme kadınlarla, hayvanlarla, bitkilerle, metallerle bir Devlet tarafından kotlanmış ilişkilerden çok daha değişik ilişkileri içerir. Düşünceden göçebe bir kuvvet ortaya çıkarmak, bu tam anlamıyla durmadan kımıldamak değil, ama devlet aygıtı modelini, idolü veya düşüncenin üzerine ağırlığını koyan imgeyi, onun üzerine çömelmiş canavarı sarsmak demetkir. Düşünceye mutlak bir hız, bir savaş makinası, bir coğrafya vermek ve bütün bu oluşumların veya yolların istepleri aşması. Epikür, Spinoza ve Nietzsche'nin tıpkı göçebe düşünürler olmasıdır.

Bu hız sorunu hem çok önemli, hem de çok karışıktır. Yarışmada birinci olmak değildir; hız sayesinde geç de kalınabilir. Bu değişmek de değildir; hız ile birlikte kımıldamaz ve değişmez de olunabilir. Hız, bir oluş ve bu gelişme veya evrim değildir. Bir taksi gibi olmayı gerektirir, bekleme çizgisi, kaçış çizgisi, trafik sıkışıklığı, şişenin ağzı, kırmızı ve yeşil ışıklar, hafif paranoyalık, polis ile güçlü ilişkiler. Soyut ve kırık bir çizgi olmak, ikisinin «arasından» kayan bir zigzag yapmaktır. Ot bir hızdır. Yukarıda fena diye adlandırdığın çekicilik ve üslup hızdır. Çocuklar hızla giderler çünkü aralarından kayıp geçmesini bilirler. Fany** aynı şeyin ihtiyarlık için de geçerli olduğunu sanıyor: orada da bir ihtiyar-oluş var ki bu başarılımış ihtiyarlığı belirler, yani ihtiyarların olağan bekleyememezliğine, onların despotluğuna, akşamları oluşan sıkıntısına (en berbat formül «hayat çok kısadır...») karşı olan

(*) Bu bizdeki onbaşı, yüzbaşı, binbaşı askeri sistemidir. Moğollar ve Eski Türkler tarafından kullanılmıştır. (Ç.N.)

(**) Fany Deleuze. (Ç.N.)

bir ihtiyar oluştur. Fany'ye göre çabucacık ihtiyaşla mak zamanından önce ihtiyaşlamak değildir, tam tersine, bu geçen bütün hışlılıkları yakalamaya yarayan bir sabırdır. Ve aynısı yazmak için de geçerlidir. Yazmak hışlılıklar üretmek demektir. Ama hışlı hışlı yazmak demek değildir. İster Cline, ister Cline'in hayran olduğu Paul Morand olsun, (Fransız dilini cazılaştırmaktadır) veya Miller olsun: şaşırtıcı hış retimcileridirler. Nietzsche'nin Almanca ile yaptığı bu değil midir, işte kendi dilinde yabancı olmak budur. Bir etki olmayan, ama bir üretim olan mutlak hış'a erişmek gayet yavaşçasına üzerinde çalışılmış yazıda varolur. En yavaşında da olsa müziğin hışlılığı. Acaba bir rastlantı üzerine midir ki, müzik sadece çizgiler taşımakta ve noktaları tanımamaktadır? Müzik ile nokta yapmak mümkün değildir. Ne geçmiş ne de gelecek olmadan yalnızca oluşlar. Müzik bir andıç * karşılığıdır (anti-mmoire). Onun için birçok oluşlarla doludur, hayvan oluş, ocuk-oluş, molekül-oluş. Steve Reich her şeyin müzikte hareket halindeyken algılanmasını ve bu sürecin tamamen işitilmesi lazım geldiğini vurgular: aynı zamanda da bu müzikte bize bütün farklı hışlılıkları algılatan, en yavaş olanı değil midir? Bir sanat eseri en azından saniyeleri göstermelidir. Bu tıpkı saptayıcı plan gibidir. İmge de olanın hepsini bizim algılamamızı sağlayan bir araçtır. Bize her şeyi aynı zamanda algılatan mutlak hışlılık, belki de kımıldamazlığın veya yavaşlığın karakteridir. İçkinlik. Bu bir oluşla, bir süreçle algılanabilecek ilişkide, kendi hesabına, direk olarak gözükmeyen ama yapılan ve aşkın prensibinin belirllediği gelişimin tam tersidir. Fred Astaire vals etti-

(*) Unutulmaması gereken şeyleri yazmaya yarayan takvim şeklinde bir defter. (.N.)

ği zaman, yapılan 1, 2, 3, değildir, ama sonsuzcasına daha detaylı bir şeydir. Tam-tam, 1, 2 değildir. Zenciler dans ettikleri vakit şeytanî bir ritim tarafından algılandığı için değil, bütün notaları, bütün zamanları, bütün tonları, bütün yükseklikleri, şiddetleri, aralıkları işitip yerine getirdikleri için iyi dans etmektedirler. Bu hiç bir zaman 1, 2 veya 1, 2, 3, değildir, 7, 10, 14 veya bir Türk müziğinde olduğu gibi 28'lik zamanlıdır. Bu hızlilik ve yavaşlık sorununun nasıl meydana geldiğini ve özellikle çok özel bireyselleştirmeleri nasıl oluşturduklarını, «öznesiz» bireyselleştirmeleri nasıl yaptıklarını daha sonra tekrar ele alacağız.

Nokta koymayı önlemek, hatırayı kendi kendine yasaklamak, söyleşiyi kolaylaştırmak değildir. Ama burada başka bir güçlük belirir. Félix ve sen (Félix senden daha hızlı), ikilikleri haber verip duruyorsunuz, ikili işleyişlerin oluşlarını kurmaya çalışan iktidar aygıtları olduğunu söylüyorsunuz: erkek misin kadın mısın, siyah mısın beyaz mısın, düşünür müsün canlı mısın, burjuva mısın proleter misin? Ama başka türlü ikiliklere karşı çıkmaktan başka ne yapıyorsunuz? Düşüncenin imgesine karşı imgesiz düşünce eylemleri; ağaçlara karşı ot veya köksap; devlet aygıtına karşı savaş makinası; birleştirmelere veya toplanmalara karşı karşıt hareketler; belleğe karşı unutma kuvveti; tarihe karşı coğrafya; noktaya karşı çizgi vs. Acaba önce dilin ikiliklerle, ikili çatallaşmalarla, ikili bölmelerle, ikili hesaplarla derinlemesine çalıştırıldığını söylemek gerekmekte midir?: dişi-erkek, tekil-çoğul, isimlendirici söz dizimi-sözlü söz dizimi. Dilbilimi dilde zaten önceden olanı bulmaktadır: ağaç biçimli hiyerarşik sistemi ve emir vermek. Ben, sen, o, bu derinlemesine bir dildir. Herkes gibi konuşmak, ikiliklerden geçmek, 1, 2 veya 1, 2, 3 yapmak gereklidir. Dilin zaten varolan bir

gerçeği veya bunun başka bir doğasını saptırdığı söylenmemelidir. Dil ilktir, ikinciliği o icat etmiştir. Ama dilin tapınışı, dilin belinin gelmesi; dilbilimi eski onto-lojiden (varlıkbiliminden) daha berbat bir şeydir ve ondan bayrak koşusunun meşalesini ödünç almıştır. İkiliklerden geçmek zorundayız çünkü onlar dilde zaten mevcutturlar. Onlardan kurtulmanın yolu yok, ama dile karşı mücadele verilmeli, kekemelik yeniden bulunmalı, ama bütün bunları dilbilimi öncesi olan yalan yanlış bir gerçeğe kavuşmak için değil, ama dili bu ikilikler arasından akıtacak ve dilden azınlıkçı bir kullanım belirleyecek, Labov'un söylediği gibi ayrılmaz bir değişim yaratacak, yazılı veya sözlü bir çizgi çizmek için bu gereklidir.

İkinci şekilde bir çokluğun (multiplicité) kendi terimlerinin sayısı tarafından belirlenmediği olasılığı vardır. 2'ye 3; 3'e 4 eklemek daima mümkündür ve burada o ikicilikten çıkılamamaktadır. Çünkü herhangi bir bütünün ögeleri kendi aralarında ikili seçeneklerin sıralanmasına yollanmaktadır. Çokluğu belirleyen ne bütünlükler ne de ögelerdir. Çokluğu belirleyen, tıpkı ögeler arasında veya bütünlükler arasında herhangi bir şeyin oluştuğu VE'dir ve VE, VE, VE, kekemeliktir. Ve sadece iki terim olsa da, ikisi arasında bir VE, ne birdir, ne de diğeri, ne de öteki olan birincisidir, ama VE işte çokluğu oluşturmaktadır. İşte bu nedenle, iki terim arasından, veya iki bütün arasından geçen bir kaçış çizgisi, ne birine ne de diğerine ait olan dar bir dere, paralel olmayan ayrı zaman oluşumlu bir evrimde ikisini de alıp götürerek kaçış çizgisi çizerek ikilikleri içlerinden yıkmak mümkündür. En azından bu bir diyalektik değildir. Öyleyse şu şekilde davranmamız mümkündür: her bölüm ikiye ayrılmış olarak kalabilir ve Félix ve Fany ve sen ve bütün bahsettiklerimiz ve ben, bir akarsuda

oluşabilen şekli bozulmuş imgelerin olabildiği kadar iki anonim kısım arasında söyleşi yapıldığına göre, her bölümü imzalamanın hiç bir anlamı kalmamaktadır.

C. PARNET

İKİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ AMERİKAN EDEBİYATININ ÜSTÜNLÜĞÜNDEN

Birinci Kısım

Gitmek, kaçıp kurtulmak, bir çizgi çizmektir. Lawrence'a göre, edebiyatın en üstün nesnesi: «gitmek, gitmek, kaçıp kurtulmak... ufuğu geçmek, başka bir hayata girmek...» İşte Melville pasifiğin ortasında kendini böyle bulur. O gerçekten ufuğun çizgisini geçti. Kaçış çizgisi yersizyurdsuzlaşmaktır. Fransızlar bunun tam olarak ne olduğunu bilmezler. Tabii ki onlar da herkes gibi kaçır giderler, ama yalnızca kaçıp gitmeyi düşünürler, bu gizemcidir veya sanattır veyahut bu aşağılık bir şeydir, çünkü bu sorumluluklardan, girişimlerden kurtulmaktır, dünyadan çıkmaktır. Kaçmak, eylemlerini terk etmek değildir, kaçmaktan daha eylem dolu bir şey olamaz. Hayaliliğin tam tersidir. Bu hem birbirlerini kaçırmak, hem de bir şeyi kaçırmaktır, bir haberin gebertilmesi gibi, bir sistemi kaçırmaktır. George Jackson hapishane hücrelerinden şöyle yazdı: «buradan kaçma olanağım olabilir, ama bütün kaçışım boyunca kendime bir silah arıyorum». Ve dahası, Lawrence: «eski silahların çürüdüğünü söylüyorum, yenilerini yapın ve doğru ateş edin». Kaçmak çizgi çizmektir, çizgiler ve bütün bir haritacılık yapmaktır. Yalnızca kırık uzun bir çizgiyle dünyalar bulunabilir. İngiliz - Amerikan edebiyatı kaçış çizgisi ile çizgilerini belirleyen kimseleri tanıtmaktan bıkmaz. Thomas Hardy, Melville, Stevenson, Virginia Woolf, Thomas Woolfe, Lawrence, Fitzgerald, Miller, K  rouac. Orada her şey yola

çıkış, oluş, geçiş, atlama, şeytan ile, dışarı ile ilişki-
dir. Yeni bir toprak yaratırlar, ama toprağın hareketi
tam tamına yersizyurdsuzlaşmanın kendisi olabilir.
Amerikan edebiyatı coğrafi çizgilere göre işlemini yü-
rütür: Batıya kaçış, asıl Doğu'nun Batıda olduğunun
farkedilmesi, sınırların anlamının aşılması, itilmesi,
geçilmesi gerekli bir şey gibi olması¹. Oluş coğrafidir.
Bunun eşdeğerini Fransa'da bulamayız. Fransızlar çok
insancıl, çok tarihsel, geçmişin ve geleceğin çok endişe-
sindedirler. Onlar zamanlarını nokta koymaya verirler.
Zamanlarını gelecek ve geçmiş tarihî terimlerle düşü-
nürler, oluşu bilemezler. Devrim için bile, devrimci ol-
mak yerine «devrimin geleceğine» kafa yorarlardı. Bir
kanalı takip etmeyi, çizgi çizmeyi bilmezler. Duvarı oy-
mayı, törpülemeyi * bilmezler, ağaçları, kökleri, ağaç
görünümlü noktaları, kadastroyu, mülkleri çok sever-
ler. Yapısalcılığa bakın : Bu kaçış çizgilerini doldurup
yükselten itiş ve çatlayışlarla iş göreceği yerde, onları
takip edip çizeceği bir sosyal alana uzatacağı yerde, im-
leyen denilen büyük kesintilerle işleyen nokta ve pozis-
yon sistemidir.

Michelet'nin o nefis sayfasında mı Fransız kralları
İngiliz krallarının karşıtıdır? Birincileri toprak politi-
kalarıyla miras, evlilik, dava, üç kağıtçılık ve hile poli-
tikalarıyla, yadsıma hareketleriyle geçip giden bir ce-
hennem treni gibi hainlikleriyle, birbirlerinin karşıtı-
dır. Onlarla birlikte kapitalizmin akışları zincirlerinden
boşanırlar, ama Fransızlar onları engelleyen, onları say-
manlayan burjuva iktidar aygıtını buldular.

(1) Bütün Leslie Fiedler'in analizi budur. *Le Retour du Peau -
Rouge* (Kızılderilinin dönüşü) Editions du Seuil.

(*) Duvarı törpülemek Van Gogh'un mektuplarından. Théo'-
ya mektuplar. (Ç. N.)

Kaçmak ne kımıldamaktır, ne de tam manasıyla seyahat etmektir. Öncelikle, çünkü Fransız usulü seyahatlar vardır, kendi «benliğini» de beraberinde götürmekle yetinen, örgütlenmiş ve kültürel-tarihi seyahatler. Dahası, hiç kımıldamadan yapılan seyahatlerde, olduğu yerde kaçışlar yaratmak mümkündür. Toynbee göçerlerin, en ciddi anlamında, ne yolcu ne de göçen, en coğrafi anlamında, olduklarını ve tam tersine kımıldamayanlar, istaplara yapışıp kalanlar, büyük adımlarında yerlerinde duranlar, en büyük yeni silahların icatçıları olarak, onların oldukları yerde bir kaçış çizgisi izlediklerini göstermiştir¹. Ne geçmişleri, ne de gelecekleri olan göçerlerden tarih hiç bir şey anlamadı. Haritalar, şiddet haritaları, coğrafya ise hareketli fizikten daha az bedensel ve zihinsel değildir. Lawrence, Melville'e kızdığı vakit, seyahati çok ciddiye aldığını eleştirmiştir. Seyahat vahşilere bir dönüş olabilir, ama bu türlü bir geri dönüş gerilemektir. Seyahatte daima yenden yeriniyurdunubulmak biçimi vardır; seyahatte hep öz baba ve (en kötüsü) ana yeniden bulunur. «Vahşilere dönüş Melville'i hasta etmekteydi... Tam yola çıktığı zaman, işte yine acı çekmeye başlıyor, cennete pişmanlık duymaya başlıyor, ev ve anne bir balina avının diğer ucunda durmaktadır»². Fitzgerald daha da iyisini söylemektedir : «Ardakalanların gerçek bir kopma meydana getirdikleri düşüncesine dönüyorum. Kopma bir çok şey anlamındadır ve eski zinciri yeniden almayla yahut başka bir zincir bulmayla, genelde, tutsak olan zincir kopuşu ile hiç bir ilintisi yoktur. Bu tuzak, onları resimlemek veya orada gemi yolculuğu yapmak is-

(1) Toynbee, *L'Histoire* (Tarih), Gallimard, s: 185.

(2) Lawrence, *Etudes sur la littérature classique Americaine* (Klasik Amerikan Edebiyatı Üzerine Araştırmalar) Seuil yayınevi, s: 174.

teyenler için yapılmış olan Güney denizlerinin içerdiği tuzak olsa bile, meşhur hapisaneden kaçma, bir tuzakta gezmektedir. Tam bir kopuş üzerine bir daha dönülmeyen ve bağışlanamayan, çünkü geçmişi varetmeyi ortadan kaldıran bir şeydir»¹.

Kaçış ve seyahat ayrı tutulsa bile, kaçış hâlâ anlamı belirsiz bir işlem olarak kalmaktadır. Kim bize bir kaçış çizgisi üzerinde bütün kaçtıklarımızı tekrar bulamayacağımızı söyleyebilir? Sonsuz ana babadan kaçarak, kaçış çizgisi üzerinde Oidipus oluşlarının hepsini tekrar bulmuyor muyuz? Faşizmden kaçarken kaçış çizgisi üzerinde faşist katılışmalara yeniden rastlıyoruz. Her şeyden kaçarken, nasıl anavatanımızı, iktidar oluşlarımızı, alkollerimizi, psikanalizlerimizi, ana babalarımızı yeniden oluşturmadan kaçabiliriz? Kaçış çizgisinin arı ve basit bir kendikendini mahvetme hareketi ile karşılaşmaması için nasıl davranmalıyız, Fitzgerald'ın alkolikliği, Lawrence'ın cesaretini kaybedişi, Virginia Woolf'un intiharı, Kerouac'ın acı sonu. İngiliz ve Amerikan edebiyatı yazarı alıp götüren bir yıkım sürecini tam manası ile yaşadı. Mutlu bir ölüm? Kaçış çizgisi üzerinde, onu çizerken işte sadece bunu öğrenebiliriz: geçirilen tehlikeler, orada bırakılan sabır ve sıkıntılar, sürdürülmekte olan yapılması gerekli düzeltmeler, bütün bunlar kaçış çizgisini kara deliklerden kurtarmak için. Bu önceden görülemez. Gerçek bir kopuş zaman içinde yayılabilir, artığı ile imleyen bir kesimden çok başka şeydir, gerçek bir kopuş, o daima ve sadece ona yalnız benzeyenlerden değil, ama kendi kendisine karşı, onu devamlı gözetleyen yeniden yeriniyurdunubulmadan korunmadır. Bu nedenle bir yazardan

(1) Fitzgerald, *La Felure* (Çatlaklık), Gallimard, s: 354.

diğerine, gerçek kopuş, yine, başlanması zorunluymuş gibi atlamaktadır. İngilizler ve Amerikalıların yeniden başlama biçimleri Fransızlarınkiyle aynı değildir. Fransız usulü yeniden başlamak kazanmış masadır, yani çıkış noktası, daima kapalı noktaymış gibi emin olmak anlayışıdır. Diğer yeniden başlama usulü, tersine, hiç kesintisiz çizgiyi almak, kırık çizgiye bir parça daha eklemek, kırık çizgiyi iki kaya parçası arasından, dar bir geçitten geçirmek, yahut onun durduğu yerde, boşluktan yürütmek demektir. İlginç olanlar ne sonundakiler ne de başındakilerdir; baş ve son birer noktalama-dır. İlginç kısım ortasında olan kısımdır. İngilizlerin sıfırı hep ortada bulunmaktadır. Daralmalar hep ortadadırlar. Hep bir çizginin ortasında olunur ve bu en rahatsız konumdur. Ortasından yeniden başlanır. Fransızlar fazla ağaçvari düşünürler: bilgi ağacı, ağaç biçimi noktalar, alfa ve omega, kökler ve tepe. Bu otun tam tersidir. Ot şeylerin ortasında filizlendiği gibi, kendisinin de ortasından filizlenmektedir. Bu Amerikan veya İngiliz sorunudur. Otun kendine has bir kaçış çizgisi vardır ve onda kök tutmak yoktur. Kafada ot bulunur ve ağaç bulunmaz: düşüncenin anlamı, beyinin ne olduğu, bir çeşit, otun «nervous system» (sinir sistemi) dir ¹.

Thomas Hardy'nin örnek veren durumu: onun kahramanları birer kişi veya özne değildir, bunlar şiddet dolu hislerin toplamıdır, her biri herhangi bir dermedir, bir paket, değişik hislerden meydana gelen bir yığındır. Bireye tuhaf bir saygı vardır, fevkalade bir saygıdır bu : Kendisini bir kişi olarak algıladığından dolayı değil, Fransız usulü bir kişi gibi tanındığından da değil, tam tersine, kendikendini ve diğerlerinin hepsini de tıp-

(1) Steven Rose, *Le Cerveau Conscient* (Bilinçli Beyin), Seuil Yayınevi.

kı «tekil şanslar» kadar kuvvetli yaşadığındandır; şu ya da bu bileşimin ortaya çıkardığı tek şans. Öznesiz birey ve cinayete kadar, ölüme kadar gidilen kötü rastlantıların sayesinde, orada rastlantıların yapıldığı şans veya şanssızlık çizgileri üzerinde kayıp giden bileşimler veya dermeler, ateşli, hayat dolu duygular içindeki paketlerdir. Hardy bu deneysel ve ampirist dünya için bir çeşit Grek alinyazısını anımsatır. Duygu dolu paketler, bireyler, toprağın yersizyurdsuzlaşmasının çizgisi veya kaçış çizgisi gibi, geniş fundalığın üzerinden kaçıp giderler.

Kaçış bir çeşit taşkınlıktır. Taşkınlık yapmak izden çıkmaktır (tıpkı «coşkunluk» gibi vs.). Şeytanî veya ibliscesine bir şey vardır bu kaçış çizgisinde. Şeytanlar tanrılardan ayırırlar; çünkü tanrıların özel nitelikleri, özellikleri ve belli işlevleri, toprakları ve kodları vardır: onların uzun izlerle, sınırlarla, kadastrolarla, işleri vardır. İblislerin özelliği, aralıkları atlamalarındadır, bir aralıktan diğerine atlarlar. Oidipus «hangi iblis en fazla atladı» diye sormaktadır. Bir kaçış çizgisi üzerinde daima bir ihanet kolgezer. Geleceğini güvence altına almak isteyen bir düzen insanının hilesi gibi değil, ama ne geçmişi ne de geleceği olan basit bir adamın hile yapması gibidir bu. Bizi tutmak isteyen, toprağın yerleşik güçleri ve sabit güçler aldatılır. İhanetin eylemi iki türlü aşırma ile tanımlanmıştır: insan yüzünü Tanrı'dan ayırır Tanrı'nın yüzü de bir o kadar insandan ayrılır. İşte bu ikili ayrılmada, yüzler arasındaki yolundan sapmada kaçış çizgisi kendi yolunu çizer, yani insanın yersizyurdsuzlaşması oluşur. Aldatış tıpkı çalmak gibidir onun da daima bir «ikinci»si vardır. Oidipus'dan Colone'da, uzun dolaşmasıyla, iki kere ayartmanın örnek verici şekli yapıldı. Ama Oidipus Greklerin tek Sami tragedyasıdır. İnsandan ayrılan

Tanrı, Tanrı'dan da ayrılır, bu öncelikle Ahdiatik'in konusudur. Kabil'in hikâyesidir, Kabil'in kaçış çizgisidir. Bu Jonas'ın öyküsüdür; Peygamber, bu şekilde, Tanrı'nın kendisine gösterdiğinin tersi bir yolu kendine edinir ve ordan itibaren Tanrı'nın emirlerini, ona boyun eğmesinden daha iyi bir şekilde, gerçekleştirir. Hain bütün kötülüğü kendinde toplar. Ahdiatik suların ve toprağın ayırım çizgisi ve bu kaçış çizgileriyle yolu görmekten kendi kendini alıkoyamaz. «Ögeler kendi kendilerini sıkıştırmaktan ve birbirlerine sırt çevirmekten alıkoyulmasınlar! Deniz insanı çocuklarından ve insan-cıl karısından ayrı tutsun... Denizleri geç, denizleri geç, diye öğüt vermektedir yürek. Sevgiyi ve yuvayı yüzüstü bırak»¹, büyük taşımacılıklarda, «buluşlarda» yalnızca bir şüphe yoktur, bilinmeyenin istilâsı yoktur, ama bir kaçış çizgisinin bulgusu ve hainliğin bir gücü vardır: Tek hain olmak, herkesin en haini olmak Aguirre veya Tanrı'nın öfkesi: Cristophe Colomb'un², tıpkı Jacques Besse'in şahane bir hikâyede betimlemiş olduğu gibi hiç bir oluşu yoktur. Papaz, kahin, hilebazdır, ama deneyci bir haindir. Devlet adamı veyahut şatonun adamı bir hilebazdır, ama savaş adamı (mareşal veya general değil) bir haindir. Fransız romanı bir çok hilebazı göstermektedir ve bizim romancılarımızın bir çoğunun kendisi de hilebazdır. Onların Ahdiatik ile hiç bir özel ilgileri yoktur. Shakespeare hile yapan bir sürü kral sahneye koymuştur, bunlar üç kağıt yoluyla

-
- (1) Lawrence, *Klasik Amerikan Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. Seuil yayınevi s: 166. Ve ikili ayrılmalar üzerine, Hölderlin in Jean Beaufret'in açıklamaları ile Oidipus üzerine gözlemler, 10/18 yayınevi. Ve Jonas üzerine Jerome Lindon'un kitabı için bkz. Editions de Minuit.
- (2) Jacques Besse, *La grande Pâque*, (Büyük Paskalya) Ed. Belfond.

iktidara erişirler ve işin sonunda iyi kral olduklarını açıklarlar. Ama Üçüncü Richard'a geldiğinde, Shakespeare tragedyalarının en romanekesine yükselmektedir. Çünkü Üçüncü Richard yalnızca iktidarı değil aynı zamanda hainliğini de istemektedir. O Devleti ele geçirmeyi değil, bir savaş makinasının düzenlemesini istemektedir: Nasıl tek hain olunabilir ve herkes aldatılabilir? Yorum yapanların «gerçeğe pek benzemeyen ve aşırı» olarak yargıladıkları lady «Anne» ile olan diyalog birbirine yüz çeviren iki yüzlü ve Richard'ın çizmekte olduğu dolambaçlı çizgiyi, şimdiden büyülenmiş ve rıza gösterdiğini hisseden Anne'ı göstermektedir. Ve hiç bir şey nesnenin seçiminden daha iyi hiyaneti gösteremez. Ama bu kötü bir kavram olan nesnenin seçimi olduğu için değil, bunun bir oluş olmasından, tam manasıyla şeytanî bir öge olmasından ötürüdür. Anne'in seçiminde Üçüncü Richard'ın bir kadın-oluşu vardır. Melville'de, kaptan Ahab niçin suçludur? Çünkü her balının avlanabilir olduğunu isteyen balıkçı grubunun istediği yasaya boyun eğeceğine, beyaz balınayı, Moby Dick'i, seçmiştir. Ahab'ın şeytanî ögesi, hiyaneti, Leviathan ile ilişkisi, kendisinin balina oluşunda edinmiş olduğu nesnenin seçimi işte buradadır. Kleist'in Penthesilée'sinde de tema aynı gibi görünmektedir: Amazon yasası düşmanını seçmeyi yasaklar-ken, Penthesilée'nin günahı Aşil'i seçmiş olmasındadır. Penthesilée'nin şeytanca ögesi onu köpek oluşuna doğru taşır (Kleist, Almanları delirtmekteydi, Almanlar onu bir Alman olarak tanımıyorlardı : atının üzerinde uzun dolaşmalarında, Kleist, Alman kurallarına rağmen, devletler ve ormanlar boyunca parlak bir kaçış çizgisi çizmesini bilen yazarların kesimindeydi. Aynı şekilde, Lenz yahut Büchner hepsi Goethe'ye karşı). Ne hastalıkla, ne de sağlık ile karıştırılan özel bir işlev

tanımlamak lâzımdır: sapık işlev. Sapak daima sınırdadır, bir çokluğun veya bir grubun sınır çizgisindedir; onun kesimine aittir; ama onu başka bir çokluğa geçirmektedir ve ondan bir oluş yapar, arasında bir çizgi çizer. Bu aynı zamanda «outsider»dir *: Moby Dick veya bir şey, Lovecraft bütünlüğü, terör **. Öyle ki yazmak için kaçış çizgileriyle, özünde, bir ilişki kurmaktır denebilir. Yazmak, hayalgücünün ürünü olmayan ve yazının bizi ittiğinden dolayı bize orada gerçeği yüklediğinden, takip etmek zorunda kaldığımız, kaçış çizgileri çizmektir. Yazmak oluştur, ama yazar olmak değildir. Başka bir şey olmaktır. Meslekten bir yazar geçmişine veya geleceğine göre, kişisel geleceğine yahut ölümünden sonrasına göre kendini yargılar (yüz sene sonra iki yüz sene sonra beni anlayacaklar). Bütün diğerleri kendi kendine kaçış çizgisi çizip, kurulu sözcükleri edinmediği zaman yazının içindeki oluş olurlar. Yazı resmi olmadığı vakit, yazının zorunlu olarak kendi hesaplarına, yazmayan «azınlıklara» kavuştuğu söylenebilir. Bu azınlıklar üzerine de yazılmaktadır zaten, yani onları nesne olarak kabul etmek anlamında değildir bu, ama tam tersine, ister istemez yazıldığına göre, onların içinde kalınır. Bir azınlık baştan yapılmış bir şey değildir, azınlık saldıran ve ilerleyen kaçış çizgileri üzerinde meydana gelir. Yazıda bir kadın oluşu vardır, ama bu bir kadın gibi yazmak değildir. Madam Bovary, «bu benim», histerik üç kağıtçı bir cümledir. Kadınların kendileri bile bir kadın geleceği üzerine yazıldığında, kadın gibi yazmaya çalıştıkları vakit bile, bunu başaramamakta-

(*) Normların dışında yaşayıp, dışarıda bulunan bir insan. (Ç.N.)

(**) Lovecraft (Hovard Philips) (1890 1937) Amerikalı Kurgubilim ve korku romanının en meşhur yazarlarından biridir: Örneğin en meşhur eserlerinden biri Şeytanlar ve Hârikalar'dır. (Ç.N.)

dırlar, Kadın zorunlu olarak yazar değildir, ama yazısının azınlık oluşudur; bu da ister kadın olsun, ister erkek. Virginia Woolf kendi kendine «kadınca konuşmayı» yasaklamıştı: Yazının kadın oluşunu daha fazla kapmaktaydı. Lawrence ve Miller birer kadın düşmanı olarak tanınmaktadır; ama bunun yanında yazı onları dayanılmaz bir kadın-oluşa sürükledi. İngiltere, kadınlarında erkekler kadar güç sarfettiği bu oluş ile bir çok kadın romancı üretmiştir. Yazıda bir hintli-oluş, bir zenci-oluş vardır; ama bunların kızilderili veya küçük zencilerin konuşmasıyla bir ilgisi yoktur. Yazıda hayvanı taklit etmeyi içermeyen, hayvan gibi yapmak anlamını taşımayan bir kuş-oluşa girse de kuşları taklit etmeyen Mozart'ın müziğinden daha fazla bir şey olmayan hayvan-oluşları vardır. Kaptan Ahab'ın balinayı taklit etmesiyle ilgisi olmayan bir hayvan-oluşu vardır. O harika şiirlerinde Lawrence ve kaplumbağa-oluş. Yazıda kedisinden veya köpeğinden bahsetmeyi içermeyen hayvan-oluşlar vardır. Bu aslında, iki saltanat arası, kısa bir devre, herbirinin yersizyurdsuzlaştığı bir kapma kodu olan bir karşılaşmadır. Yazarken yazıdan, yazamayanlara verilir, ama bu yazıya, onsuz olmayacağı, onsuz sadece kurulu güçlerin hizmetinde bir tekrar etme olabileceği bir oluş verir. Yazarın azınlık olması okuyucudan çok yazar var anlamını taşımaz. Bugün bu doğru bile değildir: bu daima yazmayan bir azınlığın yazı ile rastlantısını belirtir ve yazı ne bu azınlıklar için, ne onların yerine, ne onların adına yazmakla görevlidir, ama öyle bir rastlaşma vardır ki, her biri diğerini iter ve onu kendi kaçış çizgisine doğru sürükler; bu birleştirilmiş bir yersizyurdsuzlaşmadır. Yazı, kendi oluşu olan, daima başka bir şeyle kendini birleştirir. Tek bir akım üzerinde işleyen bir düzenleme yoktur. Bu bir taklit sorunu değildir, ama bir birleştirme so-

runudur. Yazar çok derinden bir yazar olmamak olusuna girmiştir. Hofmannsthal (kendisine bir İngiliz takma adı edinmişti) bir fare isyanının sıkıntısını gördüğü vakit, hiç bir şey yazamamaktadır; çünkü hayvanın kendi içinde dişlerini gösterdiğini hissetmektedir. Çok güzel bir İngiliz filmi **Willard**, kahramanın dayanılmaz bir fare-oluşunu göstermektedir, bu kahraman her insancıl elverişli durumda buna asılsa da, her seferinde bu alinyazısındaki birleşmede kendini bulmaktadır. Yazarların bunca sükuneti ve bunca intiharı, bu doğaya karşı düğünler yüzünden olan olayları açığa kavuşturabilir. Kendi saltanatlarına hiyanet etmek, kendi sınıfına, kendi cinsiyetine, kendi çoğunluğuna hiyanet etmek - bundan başka hangi sebep yazmak için bir neden olabilir? Ve yazıya hainlik yapmak. Çok kişi hain olmayı düşler. Orada buna inanırlar, hem de hain olduklarını zannederler. Ama bunlar ufak hilebazlardan başka bir şey değildirler. Fransız edebiyatında Maurice Sachs'ın patetik durumu. Hangi hilebaz demedi ki: eh, sonunda gerçek bir hain oldum! Ama hangi hilebaz da akşamına şöyle söylemez: Herşeyden sonra ufak bir hilebazdan başka bir şey değilim. Hain olmak çok zordur, bu yaratmak demektir. Orada kendi benliğini kaybetmek lâzımdır, kendi yüzünü kaybetmek. Kaybolmak gerekir, tanınmayan oluş gerekir.

Sonuç, yazmanın sonucu? Bir kadın oluşu, bir hayvan, bir zenci oluşunun ötesinde vs. azınlık oluşunun ötesinde, son olarak ayırt edilemezlik-oluş vardır. Oh hayır, bir yazar «tanınmış», bilinen olmayı arzu edemez. Ayırt edilmez, en büyük hızın ve en büyük yavaşlığın ortak karakteri, yüzünü kaybetmek, duvarı delip geçmek veya aşmak, büyük bir sabır ile duvarı törpülemek; yazmanın bunlardan başka bir sonucu yoktur. Fitzgerald'ın gerçek kopuş diye adlandırdığı işte budur:

kaçış çizgisi güney denizlerindeki bir yolculuk değil, ama kaçak bir gizliliğin edinilmesidir (kadın, zenci, hayvan oluşunda oluşulsa da). Sonunda tanınmaz olmak, tıpkı çok az insanın olabildiği gibi, işte hain olmak budur. Hiç tanınmamak çok zor bir şeydir, hatta kapıcısı tarafından tanınmamak; adsız şarkıcı, tekrar edilen nakarat. «Yumuşak gecedir»'in sonunda kahraman sözcüğü sözcüğüne coğrafî bir şekilde kendini dağıtır. Fitzgerald'ın o güzel metninde, **The crack up**, şöyle söyler : «15 yıl önce **Great Neck** banliyösünün trenlerinde gördüğüm insanların aynısını hissediyorum: kara delik beyaz duvar sistemi olarak adlandırılabilir bir sosyal sistem vardır. Daima baskın anlatımların beyaz duvarlarına iğnelenmişiz, biz daima öznelselfiğimizin deliğine, her şeyden daha kıymetli benliğimizin kara deliğine saplanmış kalmışız. Bizim kimliğimizi veren ve kendimizi bize tanıtan nesnel belirlenmelerin hepsinin yazıldığı duvar; kendi bilincimizle, duygularımızla, ihtiraslarımızla, çok bilinen o küçük sınırlarımızla ve onları etrafa tanıtmaya çalışan isteklerimizle kendi kendimizi yerleştirdiğimiz delikler. Yüz bu sistemin bir ürünü olsa da, bu sosyal bir üretilimdir: gözlerin kara deliği ile beyaz yanaklı geniş bir yüz. Toplumlarımız yüz yaratmak ihtiyacındadırlar. İsa yüzü bulunur. Miller'in sorunu (ve zaten Lawrence'ın da sorunu buydu): oluş çizgileri çizerek bizde araştırmacı kafaları özgürlüğe kavuşturmak için yüzü nasıl bozmalı? Geriye, ezilmeden, çarpmadan duvarı nasıl geçmeli, dibinde dönüp durmak yerine, kara delikten nasıl çıkmalı, hangi parça kara delikten çıkmaya yarar? Sonunda artık sevmeye yetenekli olmak için aşkımızı bile nasıl kırabiliriz? Nasıl ayırtilmez olmalı? «kollarımda tuttuğum kadının gözlerine bakmıyorum, ama onları yüzerek geçiyorum, baş, kol ve bacakları, hepsi birden ve bu gözlerin çu-

kurunun ardında hiç balta girmemiş bir dünya, gelecek şeylerin dünyasının uzandığını görüyorum ve bu dünyadan bütün mantığın yok olduğunu görüyorum... Göz, kendinin özgürleşmesini belirtmiyor, aydınlatmıyor bile, ufuk çizgisi boyunca koşuyor; haberdan arınmış ve sonsuza dek bir yolcudur bu. Doğumun yarattığı duvarı kırdım ve yolculuğumun izi eğri, kapalı ve kesintisizdir... Bütün bedenimin her zaman daha büyüyen devamlı ışık pırıltısı olması gerekir... Öyleyse kulaklarımı, gözlerimi, dudaklarımı mühürlüyorum. Tam anlamıyla adam olana dek bir park olarak varolmam olanaklıdır»¹.

Orada gizli bir şeyimiz, saklayacak hiç bir şeyimiz yoktur. Biz kendimiz bir giz oluruz, ister çiğ ışıktaki ve ister gün ışığında yapalım, bütün yaptıklarımıza rağmen saklanan bizizdir. Bu «bela» romantizmin tam tersidir. Dünyanın bütün renklerine bürününüz, Lawrence tüm Fransız edebiyatını baştan başa kat edermiş gibi görüneni işaret etmekteydi: «pis küçük gizlilik» hastalığı. Kişiler ve yazarların daima yorumlama hastalığını besleyen ufak gizlilikleri vardı. Hep bir şeyin bize başka bir şeyi hatırlatması, bize başka bir şeyi düşündürmesi gerekir. Ufak pis bir gizlilik olan Oidipus'u kendimize seçtik ve canlı büyük gizliliğe eşdeğer olan, farkedilmeyen kendi kaçış çizgisi üzerindeki Colone Oidipus'unu kendimize edinmedik. Büyük gizlilik, saklanacak hiç bir şey olmadığı ve kimsenin sizi yakalayamadığı vakittir. Gizlilik her yerdedir ve onun söyleyecek hiç bir şeyi yoktur. «İmleyen» bulunduğundan beri hiç bir şey yoluna girmez oldu. Dil yorumlanacağı yerde, o bizi ve kendi kendisini yorumlar oldu. İmleyen-

(1) Henry Miller, *Tropique du Capricorne* (Oğlak Dönencesi) Ed. Chêne, s: 177.

lik ve yorumlama dünyadaki iki hastalıktır, despot ve papaz çiftidir. İmleyen ana-baba etrafında dönüp durmaktan bıkmayan ufak gizliliklerdir. Biz kendi kendimizi rehin alıyoruz, ölçülülüğü ve gizliliği oynuyoruz, «bilin bakalım hangi gizlilikle açılıyor ve büyüyorum» havası ile ilerliyoruz. Etteki kıymık. Ufak gizlilik kendini, genelde, dindarca ve narsisik, hazin dolu bir otuzbir çekmeye getirir: Fantasma! «Buyruklara karşı çıkmak» üç kağıtçı olan bir papaz veya bir Papa'nın kanununda bulunan semineriler için çok güzel bir kavram. Georges Bataille çok Fransız bir yazardır: ufak gizlilikten içeride bir anne, aşağıda bir papaz ve yukarıda bir göz ile Fransız edebiyatının özünü yaptı *. İmleyen ve yorum biri birinde, diğeri biri ile beslenerek, fantasmaların yazıyla yapmış olduğunu yeterince söyleyememektedir (sinemayı bile kapladı). «Fantasmalar dünyası geçmiş dünyaya aittir» duyulan ve suçluluk duygusuna giren bir tiyatrodur. Bütün yollarda haykırarak yürüyen insanlara rastlanılmakta: «yaşasın iğdiş edilmek, çünkü bu arzusun kökeni ve sorunudur. Ortada olan hep unutulmaktadır. Bembeyaz duvarın üzerinde bizi sıçratmaktan, kapkaranlık bir deliğe yeniden tıkmaktan ve kendini tanıtmaktan başka nesnesi olmayan bu ufak pis gizlilik için yeni papaz ırkları, daima, yaratılmaktadır.

Senin sırrın o, hep senin yüzünde görülmektedir. Yüzünü kaybet. Anımsamadan, nokta koymadan, yorumlamadan ve fantasmamız sevmeye yetenekli ol. Yal-

(*) Gerçeküstücü akım içinde ve A. Breton'a karşı bir düşüncüyü savunan Georges Bataille papazlıktan yetişme bir seminarist olmuştur ve bu sonra dinsizliğe kadar gitmiştir; başının üzerinde Tanrı'yı gördüğü üçüncü bir gözün varlığını söylemekteydi. *Annem* adlı romanında annenin gizli eşcinselliğini konu edinmişti. (Ç.N.)

nız bazen pislikten donan yahut taşan, bazen birleşen yahut ayrılan akıntılar olmalı. Bir kadın ve bir erkek birer akımdırlar. Tüm aşk yapmakta olan, bütün cinsellikler tek bir cinsellikte yahut iki cinsellikten, cinsellikte oluşlardır ve bunların iğdiş edilme ile hiç bir ilgisi yoktur. Kaçış çizgisi üzerinde tek bir şey varolabilir, o da yaşam deneyimi. Önceden asla bilinemez, çünkü asla ne gelecek, ne de geçmiş vardır. «Ben işte olduğum gibiyim». Böylece hepsi biter. Asla fantasma yoktur, ama sadece, yapıldıkça daima değişen, araştırdıkça aldatılan sıra sıra kıyılar yahut akıntı aksın diye paylaşılan kanallar gibi yaşam programları vardır. Sadece, ters yüz edilmiş organlar, Doğu'da olduğu düşünülenin hep Batı'da bulunduğu yerde arayıp-taramalar vardır. Fransız yazarlarına bağlı, dakik, çalışkan domuzlukların tersine, birinin zincirlerini kopardığı her çizgi bir utanç çizgisidir. Artık hafif kirli yorumların sonsuz eleştirisi yok olmuştur; ama deney protokolleri, biten deneyimlerin duruşmaları vardır. Kleist ve Kafka zamanlarını yaşam programları yapmakla geçirmişlerdi: programlar ne bildiri ne de fantasmadırlar, ama öngörü yeteneklerimizi aşan, bir deneyimi ulaştırmak için, yer bulma araçlarıdırlar (programlı müzik denilen de budur). Uyuşturucunun programlı deneyimlerinde Castaneda'nın kitaplarının gücü her seferinde yorumlamaların bozulmasında ve meşhur imleyenin elenmesindedir. Hayır, uyuşturucu etkisi altında koştuğum ve gördüğüm köpek, bu orospu çocuğu annem değildir... Olduğundan başka bir şey anlamına gelmeyen ve beni onunla oluşturan bu hayvan-oluşu sürecidir. Oraya başka oluşlar da eklenecektir, moleküler oluşlar ki orada hava, ses, su akımları benimkiyle birleştiği sırada kendi küçük kısımlarından kopup tutunurlar. Bizi ayırtedilemezliğe doğru götüren bütün bir mikro-algılama, bir idrak et-

medir. Deneyiniz ve asla yorumlamayınız. Programlayınız ve fantasmalaştırmayınız. Yazının kadın - oluşuna en fazla giren yazarlardan biri olan Henry James «mucizevî yorumlama sanatı» sayesinde hakimiyetine almayaya başlayan telegrafik bir akım içinde alınan bir postacı kahraman yaratmıştır. Mektup gönderenlere değer biçmek, şifreli veya adsız telegramlar. Ama parçadan parçaya doğru giderken yorumun erimeye başladığı, ne bilginin ne algılamamanın ne gizliliğin ne de ilahiliğin kaldığı yaşam dolu bir deney kendi kendine kurulmaktadır. «Yorumlayamadığı ölçüde onu bilebildi, açık seçik gösteren karanlıklardan eser kalmadı... sadece çiğ bir ışık kalmıştı». Amerikan veya İngiliz edebiyatı bir deneyim sürecidir. Yorumlamayı yok etmiştir.

En büyük yanlışlık, tek yanlışlık kaçış çizgisinin yaşamdan kaçışı içerdiğini sanmak olacaktır; düşgücünde veya sanatta kaçış. Ama kaçmak tersine gerçek üretmek, yaşamı yaratmak, kendine bir mücadele silahı bulmaktır. Genelde, bu aynı yanlış harekette yaşam kişisel bir şeye indirgenir veya eser sonunu kendinde bulmak zorundadır, ya da tam bir eser gibidir ve bu daima yazının yazısına gönderimde bulunur. Bu nedenle Fransız edebiyatı bildirgelerle, ideolojilerle, yazı kurumlarıyla ve aynı zamanda kişilerin kavgalarıyla, bir nokta koymaktan başka bir nokta koymaya giderek, nevrotik gönül almalarla, narsisik yargılarla dolup taşmaktadır. Yazarların toprakları, vatanları yapılan eserde tinselden daha çok şeyleri olmasıyla birlikte kişisel bir inleri vardır. Kişisel olarak kokmaya bayılırlar, çünkü her şeyden önce yazdıkları imleyen ve yücedir. Fransız edebiyatı sık sık edepsizliğe methiye nevrozudur. Eser yaşamdaki küçük sırlara ve göz kırpmalara gönderdiği ölçüde, imleyen olacaktır veya bunun tersi de olabilir. Bunu anlamak için kalifiye eleştirmenleri

işitmek gerekecektir; onlar Kleist'in yenilgilerinden, Lawrence'ın iktidarsızlığından, Kafka'nın ocukсуuzluđundan, Carroll'un küçük kızlarından bahsederler. Bu çok aşağılık bir şeydir. Bu daima dünyanın en iyi niyetlerindedir: yaşam kılıksızlařtıķa eser daha büyük görünecektir. Böylelikle bir eseri geçen yaşamın gücünü görmek riskine katlanılmaz. Her şey baştan ezilir. Bu aynı duygu aynı iğdişlenmenin tadıdır, koca imleyeni tıpkı eserin sonuymuş gibi gösteren ve kk dşgc ürünü imlenen, fantezma, yaşamın sunulan çaresidir sanki. Lawrence iyileştirilemeyecek kadar entelektüel, ideolojik ve idealist, tamamen eleştiri dolu, yaşamı yaratacağı yerde eleştiren bir edebiyat olması dolayısıyla Fransız edebiyatına sitem ediyordu. Mektuplardaki Fransız milliyetçiliği: korkunç yargılama hastalığı ve yasalanma bu edebiyattan gelmektedir: bu yazarlar ve onların kahramanları arasında bir çok histerik vardır. Nefret etmek, sevmek istemek, ama bunun yanında sevmek ve beğenmek iktidarsızlığı. Gerçekte, yazmada bir sonuç yoktur; çünkü, açıkça, yaşamın kişisel bir şeyi yoktur. Yahut yazının amacı yaşamı kişisel olmayan bir güce taşımaktır. Oradan itibaren her türlü toprağı, kendinde taşıyan her türlü sonucu biraķıp gider. Niçin yazılır? Çünkü konu olan yazı değildir. Yazarın zayıf bir yapısı, sakat bir sağlığı olabilir. Ama bu nevrozlu bir hastanın tersine ondan daha aşağı bir şey değildir: Yaşam doluluğunun bir eşidi (Spinoza, Nietzsche veya Lawrence gibi) kendinden geçen etkiler veya onu boydan boya geçen yaşam için en azından çok zayıftır. Yazmanın başka bir işlevi yoktur: akım olmak ve diğer akımlarla birleşmek - dünyanın bütün azınlık - oluşları olmak. Akım şiddet dolu bir şeydir, anında oluşur ve yerini bir başkası doldurur; yaratma ve yıkma arasındadır. Yalnızca bir akım yersizyurdsuzlaştığı za-

man diğer akımlarla birleşebilir ki, onlar da yersiz-yurdsuzlaşsınlar ve bunun tersi de mümkündür. Bir hayvan - oluşunda, bir insan ve bir hayvan birleşmektedirler, ama hiç biri diğerine benzememektedir; hiç biri diğerinin taklidini yapmamaktadır, biri diğerini yersiz-yurdsuzlaştırır ve çizgiyi daha ileriye doğru iter. Ortadan değişim (mütasyon) ve yerini alma, değiştirme sistemi. Kaçış çizgisi bu oluşların yaratıcısıdır. Kaçış çizgilerinin ülküleri yoktur. Yazı birleşimi akımların birbirlerinin yerine geçmelerini sağlar ki oradan yaşam kişilerin duygularından, toplumdan ve saltanatlardan kurtulsun. Kérouac'ın tümceleri bir Japon resmi kadar kanaâtkardır; hiç bir dayanağı olmayan bir elin çizdiği saf bir çizgi, bu çağların ve saltanatların içinden geçer gider. Bu kadar kanaâtkarlığa erişmek için gerçek bir alkolik gerekmekteydi. Yahut Thomas Hardy'nin fundalık - tümcesi, fundalık - çizgisi: bu fundalığın romanın konusu veya maddesi olmasından dolayı değildir, ama modern bir yazı akımı unutulamayan fundalık akımı ile birleştiğinden dolayıdır. Fundalık - oluş yahut Miller'in ot - oluşu ki buna Çin - oluşu adını verir. Virginia Woolf ve onun bir devirden başka devire, bir saltanattan başka saltanata, bir ögeden diğerine geçme kabiliyeti : Virginia Woolf'un iştahsızlığı (anorexi) şart mıdır? Sevgi ile yazılır, her yazı bir aşk mektubudur: gerçek edebiyat. Aşk yüzünden ölmeli veya bu aşk nedeniyle yazmaktan vazgeçilmelidir; yahut yazmaya devam etmek, ikisini de yapmak. Kérouac'ın **Yeraltındakiler**'den daha büyük, daha önemli, daha içinen bir aşk kitabı tanımıyoruz. O «yazmak nedir» diye sormuyor, çünkü yazının kendisinin onun için bir oluş olması yahut başka bir oluştan geçmesi şartıyla, yazı'nın kendisini yapan başka bir seçeneğin olanaksızlığının tüm gereksinimi onda vardır. Kendisinin kendin-

den başka bir sonu olmayan bir yazı için yaşamın zavallı bir giz olması yerine, yazının kişiselden çok yaşam için araç olması. Ah! gerçek daima yarına bırakıldığına göre, düşgücünün ve simgenin sefaleti.

İkinci Kısım

En ufak gerçek bütünlük; bu ne sözcük, ne fikir ne kavram, ne de imleyendir, ama bir düzenlemedir. Bir düzenleme daima söylenenleri üretmektedir. Söylenenlerin, öznelere ne anlatım öznesi gibi bağlanması olur, ne de anlatım öznesi gibi hareket edecek bir özneyi neden gösterebilecek durumlar olabilir. Söylenen daima bizde ve bizim dışımızda halkları, çocukları, alanları, oluşları, etkileri, olayları oyuna koyan toplu bir düzenlemedir. Özel isim bir özneyi belirlemez fakat geçen bir şeyi en azından özne olmadan da iki terim arasından geçeni, etkenleri, öğeleri belirler. Özel isimler kişi adları değil, ama yasaların ve tribülerin, hayvanların ve bitkilerin, askerî harekâtların, yahut tayfunların, toplulukların, anonim şirketlerin, üretim bürolarının adlarıdır. Yazar anlatım öznesidir, ama yazar olmayan bir yazar da değildir. Yazar daha önce türetilen düzenlemelerden yola çıkarak düzenlemeler bulmakta, bir çokluğu başka bir çokluğa geçirmektedir. Zor olan bağdaşık olmayan bir bütünün tüm öğelerini elbirliği ile çalıştırmaktır. Yapılar aynı türden koşullara bağlı olup, düzenlemelere bağlı değildir. Düzenleme ortak-ışgörmedir, bu bir «sempatidir», ortak yaşama halidir. Benim sempatime inanınız. Sempati tinsel bir iştirak yahut değer verme duygusunun tam belli olmaması değil, tam tersine, güç sarfetmek veya gövdelerin biribirine girmesi, kin veya aşktır, çünkü kin

de bir karışımdır, bir gövdedir, ancak nefret ettiği zaman ve bulaştığı ölçüde gerçek bir kin olabilir. Sempati, birbirlerini seven veya birbirlerinden nefret eden bedenlerdir ve her seferinde halkların bu bedenlerin içinde veya üstünde kazanması beklenir. Bedenler fizikî, biyolojik, psişik, sosyal, fiilî olabilirler, bunlar daima gövdedirler veya derlemedirler (corpus). Yazan anlatım öznesi olarak, önce bir tindir: bazen kahramanlarıyla özdeşir veyahut bizim onlarla özdeşmemizi sağlar, veya onları taşıyan fikir ile özdeşir; bazen ise tam tersine bir mesafe koyar ve bu ona ve bizim incelemeye, eleştirmeye bir mesafe koymamızı sağlamaktadır. Bu çok iyi bir şey değildir. Yazan bir dünya yaratır, ama yaratılmak üzere bizi bekleyen dünya yoktur. Ne özdeşleşme, ne mesafe koymak, ne yakınında bulunmak, ne uzaklaşmak var, bütün bu şıklarda birisinin yerine, birisinin adına konuşulmaktadır. Tam tersine biri ile yazmak ile konuşmak gereklidir. Dünya ile, dünyanın bir kısmı ile, insanlarla konuşmak. Bu görüşme yapmak değildir, ama elbirliği etmek, aşk ve kin şoku yaratmaktır. Sempati duymakta hiç bir yargılama yoktur, fakat çeşitli doğaldaki bedenler arasında uygunluklar vardır. «Sayısız ruhun ince sempatilerinin tümü, en acı kinden en tutkulu aşka»¹. İşte düzenleme budur: dışdünya ve içdünyanın bir çizgi üzerinde rastlaşması, ikisinin ortasında olmak. Ortada olmak «Esas olan, işe yaramaz kılınmaktır, ortak akıntı tarafından alınılıp götürülmek, tekrar balık olabilmek ve canavarları oynamayı bırakmak; kendi kendime söylediğim gibi tek kazancım bu yazı eyleminden başarı ile çıkmak-

(1) Lawrence, *Etudes sur la littérature classique Américaine* (Klasik Amerikan Edebiyatı üzerine çalışmalar) Editions du Seuil (sempatiyi özdeşleştirmeye karşı sunan Whitman üzerine bütün bir bölüm.)

tır. Beni dünyadan ayıran bu büyük camdan yapılmış pencerenin yokolduğunu görmektir»¹.

Aslında mesafenin ve özdeşleşmenin iki tuzağını kuranın dünyanın ta kendisi olduğunu söylemek gerekir. Deliler ve nevrozlular bizi kendilerine benzetmeyi sağlamadıkça bu dünya bizi rahat bırakmayan deliler ve nevrozlularla doludur; onlar zehirlerini bize aktarmadıkça, histerikler, narsisikler ve onların sinsi bulaşıcıkları bizim yakamızı bırakmazlar. Bunun yanında, en az onlar kadar paranoyak olan gerçek deliler, aseptikli bilimsel bir bakışa bizi çağıran doktorlar ve bilginler vardır. İki tuzağa karşı da dayanmalıyız, bunlardan biri, bize bulaşma ve özdeşleşme aynasını tutanların tuzağı, diğeri ise anlık bakışını bize gösterenlerinkidir. Böylece düzenlemeler içinde düzenlemekten başka bir şey yapamayız. Lawrence'ın söylemiş olduğu gibi yazmak için, mücadele etmek için yalnızca sempati-miz vardır. Ama sempati de hiç bir şey demek değildir; bu beden bedene bir mücadeledir; o hayatı bozan, tehlikeye sokan şeyden nefret etmektir ve nerede yaşam büyümekteyse orayı seçmek demektir (ne gelecek ne de çocuklar ve torunlar, ama yalnızca büyüyüp gelişme...). Lawrence, hayır diyor, siz oradan geçen sarı ve yağlı küçük eskimo değilsiniz, kendinizi onun yerine koymanız gerekmez. Ama belki onunla bir işiniz olabilir, onunla düzenleyeceğiniz bir şeyiniz olabilir; Eskimo-oluş, eskimo gibi yapmak anlamını taşımaz, onu taklit etmek de değildir, eskimoyu yüklenmek değildir, ama eskimo ve sizin aranızda bir şeyler düzenlenebilir çünkü eskimo kendinden başka bir şey oluşmadıkça siz eskimo olamazsınız. Aynı şey deliler için de geçerlidir ve esrarkeşler, alkolikler için de. Karşı çıkılı-

(1) Miller, Sexus, éd. Buchet - Chastel, s: 29.

nır : «siz bu sefil sempati lâfınızla, delilerin işine yaramaya çalışıyorsunuz, deliliğe methiye yapıyorsunuz, sonra da çekip gidiyorsunuz ve kendi kıyınızda duruyorsunuz...» deniliyor. Doğru değil bu. Biz aşktan, bütün sahip olmayı, bütün özdeşleşmeleri, sevmeye yeterli olabilmek için, çıkartıp kurtarmaya çalışıyoruz. Delilikten içinde taşıdığı hayatı kurtarmaya çalışıyoruz; ve bu canlılık içinde yitip giden delilerden nefret ediyoruz. Çünkü onlar bunu kendilerine karşı kullanıyorlar. Alkolün içinden, içmeden, içinde taşıdığı yaşamı çekip çıkarmaya çalışıyoruz : Henry Miller'in saf su ile sarhoşluk sahnesi, işte oluş budur; Bu gitgide daha zengin bir yaşam için kanaatkâr oluşdur. Sempatidir, duygudaşıktır, canayakınlıktır, düzenlemedir. Yatağını yapmak bir kariyer yapmanın zıddıdır, özdeşleşmelerin tarihçisi ve mesafelerin soğuk doktoru olmamaktır. Yatağın yapıldığı gibi yatılır, kimse gelip yorganınızı üzerinize örtmez. Bir çok kimse yorganının kocaman özdeşlenilebilir bir ana tarafından, yahut mesafeli bir sosyal sigorta doktoru tarafından örtülmesini ister. Evet, deliler, nevrozlular, alkolikler ve esrarkeşler, bulaşıcı hastalıklar, onlar nasıl kurtulabilirlerse kurtulsunlar, bizim candaşlığımızın kendisi bile bizim işimiz değildir. Herkesin kendi yolundan geçmesi gerekir. Ama bunun için yeteneklerin olması gerek, işte güç olan budur.

Söyleşilerin kuralı: bir paragraf uzun olduğu ölçüde o derece hızlı okumak gerekir. Ve tekrarların hızlandırma aracı olarak çalışması gerekmektedir. Bazı örnekler sabit bir şekilde geri gelirler : BALARISI ve ORKİDE yahut AT ve ÜZENĞİ... Daha sunulacak bir çok şey vardır. Ama, aynı örneğe dönüş bir hızlandırmayı gerektirir, hatta okuyucuya bıkkınlık getirmek pahasına olsa bile. Bir nakarat? Tüm bir müzik, tüm bir yazı

oradan geçmektedir. Söyleşinin kendisi bir nakarat olacaktır.

GÖRGÜLCÜLÜK (empirisme) ÜZERİNE. Niçin yazılır, niçin görgülcülük üstüne yazılır ve özellikle Hume üzerine? *. Çünkü görgülcülük tıpkı bir İngiliz romanı gibidir. Burada önemli olan felsefî bir roman yazmak ya da felsefeyi bir romana koymak değildir. Bir roman gibi felsefe yapmaktır, felsefede romancı olmaktır. Sık sık görgülcülük için tüm anlak'ın duyarlılıktan, bütün anlak'a ait olanın duyarlılıktan geldiğini söyleyen bir doktrin olduğu söylenilir. Ama bu, felsefe tarihinin bakış açısidir: soyut ana bir ilke koymakta her türlü canlılığı boğmağa çalışmak yeteneği vardır. Her seferinde, ana bir ilkeye inanıldıkça kısır ikilikler üretmekten başka bir şey yapılmaz. Filozoflar büyük bir keyifle oraya kendilerini kaptırırlar ve ana ilkenin hangisi olduğu konusu üzerine tartışır dururlar (varlık, Ben, duyarlılık?..) Fakat, gerçekten duyarlılığın somut zenginliğini hatırlatmaya, eğer bunu soyut bir ilke yapmak için kullanıyorsa, buna gerek bile yoktur; Yani, ana ilke daima bir maske, basit bir imgedir, hayır bu böyle değildir, nesneler hareketlenmeye, kımıldanmaya ikinci, üçüncü, dördüncü ilkedan itibaren başlarlar ve bunlar artık ilke bile değildir. Nesneler ortada yaşamaya başlarlar. Bunun üzerine görgülcüler kafalarında değil ama dünyada ne buldular ve bu tıpkı dırım dolu bir buluş gibi yaşamın şüphesizliğidir; buna tam olarak bağlanıldığında yaşamın biçimi bile değişebilir mi? «Anlak duyarlılıktan mı gelmektedir», burada, sorun bile değildir; ama bambaşka bir sorun var-

(*) G. Deleuze, *Empirisme et Subjectivité*, P.V.F., 1953, Deleuze bu kitabı 28 yaşındayken yazmıştır ve onun master tezidir. (Ç.N.)

dır, bu da ilişkilerinkidir. İlişkiler kendi terimlerinin dışındadırlar. «Pierre Paul'dan daha küçüktür», «bardak masanın üzerindedir»: ilişki ne içkindir, ne o andan itibaren özne olacak olan terimlerden birindedir, ne de ikisinin bütünündedir. Daha da iyisi, bir ilişki terimleri değiştirmeden değişebilir. Bardak masanın dışına taşındığında belki bardağın değişikliğe uğradığına karşı çıkılır, ama bu doğru değildir, bardak ve masa fikirleri değişikliğe uğramadılar ki, bunlar ilişki içinde bulunan gerçek terimlerdir. İlişkiler ortada oluşurlar ve bu şekilde varolurlar. İlişkilerin dışarıdanlığı bir ilke değildir, ama ilkelere karşı dirim dolu bir protestodur. Yani, orada yaşamı boydan boya kateden bir şey görüldüğünde, o şey düşünceyi iğrendirse de, düşünceyi dönüşmeye itmek gerekmektedir; düşünceden sanrılı bir nokta yapmalı, düşünceye şiddet gösteren bir deneye girilmelidir. Görgülcüler kuram yapıcıları değildir, onlar deneycidirler: Asla yorum yapmazlar, onların ilkeleri yoktur. Bu ilişkilerin dışarıdanlığı bir çizgi, bir rol gösterici gibi alındığında parça parça çok tuhaf bir dünyanın genişlemeye başladığı görülür, **patchwork**, Arlequin'in * paltosunun boşluklarla dolu olduğu bloklar ve kopmalardan yapıldığı varyete numaraları ve eğlentilerden oluştuğu küçük ayrıntılardan ve sert sözlerden yapıldığı, birleşmelerden ve ayrılımlardan, sözcüklerin birbiri içine geçmesinden ve ard arda geri dönmelerden, toplamı asla yapılmayan toplamalardan ve kalanın asla sabit olmadığı çıkartmalardan oluştuğu görülür. Görgülcülüğün ilk sahte-ilkesinin nasıl

(*) Arlequin veya Arlekino, İtalyan komedyasının kahramanıdır ve XVII. yüzyıldan itibaren hemen hemen tüm Avrupa tiyatrosunun kahramanı olmuştur. Değişik renklerde ufak üçgen desenli bir elbisesi vardır, yüzünde de siyah bir maske bulunmaktadır. (Ç.N.)

oradan geldiği farkedilir, ama bu hep itilen olumsuz bir sınır gibi önceden takılmış bir maske gibidir: aslında ilişkiler dışarıdan ve terimlerden indirgenmemişlerse farklılık, duyarlılık ve anlaşılabilirlik arası düşünce ile deney arası, düşünceler ile heyecanlar yahut terimlerin ve ilişkilerin iki türlü deneyleri olamaz. Meşhur düşünceler bileşimi şüphesiz ki felsefe tarihinin akılda tuttuğu bayağılığa indirgenemez. Hume'de düşünceler ve düşüncelerinin ilişkileri vardır; ilişkiler düşünceler değişmeden değişebilirler ve sonra rastlantılar, eylemler ve ihtiraslar bu ilişkileri değiştirirler. Şekilleri bütün çeşitlilikleri ile alan bütün bir Hume «düzenlemesi». Terkedilmiş bir sitenin sahibi olmak için kapısına elle dokunmak mı gereklidir yahut uzaktan mızrağı sallamak yeterli midir? Niçin bazı durumlarda bunun tersi olur (Toprak yüzeyden önemlidir, ama tuval üstünde boya vs.) Deneyiniz: her seferinde bir düşünce düzenlemesi, ilişkiler hal ve şartlar: her seferinde mülk sahibinin hırsızın, mızraklı adamın, elinde hiç bir şey olmayan adamın, toprak emekçisinin, ressamın kavramların yerini aldığı gerçek bir roman deneyiniz.

Bu ilişkilerin coğrafyası felsefeden daha önemlidir; felsefe tarihi, varlık sorunuyla tıkanmıştır, DIR. Özel niteliklerin yargılanması üzerine (gök mavidir) ve varlık yargılanması üzerine (Tanrı vardır) tartışılır. Ama daima Varolmak fiili ve ilke sorunu. Kesişmeleri özgürlüğe ulaştırmak için, ilişkiler üzerine düşünmek için Amerikalılar ve İngilizlerden başkası yoktur. Mantığa nazaran onların çok güzel bir tutumları vardır: ana ilkelerin ortaya çıktığı ilk bir şekil gibi onu algılamaktadırlar; tam tersini söylemektedirler bunun: mantık, ya onu bırakmak zorunda kalacaksınız ya da yeni bir mantık icat etmek zorundasınız! Mantık, tıpkı kocaman bir tekerlek gibidir, ne başı vardır ne de sonu,

onu durdurmak olanaksızdır. Tam tamına ilişkilerin bir mantığını yapmak yeterli değildir, ilişkilerin yargılamasının haklarını varlık ve özel nitelik yargılamalarından farklı özerk bir küre gibi tanımlamak yeterli değildir. Çünkü bağlaçlarda (oysa, o halde) bulunduğu biçiminde, ilişkilerin olmak fiiline boyun eğmiş bir şekilde kalmasını hiç bir şey önleyemez. Bütün bir dilbilgisi, kıyaslama bağlaçları olmak fiilinin buyruğu altında kalmasını sağlayan yahut olmak fiili etrafında dolaşmaya yarayan araçtır. Daha öteye gitmek gerek: rastlantının ilişkilere girmesini, herşeyi baştan çıkarmasını, olmak fiilini mayınlamasını, onun dengesini bozmasını sağlamaya kadar gitmek gerekir. «Dir» in yerinde «ve» yi koymak *. A ve B. VE bir ilişki bile değildir veya çok özel bir bağlaçtır. Bütün bu ilişkilerin oluşmasını hazırlayan gerilim koşuludur, her türlü ilişkinin yoludur ve o ilişkileri kendi terimlerinden öteye terimlerin toplamından öteye olmak gibi değerlendirebilecek olanın ötesine, Bir'in veya Hepsi'nin ötesine kaydıran odur. VE olmak'ın daha fazlasıymış gibi, «Olmak» fiilinin arası gibidir. İlişkiler hâlâ kendi terimleri arasında yerini bulabilirler veya iki bütün arasında, birine ve diğerine göre, yeralebilirler; fakat VE ilişkilere başka bir yön verir ve böylece hem terimleri hem de bunların bütünlükleri aktif olarak bir kaçış çizgisi yaratarak kaçıp kurtarabilir. «O»dur yerine VE ile düşünmek, «O»dur için düşünmek: görgülcülüğün bundan başka gizlisi saklısı olmadı. Deneyiniz, bu tamtamına fevkalâde bir düşüncedir ve böyle olmakla birlikte yaşamdır. Görgülcüler böyle düşünmektedirler.

(*) Aslan hayvanDIR yerine Aslan VE hayvan kullanılması gibi. Fransızcadaki «est» yerine (DIR) «ET» (VE) nin konulması gibi. (Ç. N.)

hepsi bu kadar. Ve bu tıpkı «bir tane daha», «bir kadın daha» dendiği gibi sanat züppesi düşüncesi değildir. Ve «bir - ikiyi - verir ve o da üçü verir» dendiği gibi diyalektik bir düşünce değildir. Çokluk bölünen veya onu kaplayan Varlığa boyun eğen bir sıfat daha demek değildir. Çokluk artık varlığı anlatan olmuştur; her şeyde oturmaktan bıkip usanmayan çokluktur. Bir çokluk asla ne terimlerdedir, ne herhangi bir sayıdadır, ne onların tümündedir, ne de onların bütünündedir. Çokluk sadece Ve'dedir; bu öğeler, bütünler ve hatta onların ilişkileri ile aynı doğaya sahip değildir. Öyle ki yalnızca ikisi arasında yapılabilir, ikiliğin yolunu da epeyce bozar. Ve'nin temel bir kanaatkârlığı, çileciliği ve fakirliği vardır. Varolmak fiilinin tuzacağına düşmesine rağmen Sartre'dan başka Fransa'da en önemli filozof Jean Wahl olmuştur. Bize yalnız İngiliz - Amerikan düşüncesini getirmekle kalmadı, ayrıca Fransa'da çok yeni şeyler düşünmemizi sağladı, kendi hesabına bu Ve sanatını çok uzaklara da itti; bu dilin kendisindeki kemeliği, bu dilin azınlık kullanımıdır.

Bunların bize İngilizceden ve Amerikancadan gelmesi çok mu şaşırtıcıdır? Bu emperyalist, hegemonyacı bir dildir. Ama o ölçüde de yeraltı emeğinde yara alabilir yahut dili mayınlayan ağızlar (diyalekt) tarafından bıçaklanabilir ve bunlar ona bir bozulma oyunu ve çok geniş bir değişkenliği kabullendirtebilirler. İngilizce tarafından bozulmaması için arı bir Fransızca mücadelesi verenler bize ortaya çok yanlış bir sorun koyuyorlarmış gibi gelmekte ve bu sadece aydınların tartışmaları için geçerliymiş gibi gözükmektedir. Amerikan - dili resmî despotik kendini beğenmişliğini, hegemonyacı ergin kendini beğenmişliğini, ancak kendi kendisini kırması, tuhaf istidâdı üzerine bükülmesi, onu içten içe yiyip bitiren, ister istemez resmî olmadan ya-

yıldıkça da bu hegemonyayı kemiren, azınlıkların gizli hizmetine koyularak meydana getirir: iktidarın öbür yüzü. İngilizce daima bu azınlık dilleri tarafından çalıştırılmıştır, anglo - galce, anglo - irlandaca vs., bunların herbiri İngilizceye karşı savaş makinalarıdır: Synge'in VE si, o kendi üzerine bütün bağlaçları, bütün bağlantıları alır ve «**the way**», büyük yol, dillerin çizgilerini belirlemek¹. Amerikan dili kendi içinden resmî bir İngilizce ile işlemektedir ve de sarı, kırmızı derililerin İngilizcesi, boya tabancasının tetiğinin çekilmesiyle her seferinde dile vurulan «**broken english**»: Varolmak fiilinin çok değişik bir kullanımı, bağlaçların değişik kullanımı, VE'nin devamlı çizgisi... ve eğer köleler standart İngilizceyi bilmek zorundaysalar, bu kaçmak için ve dili de kaçırıp götürmek içindir². Oh! Hayır, burada bahsedilen tıpkı köylü romancıların -ki onlar genelde belli bir düzenin koruyucularıdır -yaptıkları gibi taşra ağız veya ağızları kurmak değildir. Gittikçe kanaatkâr sözcüklerle ve ince sözdizimi ile önemli olan dili yerinden oynatmaktır. Bir lisanı tıpkı bir yabancıymış gibi konuşmak değil, kendi dilinde yabancı olabilmek önemlidir, tıpkı Amerikan dilinin zencilerin de dili olduğu gibi. Bu nedenle İngiliz - Amerikan dilinin bir istidâdı vardır. İngilizce ve Almancanın, ki iki dil de aynı derece zengindir, bileşik sözcükler kurmasına karşı gelmek gerekir. Ama Almanca Varolmak'ın ilklığı ile, varlığın hasreti ile kafasını bozmuştur ve bileşik bir sözcük kurmak için kullandığı tüm bağlaçları kendine

(1) Francois Regnault'nun, Le Graphe yayımevinde «Batı dünyasının meydan soytarısı»nın çevirisine önsözünde yaptığı gözlemler.

(2) Dillard'ın «Black English» üzerine kitabı. Ve Güney Afrika'da dillerin sorunu için bkz. Breytenbach, **Feu Froid** (Soğuk Ateş) Ed. Bourgois.

doğru yaymaktadır: **Grund** kültü, ağaç ve kökler ve İçerisinin kültü. İngilizce ise tersine tek bağının dışarısı ile olan ilişki söylemeden anlatılan **Ve** olan, hiç bir zaman batağa saplanmayan, kurucuları olmayan, yüzeyde kaçıp giden, köksap olan bileşik sözler yapar. **Blue-eyed boy**: Erkek çocuk ve gözler - bir düzenleme. **VE... VE... VE...** kekemelik. Görgülcülük başka bir şey değildir. Aşağı yukarı kabiliyetli her ergin dili kırmak gerekir, herbirini kendine göre, bu yaratıcı **VE**'yi koyabilmek için kırmak gerekir. **VE** dili alıp götürür ve bizim dilimiz olduğu halde bu dilden bizi bir yabancı yapar. Fransızcada da kendine has, kendi azınlıkları ile, kendi azınlık - oluşu ile, araçlar bulmalı (Ne yazık ki bu açıdan bir çok yazar noktalama işaretlerini kaldırmaktalar, bunların herbiri **VE** görevini görmekteydi). Bu işte görgülcülüktür, söz dizimidir ve deneyim, sözdizimi deneyimi ve olaylara dayanan pragmacılık, hız işidir.

SPİNOZA ÜZERİNE. Niçin Spinoza üzerine yazılır? Orada da ana ilkedен değil, ortadan almak gerekmektedir. (Bütün özel nitelikleri için tek öz). Ruh ve beden asla kimsenin bu kadar orjinal bağlaç «ve» duygusu olmadı. Ruh ve beden olarak her birey aşağı yukarı bileşik bir ilişkide ona ait olan parçaların sonsuzluğuna sahiptir. Ayrıca da her bireyin kendisi daha aşağı düzenin bireylerinden oluşur ve daha yukarı bireylerin oluşumuna girer. Her an değişen tüm çehreyi oluşturan kıvamlılık planı üzerinde olduğu gibi, bütün bireyler doğadadırlar. Herbirini oluşturan ilişkinin bir güç derecesi şekillendirdiği, etkilenme gücü ölçüsünde birbirlerini etkilerler. Hepsi evredeki rastlaşmalardır, iyi veya kötü rastlantılar; Adem yasaklanmış meyve olan elmayı yer miydi? Bu zehirlenme, ağulanma, hazımsızlık tipindeki bir görüngüdür: bu çürük elma

Adem'in Adem ile olan ilişkisini bozar. Adem kötü bir rastlantı yapmıştır. Spinoza'nın sorununun gücü buradan gelmektedir: bir beden ne yapabilir? Hangi etkilere sahiptir? Etkiler oluşlardır: bazen bizim eylem gücümüzü azalttığı ölçüde bizi zayıflatır ve (üzüntü) ilişkilerimizi bozarlar, bazen ise gücümüzü arttırarak bizi daha yüksek ve geniş bir bireye taşıyarak daha güçlü kılarlar (neşe). Spinoza bedene şaşırp kalmaktadır. O bir bedene sahip olmaya çalışmaktadır, ama bedenine neye kâbil olduğuna şaşırmaktadır. Bedenler cinslerine ve tarzlarına göre, organlarına ve onların işlevlerine göre kendilerini belirlemezler, ama yapabildiklerine göre, kabil oldukları etkilerine göre, eylem olarak tutkularına göre belirlenirler. Etki alanlarının listesini belirlemeden önce bir hayvanı belirleyemezsiniz. Bu yönde bir tarla atı ile koşu beygiri arasında bir tarla beygiri ile öküzden daha büyük bir fark vardır. Spinoza'nın çok uzak bir takipçisi sakırgaya (bir tür kene) bakınız, o şöyle söyler: bu hayvana hayranlıkla bakınız, çünkü üç türlü etki ile kendini belirlemektedir, bileşime girdiği ilişkilerin işlevlerine göre yapabildiği bütün hepsi bunlardan ibarettir; üç kutublu bir dünya ve hepsi bu kadar! Işık sakırgayı etkiler ve bir dalın ucuna kadar ayağa kalkar. Bir memeli hayvanın kokusu onu etkiler ve kendini onun üzerine bırakır. Kıllar onu rahatsız eder ve sıcak kan içmek ve derinin içine sapanmak için kılların olmadığı bir köşede yer arar. Kör ve sağır sakırğa kocaman ormanda üç etkiye sahiptir ve arda kalan zamanda rastlantıyı bekleyerek seneler boyunca uyur durur. Buna rağmen o ne büyük kuvvettir! Sonuçta, kabil olduğu etkilere ait işlevler ve organlar vardır. Önce basit hayvanlarla başlamak; onların az sayıda etkileri vardır ve ne bizim dünyamıza aittirler ne de başka dünyaya; fakat yeniden dikmesini, kesme-

sini ve yontmasını bildikleri ortak bir dünyaya ait oldukları hayvanlarla başlamak: örümcek ve onun uçuşu, bit ve kafatası, sakırğa ve memeli hayvanlardan birinin derisinin kenarı. İşte felsefî hayvanlar bunlardır, küçük baskı makinası kuşu değildir*. Bir iktidarı etkilemeyi başaran bir bulaşıcılığı avaraya alanın** adına işaret denilir: Ağ kımıldanır, kafatasında kırıklar başlar, derinin bir kısmı soyulur. Kocaman siyah bir gecedeki yıldızlar gibi yalnızca bit-oluş, örümcek-oluş, sakırğa-oluş, dikkafalı, karanlık, kuvvetli, tanınmaz bir yaşam.

Spinoza bu şekilde söylediğinde: tuhaf olan bedendir... Bedenin daha tam olarak ne olduğunu bilmiyoruz... O bedenden bir model ve tinden de bedene bağlı bir basitlik yapmak istemektedir. O tinin beden üstündeki sahte-üstünlüğünü yoketmek istemektedir. Beden ve tin vardır ve ikisi de tek ve aynı şeyi anlatmaktadır: bedenün özniteliği ve tinin anlatımı (örneğin hız). Aynı şekilde bedenün ne olduğunu da bilmediğiniz gibi bedende bilmediğiniz çok şeyler vardır, bunlar sizin bilginizi aşmaktadırlar; aynı şekilde tinde de sizin bilginizi aşan çok şeyler vardır. İşte sorun: Bir beden ne yapabilir? Deneyiniz, ama denemek için daha nice sınırlar vardır. Yalnızca insanların değil, yerleşik iktidarların da bize üzüntü bulaştırdığı tatsız bir dünyada yaşamaktayız. Üzüntü, üzgün bulaşıcılıklar eylem gücümüzü en aza indirenlerdir. Yerleşik iktidarların bizi köleliğe indirgemek için bizim üzüntülerimize ihtiyaçları vardır. Tiran, papaz ve tin alıcılarının hayatın

(*) Deleuze burada Hegel'in sabahleyin öten küçük baskı makinası kuşunun felsefî hayvan olmadığını söylerken, Hegel'i eleştirmektedir. (Ç.N.)

(**) Bulaşıcılık «makinasını» işlevden çıkarmak avaraya almaktır. (Ç.N.)

ağır ve zor olduğunu bize ispatlamaları gereklidir. İktidarlar bizi eskisinden daha az baskı altında tutmakta ama bize daha fazla bunalım vermek zorundadırlar; yahut Vrilio'nun dediği gibi, içten küçük terörlerimizi örgütlemek ve yönetmek ihtiyacındadırlar. Yaşam üzerine uzun ve evrensel şikayet : Yaşam olan varlığın eksikliği... İstedığımız kadar dans edelim denilsin, çok hoş değiliz. «Ölüm ne kötü» diyelim, kaybedecek bir şeyimiz olması için yaşamamız gereklidir. Tinin olduğu kadar bedenin hastaları da, bizi bırakmayacaklar, vampirler, bize nevrozlarını ve sıkıntılarını, o çok bayıldıkları iğdişliklerini, yaşama karşı hınçlarını, o çirkin bulaştırıcılıklarını iletmedikçe bizi rahat bırakmayacaklar. Bütün iş kan sorunudur. Özgür insan olmak kolay değil: vebadan kaçmak, rastlantıları örgütlemek, eylem gücünü arttırmak, yaşam doluluğu bulaştırmak, en ufak bir olumluluk anlatanları, zayıflayan veya ifade eden bulaşıcılıkları çoğaltmak. Bedenden organizmaya indirgenmeyen bir güç meydana getirmek, bilince indirgenmeden bir düşünce yapmak. Spinoza'nın ilk meşhur ilkesi bu düzenlemeye bağlıdır; bunun tersi olamaz. Bir Spinoza düzenlemesi vardır: tin, beden, ilişki, rastlantı, bulaştırma gücü ve bu iktidarı dolduran bulaşıcılıklar, bu bulaşıcılıkları nicelikleyen üzüntü ve mutluluk. Burada felsefe bir düzenlemenin, işlevliliğin bir sanatı olmaktadır. Oluşların ve rastlantıların adamı Spinoza, sakırgamsı filozof, ayırt edilmez Spinoza, daima ortada, fazla oynamasa bile daima bir kaçış içinde, yahudi topluluğundan, iktidarlardan, hastalardan ve zehirlerden kaçış. Onun kendisi hasta olabilir ve ölebilir; ölümlün ne amacı ne de sonu olduğunu bilir, tam tersine yaşamı başka birine geçirmeye kalkmanın önemini farkındadır. Lawrence'ın Whitman hakkında söylediği ne kadar Spinoza'ya uygun düşmektedir. Sanki onun

yaşamının bir devamıdır : Beden ve tin, tin bedeninin ne içindedir ne de altındadır, o bedenle birliktedir; o yolun üstündeki bütün ilişkilere, aynı yolu izleyenlere, rastlantılara açıktır, «onlarla birlikte hissetmek, geçişte onların tinlerinin ve etlerinin titreşimlerini yakalamak» ruhuna fâtiha törenlerinin tersidir, tıne yaşamını sürdürmeyi öğretmek, onu kurtarmak değildir.

STOACILAR ÜSTÜNE. Niçin onlar üzerine yazmalı? Asla dünya daha karanlık ve daha hareketli gösterilmedi: bedenler... ama nitelikler de bedendir, nefesler ve tinler de bedendirler. Her şey beden karışımıdır, bedenler birbirleri içine geçerler, birbirlerini zorlarlar, zehirlerler, karıştırırlar, çekilirler, birbirlerini güçlendirirler yahut kendilerini yıkıma uğratarlar, tıpkı ateşin demire düşüp, onu kızdırması gibi, tıpkı ağgözlü oburun avını yiyip bitirmesi gibi, ağzın sevgilisinin içine yüklenmesi gibi. «Ekmekte et vardır ve otlarda da ekmek vardır, bu bedenler ve nice onun gibileri, bütün bedenler gizli yollardan girerler ve beraberce buharlaşırlar...» Thyeste'nin* berbat yemeği, sırdaşı ile zina, oburcasına yemek, hastalık, hepsi böğrümüzde özümledikleri gibi bir çok bedenler de bizimkinde büyümektedirler. Tüm bakış açısına sempati duyana göre her şey iyi, birbiri içine giren ve rastlaşan kısımlar açısından her şey tehlikeli olduğuna göre, hangi karışımın iyi, hangisinin kötü olduğunu kim söyleyecek? Hangi sevgi erkek ya da kız kardeş için değildir, hangi şölen yamyamlık değildir? Ama işte bütün bu bedenlerden, birinin öbürü üstünde eylem nedeni olmayan, ne eylemi ne ihtirası, ne de nitelikliği içeren cisimsiz bir su-

(*) Thyeste Atrée'nin erkek kardeşidir. Efsane kahramanı olan Atrée Miken kralı Pélops'un oğludur ve Thyeste'den nefret etmektedir. (Ç. N.)

buharı yükselir, ama bu eylemlerin, ihtirasların sonucu olarak, beraberce bütün bu nedenlerin neticesi olan etkilerle, telaşsız, cisimsiz, arı olaylar olduklarını bile söyleyemeyeceğimiz arı mastarlar «sevmek», «ölmek», «kesmek», «yeşermek», «kızarmak» olanı çepeçevre saran bir extra - varlığa iştirak eder. Böyle bir olay, böyle bir mastar fiil ya bir önerenin anlatanıdır, ya da şeylerin durumunun özniteliğidir. Duyarlılık ve anlak, beden ve tin arasında olmayan, ama kimsenin o zamana kadar farkedemediği bir ayırma çizgisi geçirmek Stoacıların güçlülüğüdür: fizikî derinlik ve doğaötesi yüzey arasında, şeylerle olaylar arasında, şeylerin durumu ile yahut karışımlar, nedenler, tinler ve bedenler, eylemler, ihtiraslar, nitelikler ve tözler bir yanda ve diğer yanda olaylar yahut cisimsiz etkiler, telaşsızlıklar, nitelendirilemeyenler, bu karışımdan oluşan mastar fiiller, şeylerin bu durumuna mal edilenler, önermelerde anlatanlar. DIR («est») yeni bir görevden alma biçimidir : Öznitelik «dir» göstericisi ile bir özneye yollayan nitelik değildir artık, şeylerin durumundan çıkan mastar halindeki herhangi bir fiildir ve onun üzerinden uçarak geçer. Mastar fiiller sonsuz oluşlardır. Varolmak fiiline kökünden bir gerizekâllıkla ben'i gönderir, bu da onu yeniden kotlar ve göstericinin birinci tekil şahsına koyar. Ama mastar oluşların öznesi yoktur: onlar sadece bir üçüncü tekil şahsa gönderimde bulunurlar; ki bu da olayın üçüncü tekil şahsı görevindeki «O»dur. (yağmur yağar) ve tekilliklerinin en yüksek noktasına, düzenlemeler, ortaklaşmacılar ya da karışımlar olan şeylerin durumlarını kendilerine male edenlerdir. O - YÜRÜMEK - GÖÇMENLERE - DOĞRU - VARMAK - GENÇ - ASKER - KAÇMAK, ÖĞRENCİ - ŞİZOFRENİK - DİLLER - DE - KASAP - KULAKLAR, BALARISI - RASTLAMAK - ORKİDE. Telgraf olay hı-

zıdır, tutumluluk yapmak değildir. Gerçek önermeler küçük ilânlardır. Aynı zamanda da en basit roman ya da olay birimleridir. Gerçek romanlar göstericisi olmayan belgisizlerle işlemleşir, onlar ilgisiz olmayan masraflardır, kişi olmayan özel isimlerdir: «genç asker» sıçrar, yahut kaçar ve Stephen Orane'nin kitabında «genç asker» kendinin sıçradığını ve kaçtığını görür, Wolfson'un dillerle uğraşan genç öğrenci oluşu...

İkisi arasında, derinlemesine fizikî olayların durumu ve yüzeysel doğaötesi olaylar arasında ciddi bir tamamlayıcılık vardır. Olay bir duruma ve onun nedenlerine olduğu gibi bedenlerin karışımına da bağlı olduğuna, bedenler tarafından üretilindiğine, şimdi ve burada birbiri içine giren nefesler ve niteliklerle üretilindiğine göre, nasıl bir olay bedenlerde kendi kendine gerçekleşemez? Ama etki olarak, nedenin doğasından ayrıldığına göre, bedenlerin üzerinde uçan, yol alan, bir yüzey çizen ebedî bir gerçek veya bir karşı - gerçek olan bir yarı - neden gibi, kendisinin üzerinde hareket ettiğine göre, olay nasıl olur da kendi gerçekleşmesiyle kendini tüketip bitirir? Olay, daima birbirleriyle çarpışan, birbirlerini kesen, birbirleri içine giren bedenler tarafından üretilir, et ve kılıçdır; ama bu etkinin kendisi bedenlerin düzeninden değildir; telaşsız kavga, cisimsiz, içine girilemeyen, kendi bitimine kurşun döküp sağlamlaştıran ve gerçekleşmesini egemenlik altına alan kavga. Kavganın nerede olduğunu sormaktan bıkmadık. Olay nerede? Bir olay nelerden meydana gelmektedir: Herkes koşarak «Bastille hapishanesinin alınışı nerede?» diye, bu soruyu sorar durur, her olay damlaların bir sisidir. Eğer mastar fiiller «ölmek», «sevmek», «kılmıdamak», «gülmek» vs. gibi olaylarsa bunun nedeni onlarda bir kısım, bitimlerinin gerçekleşmesi için ye-

terli olmadıgındandır, aynı anda bizi beklemekten bıkmayan ve üçüncü tekil şahsın master gibi, dördüncü tekil şahsın öne fırlaması, oluşun kendisidir. Evet, ölmek bizim bedenlerimizde kendini doğurmakta, bedenlerimizde üremektedir; ama cisimsizce tekil olarak bize Dışarıdan gelmektedir ve savaşçıların üzerinden uçup giden bir savaş, savaşın üstünden uçup giden bir kuş gibi bizim üzerimize kurulur. Aşk bedenlerin dibindedir, ama aynı zamanda onu çağıran cisimsiz yüzeyinin üstündedir. Öyle ki, kımıldadığımız vakit yahut maruz kaldığımız vakit, hasta veya görevli memur; daima başımıza gelenlere karşı başımızı dik tutmak; onlara yaraşır olmak kalmıştır artık bizlere. Herhalde Stoacıların ahlâkı budur: olaya karşı daha aşağı durumda kalmamak, kendi olaylarının çocuğu oluşmak. Yara, belli bir yerde belli bir anda, bedenime edindiğim bir şeydir, ama gerçeğin ebedî bir gerçeği de vardır; tıpkı cisimsiz ve kaygısız bir olayın varolduğu gibi. «Yaram benden önce de vardı, ben onun yeniden doğması için dünyaya geldim» **Amor Fati**, olayı istemek hiç bir zaman ne boyun eğmek, ne de ondan daha ötesi olan hokkabazlık, Roma soytarılığı yapmak olmuştur; ama eylem ve tutkularımızdan bu yüzeysel gökparıltısını kurtarıp çıkarmak, olayın karşı gerçekleşmesi, bedensiz bir etkiye iştirak etmek, bitimi aşıp giden bu kısım, Meryem ananın bu günahsız kısmı. Ölümü evetleyen yaşam aşkı. Bu tam tamamına Stoacı bir geçiştir. Yahut Lewis Carroll'un geçisidir: bir çok şeyle derinlemesine çalıştırılmış bedeni olan küçük kız onu çok etkilemiştir; ama ayrıca hiç bir kalınlığı olmayan olaylar onun üzerinden uçar gibi geçip gitmiştir. İki tehlike arasında yaşamaktayız: bedenimiz ebedî kişnemesi ile onu her zaman kesen keskin çelik bir bedeni bulmaktadır, ona giren ve onu boğan kocaman bir beden,

onu zehirleyen sindirimsiz bir beden, ona çarpan bir mobilya, sivilce üreten bir mikrop; ama aynı zamanda salt bir olayı taklit eden soytarılığı yapanlar ve onu bir fantasmaya çevirenler, sıkıntı şarkıları, sonluluk ve iç dış türkülerini okuyanlar. İnsanlar ve eserleri arasında, onların açlık öncesi varoluşlarını yükseltip, dikmeği başarmak gereklidir. Fizikî acıların bunalımı ile doğaötesi acıların şarkıları arasında ufak Stoacı yolu nasıl izlemeli; ki bu yol başa gelene karşı yaraşır kılınsın; bu başa gelenden mutlu ve sevgi dolu olan bir parça çıkartılıp kurtarılsın, bir rastlantı, ölgün bir ışık, bir olay, bir hız, bir oluş? «İstencin iflâsı olan ölümün benim tad alışım yerine, istencin tanrılaştırılması olan ölümü yerleştireceğim». İğrenç sevmek arzumun yerine sevmek gücünü koyacağım: herhangi birini herhangi bir şekilde saçma sevmek istenci değil, evrenle özdeşleşmek değil, fakat sevdiklerimle beni birleştiren salt olayı çıkarıp kurtarmak ve o benim beklemediğimden fazlasını beklemeyenler; çünkü yalnızca olay bizi beklemektedir. **Eventum Tantum**. Ne kadar ufak olursa olsun bu olayı dünyanın en nazik şeyi yapmak, bir dram yaratıcısının tersini yahut tarih yazmanın tersini yapmak. Böyle olanları sevmek: bir odaya girdiklerinde değişen kişiler, karakterler, yahut öznel değil, atmosferin kendisidir, boyasıdır; farkedilmez bir molekül, ağzı sıkı bir halk, bir sis yahut damla damla iri bir bulut. Gerçekte tümü değişti. Büyük olaylar da başka türlü yapılmamışlardır: savaş, devrim, yaşam, ölüm... Gerçek kendilikler olaylardır, kavramlar değildir. Olay terimleri içinde düşünmek kolay değildir. Öyle zordur ki düşünmenin kendisi olay olur. Böyle düşünen bir Stoacılar bir de İngilizler vardır. **KENDİLİK = OLAY**, bu terördür; ama aynı zamanda da büyük bir mutluluktur. Lovecraft'ın konuştuğu gibi kendilik, master fiil

oluş, Carter'in korkunç ve aydınlık hikayesi : Hayvan - oluş, moleküler - oluş, görülmez - oluş.

Güncel bilimden ve bilim adamlarının yaptığından bahsetmek, en azından onları anlamak çok güçtür. Bilimin ülküsünün yapıcı yahut belitsel * olmadığı anlaşılır. Bir belitsel değişken öğeleri üzerine yerleşen homolog ve bağdaşık kılan bir yapının sıkıntıdan kurtarılmasıydı, yeniden kodlamanın işlemiydi, bilimde yeni bir düzenlemeydi. Çünkü bilim hiç bir zaman çılgınlık yapmakta geri kalmadı; daima daha uzağa giden kaçış çizgilerini takip ederek hemen hemen kodlamadan çıkarılmış nesnelerin ve bilginin akımına geçmekten geri kalmadı. Demek ki, bir düzenin yerleşikleşmesi, bu çizgilerin doldurulup yükseltilmesi için tüm bir politika vardır. Fizikte Louis de Broglie'nin rolünü düşününüz **, belirsizliğin daha ileri gitmesini önlemek, partiküllerin çılgınlığını sakinleştirmek için: tüm bir yeniden düzenleme. Bugün bilimin çılgınca dinçleştiği tahmin edilmektedir. Bu sadece bulunmaz partiküllerin yarışması değildir. Bu bilimin git gide daha olaycı olmaya başladığını göstermektedir; yapıcı olmak yerine olaycıdır. Yollar ve çizgiler çizer, belitler kuracağına atlamalar yapar. Ağacımsı şemaların yokolması yerini köksapçı hareketlere bırakması bunun bir göstergesidir. Bilim adamları gittikçe tekil olaylarla uğraşmaya başlamışlardır; ayrışık düzenlemelerle, beden durumlarıyla, bedenlerde gerçekleşen cisimsiz doğa ile uğraşmaktadırlar. (İşte bundan dolayı disiplinler - arası adını almaktadır). Bu herhangi bir öğenin yapısından

(*) aximatique : belitsel. (Ç.N.)

(**) Piemontaizli bir Fransız ailesinden gelen Louis de Broglie «x» rayonlar üzerine çalışmış olan Maurice'in kardeşidir. 1929 Nobel ödülünü almıştır. Odulatuvar mekanığın bulucusudur. (Ç.N.)

çok farklıdır; bu ayrışık bedenlerin olayıdır; belirlenmiş bütünlüklerin ve değişik yapılarla kesişen bir olaydır. Artık eşbiçimli yerlerin çevresini sınırlayan bir yapı değildir. Hiç bir şeye indirgenemeyen yerleri boydan boya geçen bir olaydır. Örneğin René Thom adlı matematikçinin araştırmış olduğu gibi «katastrof» (yıkım) olayıdır. Yahut yayım olayıdır. «Yaymak» bu suyun donmasında olduğu gibi, bir salgında yahut bir haberde gerçekleşebilir. Yahut bir şehirdeki taksinin yolunu etkileyen «kıvıldaııp», «yerdeğıştirmek»; veya bir grubun sineğı olan yolun etkilenmesi: bu bir belit değıl, ama niceliksel tümlükler arasında yayılan bir olaydır. Herhangi bir öğıesi olan ortak bir yapı sıkıntısından kurtarılmamaktadır, bir olay yaygınlaştırmakta, değışik cisimleri kesen bir olay «karşı - gerçekleşmekte ve bu değışik yapılarda gerçekleşmektedir. Burada oluşan master fiillerdeki şey gibidir, oluş çizgileri, değışik yerler arasında kayıp giden çizgiler, bir yerden başka bir yere atlarlar, egemenlikler arasına yerleşirler. Bilim gittikçe ortadaki şeylerin arasındaki diğere şeyler içindeki kaçışlara iştirak eden bir ot gibi olacaktır. (İktidar aygıtlarının gittikçe daha çok düzenkurma, bilimi yeniden kodlama gerektirecekleri doğrudur).

İngiliz nüktesi (?), Yahudi nüktesi, Stoacı nükte, Zen nüktesi, bazı kırılmış tuhaf çizgiler. Alaycı ilkeler üzerine tartışan kişidir; o bir ilkenin ilkesinin arayışı içindedir; ilk sanılandan daha da önce olanının; orada diğelerlerinden daha öncelik taşıyan bir neden bulmaktadır. Yukarı, daha yukarı yeniden - tırmanmaktan kendini alamaz. Bu nedenle sorulara yöntemlenir, bu söyleşi adamıdır, diyalog adamıdır. Onun belli bir tarzı vardır, daima imleyenin tonu vardır. Nükte bunun tam tersidir : İlkelerin pek değeri yoktur, her şey kelimesi kelimesine alınır, neticelerde sizi bekler (Bu nedenle,

ilkelerin ilkesi olan imleyen olan kelime oyunları cinas oyunlarından geçmemektedir nükte) *. Nükte neticele-
rin yahut etkilerin sanatıdır: her şey için tamam, ta-
mam, bana şunu verir misiniz? Bundan ortaya çıkan
göreceksiniz. Nükte hâindir, bu hâinliktir. Nükte an-
lamsızdır, tamamen farkına varılamayandır. Bazı şey-
leri kaydırıp geçirir. O her zaman yol üstünde ve yol
ortasındadır. Ne yukarı çıkar ne de yeniden yükselir.
O daima yüzeydedir: yüzey etkileri; nükte salt olayla-
rın sanatıdır. Zen sanatı, ok atmak, bahçıvanlık yahut
bir bardak çay, salt bir yüzeydeki olayı ortaya çıkar-
mak, şiddete, onu aydınlatmak için, yapılan alıştırma-
lardır. Grek alayına karşı yahudi nüktesi, Oidipus ala-
yına karşı Job nüktesi, kıta alayına karşı ada nüktesi,
Platoncu alaya karşı Stoacı nükte, Budhacı alaya karşı
Zen nüktesi, sadist alaya karşı mazoşist nükte; Gide'in
alayına karşı Proust'un nüktesi vs. Alay etmenin bütün
alinyazısı temsiliyete bağlıdır, alay temsil edilenin bi-
reyselleşmesini yahut temsil edenin öznelliğini sağlar.
Neticede klasik alay ona ilke olmaya yarayan temsil
edilenin bireyselleşmesinin aşırı ucu ile karışan temsi-
liyetteki en evrensel olanı göstermeye yaramaktadır (te-
kil varlık olduğu gibi, Tanrı'nın gerçeği de olan «her
şey mümkündür» sırasına göre Tanrıbilimsel olumla-
mada toplanan klasik alay etmedir). Kendi yanında du-
ran romantik alay, olanaklı bütün temsiliyetin ilkesinin
öznelliğini bulur. Bunlar çoklukların yararına öznellik-
lerin yahut bireyselliklerin oyunları, olayın yararına tem-
silin oyunları, etkilerin yararına nedenler yahut ilkelerin
oyunlarının oyununu bozmayı hiç bir zaman bırakma-
yan nüktenin sorunları değildir. Alay etmede kaldırıl-

(*) Cinas oyunları birçok mânası olan bir kelimenin iyi mânâ-
sını kullanır görünerek kötüsünü kullanmaz. (Ç.N.)

maz bir yüksekten atma vardır: üstün bir ırka ait olmanın yüksekten atması, yahut efendilerin mülkünde olan bir yüksekten atma (Renan'ın çok meşhur bir metni bunu alay etmeden söylemektedir, çünkü alay kendinden bahsettiği zaman, alay olmaktan çıkar). Buna karşılık nükte bir azınlıktan yana olduğunu, bir azınlık - oluş olduğunu söyler: bir dili kekemeleştiren nüktedir; aynı dilde tüm bir iki lisanlılık meydana çıkaran yahut ona azınlık bir kullanım veren nüktedir. Ve burada asla kelime oyunları olmamaktadır (Lewis Carroll'da tek bir kelime oyunu bile yoktur), ama dil olayları, olayları yaratanın kendisi olan azınlık bir dil vardır. Yahut da bir bilimin yerine bir oluş gibi olacak «belirsiz» kelime oyunları var mıdır?

Bir düzenleme nedir? Değişik doğalarda - çağlar, cinsler, egemenlikler boyunca, aralarında ilişkiler, bağlaşımlar kuran ve ayrışık bir çok terimi içinde saklayan bir çokluktur. Ayrıca düzenlemenin tek birliği ortak - işlevliliğidir: bu bir ortaklaşma hali, bir «duygudaşlık»tır. Önemli olan asla soyzincirleri değil, ama evlenmeler ve karışımlardır; kalıtlımlar değil, rüzgar, bulasıcı hastalıklar, salgınlar, çocuklar, torunlardır. Büyücüler bunu çok iyi bilirler. Bir hayvan işlevlerinden ve organlarından, cinsinden yahut tarzından çok girdiği düzenlemeler tarafından tanımlanmıştır. Sözgelisi, elsanatlaşmış nesne - hayvan - adam tipinin bir düzenlemesidir: ADAM - AT - ÜZENĞİ. Teknologlar, atın üzerindeki sürücüye yanlamasına bir dayanıklılık vererek, üzenğinin yeni bir savaşçı birimi sağlamış olduğunu açıkladılar: mızrak tek bir kolun altına sıkışmış, atın bütün hareketlerinden istifade eden dörtmala gidişi ile götürülen kımıldamadan kendi kendine yönelmiş olarak harekete geçer. «Üzenği hayvanın gücünü insan enerjisinin yerine koymaktadır». Bu yeni bir insan

hayvan ortak hâlidir, yeni bir savaş düzenlemesidir ki etkilerin dolaşımı, kendi etkileri, «özgürlük ya da kuvvet derecesi ile tanımlanır: ortak bedenlerin ne yapabileceği bunu gösterir. İnsan ve hayvan yeni bir ilişkiye girer, biri diğerinden daha az değişikliğe uğramaz, savaş meydanı yeni bir etkilenme tipi tarafından doldurulmuştur. Buna rağmen yalnız üzeninin icâdının buraya yeterli olacağı inanılmaz bir şeydir. Asla bir düzenleme teknolojik olamaz; hatta bunun tersidir de. Aletler daima bir makinanın varlığını öngörürler ve makina teknik olmaktan önce sosyaldir. Kullanılan teknik öğeleri gösteren ve seçen bir sosyal makina her zaman vardır. Kendi «filom»u içinde aletin alınmasına yarayan kollektif düzenleme yahut sosyal makina varolmadıkça, bir alet ya marjinal kalmakta ya da pek fazla kullanılmamaktadır. Üzengi olayında yeni atlı birliklere kabul ettirecek ve karışık düzenlemesinde aleti kapacak olan ata hizmet etmenin zorunluluğuna karşı, bundan kazançlı çıkacak olan kişi için bağlı olan toprağın vakfı budur: Feodalite. (Daha önce üzengi yine işe yaramaktadır, ama başka türlü, örneğin başka bir düzenleme durumunda, göçmenlerde olduğu gibi; yahut üzengi bilinmektedir, ama kullanılmamaktadır; yahut Antakya savaşında olduğu gibi, çok katı bir şekilde üzengi kullanılmaktadır) ¹. Feodal makina hayvanla, savaşla, toprakla yeni bağlar çıkarır, ama aynı zamanda kadınlarla (şövalye aşkı) ve ekinle ve oyunlarla (turnuvalar) yeni bağlar birleştirir: her türlü akım elverişli hale gelir. Düzenleme ve ona ait olan ad «arzu» nasıl geri çevirilebilir! Bu arzu feodaldir. Burada olduğu gi-

(1) Bkz. Jr. L. White'in üzengi ve feodalite üzerine yaptığı araştırması. *Sosyal Değişiklikler ve Ortaçağ Teknolojisi*, Editions Mouton.

bi başka yerlerde de ayrışık kısımların ortak - işlevliliği tarafından tanımlanan ortaklaşa girişimin düzenlenmesi içinde akan giden ve kendi kendisini değiştiren etkiler bütünü budur.

Öncelikle bir düzenleme, en azından iki baş veya iki yüz gibi varolur. Şeylerin durumları, bedenlerin durumları (bedenler birbirleri içine girerler, birbirlerine karışırlar, etkileri birbirlerine geçirirler); ama söylenenler ve söylenen rejimleri de: göstergeler yeni bir biçimde örgütlenirler, yeni oluşlar ortaya çıkar, yeni hareketler için yeni bir üslûp (şövalyeyi bireyleştiren simgeli resimler, yemin formülleri, «bildirme» sistemi, hem de sevgi sistemi vs). Söylenenler ideoloji değildir, ideoloji yoktur, söylenenler şeylerin durumları olmaktan çok, düzenlemedeki kısımlar, düzenin varlıklarıdır. Bir düzenlemede ne altyapı ne de üstyapı vardır. Kendi hesabına para taşıyabileceği sözler akımının söylenenlerinden çok kendi kendine parasal bir akım taşımaktadır. Söylenenler haberleşen şeylerin durumlarını belirtmekle kalmaz: paralel olmayan iki oluş gibidir, anlatım oluşu ve içerik oluşu söylenenin asla yapılmadığı gibi, bu kadar da yalan söylenmez, bu kadar yanıltma olamayacağı gibi insan bu kadar kendi kendini de yanıltmaz; aynı makinanın ayrışık kısımları gibi sadece bedenler ve göstergeler düzenlenirler. Tek birleşik, bedenlerin durumunun özniteliğinden ve söylenenin anlatımından, «işlevsel» aynı ve tek işlevden ve tek birinden gelmektedir : Kendi kendine uzayan veya kendi kendine kasılmış bir olay, mastar oluş. Feodalleşmek? Erimeyen bir düzenleme hem kollektif anlatım düzenlemesi, hem de gerçekleşmekte olan makinasal bir düzenlemedir. Düşünülenin anlatılmasında, söylenenlerin üretiminde özne yoktur; ama daima kollektif görevliler vardır; ve söylenenin anlattığında nesneler de yok-

tur, sadece makinasal durumlar vardır. Kısımların yahut değerlerin devamlı kesişip durduğu işlev değişimleri gibidirler bunlar. Her türlü düzenlemenin tamamlayıcılarının bu yüzyüze durumunu Kafka'dan daha iyi kimse gösterememiştir. Eğer Kafka'da bir dünya varsa, bu herhalde saçmalığın ya da tuhaflığın dünyası değildir; fakat makinasal oluşumların en şiddetlisi ile beraber varolan söylenenlerin hukukî oluşumlarının en uç noktasının olduğu dünyadır (soru ve yanıt, karşı çıkma, savunma, beklenen netice depoları, karar), şeylerin durumlarının ve bedenlerin makinalaşmaları (vapur - makina, hotel - makina, sirk - makina, şato - makina, dava - makina). Aynı bedenlerin tutkuları ve kolektif görevleriyle K. işlevli ve tek makina, arzu. Ve daha sonra, başka bir eksen vardır ki ona göre düzenlemeleri bölmek gereklidir. Bu sefer onu canlandıran eylemlere göre ve onları sabit tutan yahut götüren, söylenenleri ve şeylerin durumları ile arzuyu alıp götüren yahut sabit tutan hareketler. Her türlü ustalıkları içeren yeniden yeriniyurdunubulmalar ve alanlık; topraksız düzenleme yoktur. Ama ölüme doğru veya yeni yaratıcılıklara doğru ölümü sürükleyen kaçış çizgisi olmadan yersizyurdsuzlaşma noktası olmadan düzenleme de olamaz. FEODALİTE aynı örneği saklayalım. Tüm derebeyliksizlik sisteminin ve toprağın yeni bir dağıtımı söz konusu olduğuna göre feodal topraklılık yahut yeniden yeriniyurdunubulmak ve şövalye üzen-gili eğerinin üzerinde yeniden yeriniyurdunubulana dek gitmeyecek mi, o halde atının üzerinde istediği kadar uyuyabilir. Ama aynı zamanda ya başında ya da sonuna doğru uzun bir yersizyurdsuzlaşma hareketi: imparatorluğun yersizyurdsuzlaşması ve özellikle şövalyelere verilmek üzere toprak, malları elinden alınan Kilise; ve bu hareket çıkış noktasını Haçlı Seferlerinde

bulmaktadır ki bu Haçlı Seferleri Kilisenin ve İmparatorluğun yeniden yeriniyurdunubulması işlemini gerçekleştirirler (Kutsal toprak, İsa'nın mezarı, yeni il caret); ve şövalye bir rüzgar ile itilen gezgin yolundan, atlı yersizyurdsuzlaşmasından asla ayrı tutulamaz; ve servajın kendisi feodal topraktan ayrı tutulamaz, ama daha o zamandan beri onu kateden kapitalizm-öncesi tüm yersizyurdsuzlaşmalardan da ayrı tutulamaz¹. Bu iki hareket beraberce bir düzenleme içinde varolurlar; ama buna rağmen simetrik değildirler, denkleşmezler ve ikisi de aynı değere sahip olmazlar. Devamlı yapılan ustalık, yeniden yeriniyurdunubuluşundan, daha da iyisi topraktan, (şimdiki, geçmiş ve gelecek) zamandan belli gösterici, olaydan belli gerçekleştirci, oluşumdan belli terim, söylenenlerden belli kodlar, içerikten belli töz yahut başka bir töz oluşturduğu söylenecektir. Ama aynı anda oluşmakta olan başka görüş açılarına rağmen bile, toprağı daha az etkileyenin yersizyurdsuzlaşma olduğu söylenecektir: O arı bir maddeyi özgürlüğe kavuşturur, kodları bozar, kırık bir zigzagla bir kaçış çizgisi üzerinde, söylenenleri ve şeylerin durumlarını, içerikleri ve anlatımları alır beraberinde götürür, zamanı mastar fiile yükseltir, hiç bir terimi olmayan bir oluşumu sıkıntıdan kurtarır; çünkü her terim atlanması gereken bir duraktır. Hep Blanchot'nun güzel formüllü cümlesi: «olayın içinden bitimini gerçekleştiremeyeceği kısmını «kurtarmak»: salt bir ölüm yahut gülümseme, yahut mücadele vermek yahut nefret etmek yahut sevmek, gitmek yahut da yaratmak... İkiliğe dönüş mü? Hayır, iki hareketin her-

(1) Bütün bu sorunlar üzerine: M. Dobb, **Kapitalizmin Gelişmesi Üzerine Araştırmalar**, Editions Maspero, I ve II nci bölüm.

biri birinin diğeri içine geçmesidir, düzenleme ikisini de bestelemektedir; her şey ikisinin arasından geçmektedir. Orada da yersizyurdsuzlaşmanın ve yeriniyurdu-nubulmanın çift hareketi içinde Kafka tarafından çizilmiş olan başka bir eksen, bir K - işlevi vardır.

Düzenlemenin tarihi bir sorunu vardır: orta, araç-lar, hayvan, insanı belli anlarda birleştiren ilişkiler kümesi, belli ayrışık öğeler belli bir işlevde oluşmuş, belli hal ve koşullarda alınmışlardır. Ama insanın kendisi de hayvan - oluş, araç - oluş, orta - oluştan geri kalmaktadır ve bu da düzenlemelerin kendilerindeki değişik sorulara göre olur. İnsan ancak hayvanın da onun çizgisi, rengi olduğu ölçüde hayvan oluşmaktadır. Daima simetrik olmayan blok - oluşları budur. Bu iki terimin birbiriyle değiş - tokuş yapması dolayısıyla değil, değiş tokuş yapılmadan, biri öbürü oluşurken öbürünün başka bir şey olması koşuluyla gerekli olur ve bu da ancak iki terimin de yokolmasıyla mümkündür. Bu Lewis Carroll'un söylemiş olduğu gibi, insan tam gü-lümsediği sırada bir kedisi olmadan kedi oluşur. Acı çeken veya şarkı söyleyen insan değildir; hayvanın tam müzikal olduğu esnada yahut salt bir renk, yahut sadece basit bir şaşıрма çizgisi olduğu sırada, insan hayvan oluşabilir: Mozart'ın kuşları; kuşun müzikal olduğu ölçüde insan kuş oluşabilir. Melville'in gemicisi ancak albatrosun kendisinin salt beyaz bir titreşim, müt-hiş bir beyazlık oluşturduğu zaman albatros oluşur. (ve kaptan Ahab'ın balina - oluşu Moby Dick'in beyaz oluşu, duvarın arı beyazlığı ile blok teşkil etmektedir). Öyleyse, resim yapmak, müzik bestelemek, yazı yazmak bu mudur? Tümü çizgi sorunudur; yazı, müzik ve resim arasında aşılmaz bir farklılık yoktur. Bu işler sırasıyla topraklaşmaları ve kodları, tözleriyle birbirinden ayırır, ama ortak bir alınyazısına doğru onları götüren

ve aralarından kaçıp giden çizdikleri soyut çizgi ile ay rılmamaktadırlar. Çizgiyi çizmek başarıldığı vakit «bu felsefedir» denilebilir. Ama bu felsefenin vazgeçilmez bir disiplin olduğundan, diğer disiplinleri içinde saklı yan, diğerlerinin gerçeğinin son kökü olduğundan de ğil, tam tersi olduğundan dolaydır. Halk bilgeliği de değildir. Çünkü felsefe her seferinde doğar veya yazar. müzisyen ve ressam tarafından üretilir. Her seferinde melodik bir çizgiyi, sesi veya çizilen salt bir çizgiyi, ren gi, yazılı çizgiyi, eklemlenmiş sesi beraberinde götür mektedir. Felsefeye, bunun için, hiç gerek yoktur: fel sefe, her iş kendi yersizyurdsuzlaşma çizgisini ürettiği zaman zorunlu olarak orada bulunmaktadır; felsefeden çıkmak, dışarısını üretmek için her şeyi yapmak. Filo zofların daima başka şeyleri oldu, başka bir şeyden doğdular.

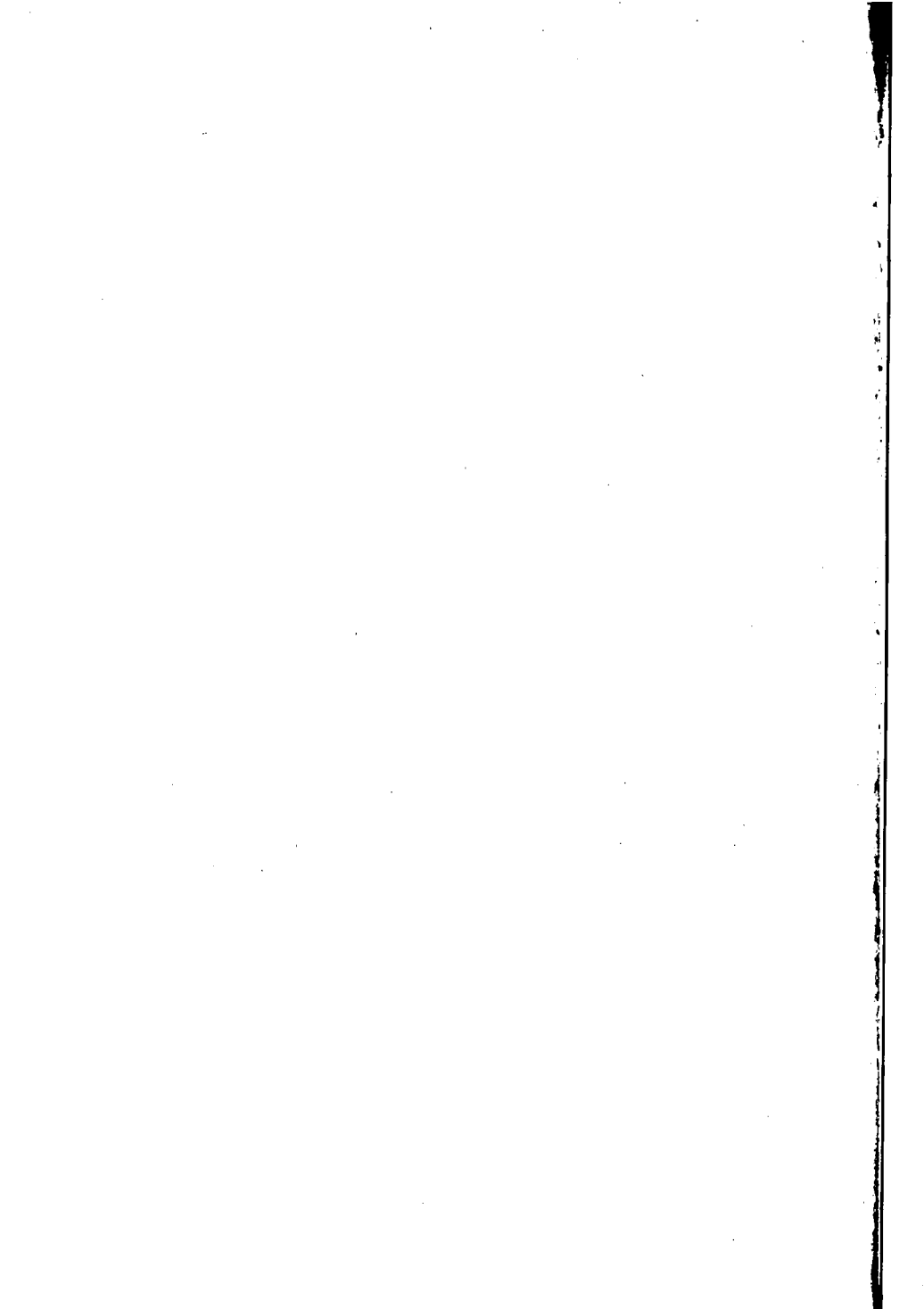
Bu çok basittir, yazmak. Ya yeniden yeriniyurdu nadönmek, başat söylenenler kodlamasına uyum sağ lamak, kurulu şeylerin durumlarının toprağına uygun olmak biçimidir: hayır yalnızca okullar ve yazarlar de ğil, yazınsal olmasa bile yazının bütün profesyonelleri. Yahut, tersine, oluşan yazıdan başka bir şey olduğuna göre, yazar olmaktan başka bir şey oluşmak. Her şey yazıdan geçmez, ama her yazı, resim ve müzik nesnesi oluşandır. Her oluşan salt bir çizgi olur, bu ne olursa olsun onu temsil eder durur. Kör ve sağır, hayalet gibi dolaşıp duran, yolunu kaybetmiş ve tuhaf, saçma bir varlık bir kahramanın karşısı bir kişilik için alınmaya başlandığında, bazen, romanın sonuna erilmiş olduğu söylenir. Ama, bu romanın tözüdür. Beckett'ten Truvalı Hiristiyan'a kadar, Lawrence'dan Lancelot'ya kadar, Amerikan ve İngiliz romanından geçerek buraya var ılır. Aşağılık bile olsa, gelen ilk at arabasına binen ve zig zag yaparak yol alıp giden, ne adını ne de gittiği

yeri bilen üzengili ve mızrağına abanıp, atının üstüne yaslanan, atının üstünde uyuyan, gelip geçen şövalyelerin çizgilerini çizmekten bıkmayan Truvalı Hiristi-yandır *. Şövalyenin yersizyurdsuzlaşma yönü, bazen onları alıp götürən soyut bir çizgi üzerinde hastalıklı, zayıf bir telâş içinde, bazen de onları yutan kara deliklerdendir. Bizi bazen hareketsiz kılan ve bazen ise hızlandıran, arka bahçeden de gelse rüzgârdır. BİR ŞÖVALYE EĞERİNİN ÜZERİNDE UYUMAK. I am a poor lansome cow-boy (Ben yalnız, fakir bir kovboyum) Yazının başka bir amacı yoktur: kımıldamadığımız zamanlarda bile «arka bahçeden gelen bir esinti düşüncelerimi doldurur ve rüzgârdaki anahtarlar benim tinimi kaçırmak içindir», rüzgâr - hayatta kurtarabilinecek olanı sıkıntıdan kurtarmak, dikbaşlılık ve gücünün kuvveti sayesinde kendi kendini kurtaranı kurtarmak, gerçekleştirmesiyle kendi kendini yiyip bitirmeyeni sıkıntıdan kurtarmak, bir terimde sabit kalmayanı oluşumda sıkıntıdan kurtarmak. Tuhaf bir ekoloji: bir resim, bir yazı, bir müzik çizgisi çizmek. Bunlar rüzgârın içinde kımıldayan kayışlardır. Biraz hava gelir. Figürsüz ve kanaatkâr olduğu ölçüde somut olma koşuluyla, bir çizgi çizilir. Yazı motorlu bir eylemden oluşur: Kleist. Okumayacaklar için, en azından okumayan, okur yazar olmayanlar için yazıldığı doğrudur. Nekahat devresi, ortaklaşa oluş «doğa dışı birleşmeler ve zifaflar», Hofmannsthal'ın boğazında bir fare hissettiği ve bu farenin dişlerini göstermesi gibi, daima hayvanlar için yazılır. İnsandaki hayvana hitabedilir. Bu en sevilen hayvanı, atı, kedisi, köpeği üstüne yazmak anlamına gelmez. Hayvanları konuşturmak da değildir bu. Sakince uyu-

(*) Truvalı Hiristiyan (Chrétien de Troyes) XII. yüzyıl Fransız şövalye romanı yazarıdır. (Ç.N.)

yan yahut hareket eden bir kedi gibi, yahut bir ses yol layan bir kuş gibi, kuyruğunu sağa sola sallayan ve bir çizgi çizen bir fare gibi yazmak demektir. Hayvan - oluy, hayvanın hanesine, fare, at, kuş veya kedi cinsinden, hayvanın kendisinin başka bir şey oluşması, blok, çizgi, ses, kum rengi - soyut bir çizgi. Çünkü bütün değişmeye uğrayanlar bu çizgiden geçerler: düzenleme. Bir deniz biti olmak, bu bazen atlar ve bütün plajı seyreder, bazen ise deniz biti bir tahıl tanesine burnunu sokar kalır. Hangi hayvan oluştuğunuzu bilmekte misiniz, en azından? ve özellikle sizde hangi hayvanın oluştuğunun farkında mısınız? Lovecraft'ın kendilik yahut Şeyi, adverilemeyen «aydın hayvan» o kadar az aydındır ki, yüzü olmadan antenleriyle, ölü gözüyle, nallarıyla yazmaktadır; sizdeki tüm bir ayaklanma neyin peşindedir, büyücünün bir rüzgârının mı?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖLÜ PSİKANALİZ, HADI ÇÖZÜMLEYİNİZ

Birinci Kısım

Psikanalize karşı yalnız iki şey söyledik: o bütün arzu üretimini kırmaktadır; tüm söylenen oluşumları ezmektedir. Böylece de kollektif anlatım düzenlemesini, arzunun makinasal düzenlemesini, iki yüzünden birden düzenlemeyi kırıp parçalamaktadır. Olgu şudur ki psikanaliz hep bilinçdışından bahseder; bilinçdışını bulan da odur. Ama bu pratikte hem bilinçdışını indirmek hem de onu mahvetmek, ona küfür etmek içindir. Bilinçdışı olumsuz bir şey olarak kabul edilir, o bir düşmandır. «Wo es war, soll ich werden». Çevirelim istediğimiz kadar: bu orada olandı, orada özne olarak başıma gelmeli miyim? daha da beteri (hem de «soll» da dahil olmak üzere «törel anlamı ile bu tuhaf gereklilik). İşbitikler (rateler), uzlaşmalar, anlaşmalar veya kelime oyunları psikanalizin bilinçdışının oluşumu yahut üretimi olarak adlandırdığı şeylerdir. Psikanaliz için arzular daima gereğinden fazladır: «çok yönlü ahlaksızlıklar». Bunlar size eksiği, kültürü ve kanunu öğretecekler. Burada konu olan kuram değildir, fakat söz konusu olan psikanalizin meşhur politik silahı olan yorumlama sanatıdır. Ve imleyenin bulunuşuna, imleyenin araştırılmasına anlamın yorumundan geçildiğinde, durumun değiştiği pek söylenemez. Freud'un en kaba sayfaları arasında «fellatio» ile ilgili olanları vardır: nasıl penis bir öküz çiši ile ve öküz çiši bir ana memesi ile aynı değeri taşır. Fellatio'nun «gerçek» bir ar-

zu olmadığını gösterme biçimi, ama bu başka birşeyi de saklamakta ve başka anlama da gelmektedir. Bir şey daima başka bir şeyi anımsatmak zorundadır; eğretileme ve mecâzı mürsel. Psikanaliz gittikçe Çiçeronvâri olmaktadır ve Freud zaten daima bir Romalı olmuştur. Gerçek arzu ile hayalî arzu arasındaki eski ayrımı yenilemek için psikanalizin elinde mükemmel bir şifre anahtarı vardır: arzunun gerçek içerikleri, arzunun gerçek anlatımı, sanki Oidipustur, veya iğdiş edilmedir, veyahut ölümdür, her şeyi yapılanmaya yarayan bir bekinmedir *. Arzu bir şeyle düzenlemeye, Dışarısı ile ilişkiye, oluş ile bağlantıya girer girmez, düzenleme kırılır. Böylece fellatio: Oidipuscu yapısal bir kaza + memenin emilişinin oral itilimi olur. Geri kalanı için de aynı şeydir. Psikanalizden önce yaşlı insanların iğrenç manierinden sık sık bahsedilmekteydi; psikanaliz ile çocuk su ahlaksız eylemlerden bahsedilir olundu.

Biz bunun tersini söylüyoruz : Bilinçdışınız yoktur ve asla bir bilinçdışına sahip olmadınız. O «Ben»in başına gelmesi gereken bir «böyleydi»nin yerini alan şey değildir. Freudçü formülün ters çevirilmesi gereklidir. Bilinçdışını üretmeniz gereklidir. Bu ne fantasmaların ne de bastırılmış anıların işi değildir. Çocukluk anıları yeniden üretilmezler, daima güncel çocukluk blokları ile çocuk - oluş blokları üretilir. Herkes düzenler ve düzer, ama bu ne içinden çıkmış olduğu yumurta ile, ne onu oraya bağlayan doğurucularla, ne oradan edinmiş olduğu imgelerle, ne de tohumun yapısıyla yapılmaktadır, ona deney hammaddesi olacak şey daima güncel kılınan, çaldığı etene (placenta) kısmı ile yapılmaktadır. Bilinçdışını üretiniz, bu öyle kolay değildir, bir dil sürçmesi ile, bir ruhanî sözcük veyahut düş ile bile ya-

(*) Bekinme, direnme, ısrâr etmedir.

pılmaz. Bilinçdışı üretilen, akıtılan, istilâ edilmesi gereken politik ve sosyal bir uzam, bir tözdür. Arzu öznesi diye bir şey olmadığı gibi nesne de yoktur. Ne de anlatım öznesi vardır. Yalnızca akımlar arzusunun kendisinin nesnelliğidir. Arzu imleyensiz göstergeler sistemidir ve onlarla sosyal bir alanda bilinçdışı akımları üretilir. Mahalle mektebi, küçük aile nerede olursa olsun kurulu yapıları sorgulamayan arzusunun yumurtadan çıkması söz konusu değildir. Arzu daha çok düzenlemeleri ve kesişmeleri istediğinden dolayı devrimcidir. Ama psikanaliz bütün düzenleme ve kesişmeleri keser ve onların üzerine oturur arzudan nefret eder, politikadan tiksindir.

İkinci eleştiri söylenenlerin oluşumunu engelleyen psikanalizin biçimidir. İçeriklerinde, düzenlemeler belirsiz çocuklarla, şiddet dolu dolaşımlarla, şiddetler ve oluşlarla doludur (sürtü, kitle, cins, ırk, halklar, boy-lar...) Ve anlatımlarında düzenlemeler asla belirsiz olmayan belgisiz * zamirleri veya tanım edatlarını («bir» karın, insan«lar», «bir» çocuk dövu«lür») -ayrıklaşmamış mastar fiilleri (yürümek, öldürmek, sevmek...) -kişi olmayan ve olay olan özel isimleri (gruplar, hayvanlar, kendilikler, tekillikler, kolektiflikler, büyük harf ile bütün yazılanlar AT oluş - BİR HANS) çekip çevirirler. Arzusunun özdekçi üretimi kolektif makinasal düzenleme anlatımının dışavurumcu nedenlerinden daha az önemli değildir: içerikleri görece olarak daha az çarpılmış dışavurumcu zincirlerin göstergebilimsel eklemlemesi. Bir özne temsil edilemeyeceği için anlatım öznesi yoktur; ama bir düzenleme programlamak vardır. Söylenenlerin üstünü kodlamak değil, imleyen adı verilen burçların tiranlığı altında, onların dengelerinin

(*) belgisiz, belirli olmayandır. (Ç.N.)

yitmesini önlemek. Fakat özel isimden ve mastar fiilden belirsiz tanım edatlarının mantığından hiç bir şey anlamayan, bunca mantık ile övünen psikanaliz çok tuhaf bir şeydir. Psikanaliz ne pahasına olursa olsun belirsizliklerin ardında daima saklı bir belirlenenin, bir kişinin, bir iyeliğin olmasını istemektedir. Melanie Klein'in çocukları «insanlar nasıl büyürler?», «bir karın» dedikleri vakit, Melanie Klein «annenin karnı», «babam gibi büyük olacak mıyım?» diye anlamaktadır. Onlar bir «Hitler», «bir Churchill» dedikleri vakit, Melanie Klein orada annenin kötü iyeliğini ve iyi babayı görmektedir. Coğrafi bir süreci veya stratejik bir hareketi belirtmek için kullandıklarında askerler ve hava raporu verenler psikanalistlerden daha çok özel isme karşı duyarlıdırlar: typhon hareketi. Jung, Freud'e rüyâlarından birini anlatır bir gün : Jung kemik yığınına düşünür. Freud Jung'un, birinin ölümünü, şüphesiz karısının ölümünü arzuladığını düşünmektedir. «Jung hayretler içinde kalarak, ona bir değil, bir çok kafatasını düşünür gördüğünü iyice belirtir»¹; yine Freud 6, 7 kurt olmasını istememektedir : Babanın tek temsilcisi olmalıdır. Ya Freud'ün küçük Hans üzerine yaptığı şey : Freud düzenlemeleri asla kaale almamaktadır (bina - sokak - komşu - ambar - atla çekilen otobüs - at düşüyor - at kamçlandı!) Durumları da hiç kaale almamaktadır (sokak çocuğa yasaklanmıştır vs.) Küçük Hans'ın * bu işe kalkışmasını da kaale almamaktadır (bütün çıkışlar dolu olduğuna göre at - oluş, çocukluk bloku, Hans'

(1) E.A. Bennett, Jung'un gerçekten söylediği (*Ceque Jung a uraiment dit*), Ed. Stock s: 80.

(*) Küçük Hans karşı komşu kızına gitmek için evden dışarı çıkmak ister ve bu ona yasaklanır. Sokağa çıkarsa atın onu ısıracığını sanan küçük Hans'ın böyle bir at - oluşu vardır. (Ç.N.)

ın hayvan - oluş bloğu, yersizyurdsuzlaşma hareketli ya-
hut kaçış çizgisi oluşu markalayan mastar fiil). Freud'u
bütün ilgilendiren atın baba olmasıdır ve gerisi işte hep
böyle. Pratikte bir düzenleme verilmiş olduğuna göre
çok simgesel (sokağa çıkmak = aşk yapmak) ilişkile-
rin yahut hayalürünü benzerlikleri: (bir at - benim ba-
bam) yerine koymak harekette oluşu ve arzunun bütü-
nünü kırmak için bir anı oradan soyutlamak, bir kısmı
oradan çekip almak gereklidir. Gerçek arzunun tümü
daha şimdiden yok olmuştur: yerine bir kod söylenen-
lerin simgesel bir üst kodlaması, hastalara hiç bir şans
bırakmayan anlatımın yapıntısal öznesi yerleştirilir. Bu
yüzden Psikanalizde para ödemenin kabul edilmesine
ve konuşmaya inanılır. Ama en ufak bir konuşma şan-
sımız yoktur. Psikanaliz insanların konuşmalarını önle-
mek ve onlardan gerçek anlatım şartlarının tümünü
birden çekip almak için yapılmıştır. Bu görev için kü-
çük bir iş grubu kuruldu : psikanalistlerin ve bilhas-
sa çocuk psikanalistlerinin raporlarını okumak; bu ra-
porlara sarılmak ve iki kolon yapmak, sol tarafta ço-
cuğun ne dediği, tabii raporlara göre, sağ tarafta ise
psikanalistin işittiği ve kaale aldığı (daima «zoraki se-
çenek»li kart oyunları). Bu açıdan iki ana metin, Fre-
ud'un küçük Hans'ı ve Melanie Klein'in küçük Ric-
hard'ı. Ürküntü vericidir. Bu korkunç inanılmaz bir
zorlamadır, tıpkı eşit olmayan sikletler arası bir boks
maçı gibidir. Başında Melanie Klein ile alay eden kü-
çük Richard'ın alaylı nüktesi. Bütün arzu düzenleme-
leri, onunkiler savaş makinasında, bir haritacı eylemin-
den geçmektedir, özel isimlerin dağılımı, yerler yurdlar
ve yersizyurdsuzlaşma hareketleri, eşikler ve aşmalar.
Duyarsız, sağır, su geçirmez, Bayan K. küçük Richard'
ın kuvvetini kıracaktır. Kitabın leitmotivi, metinlerin
kendisindedir : «Bayan K. yorumladı, Bayan K. yorum-

ladı, Bayan K. YORUM - LADI...». Bugün böyle olmadığı söylenmektedir: imleyenlik yorumun yerini almıştır; analistin sukûneti, kötü yorumlamaların yerini almıştır; iğdiş edilme Oidipus'dan daha emin kılındı, yapısal işlevler doğurgan imgelerin yerini doldurdular, Baba'nın adı baba'nın yerini aldı. Pratik büyük değişmeler görmemekteyiz. Bir hasta «annenin ağzı» olarak düzeltilmeden «Rhône'un ağzı»nı fısıldayamamaktadır; diğer bir hastanın «Niçin büyük pipi demektesiniz?» diye gözü korkutulmadan «bir grup hippiye karışmak istiyorum» diyemez bu hasta. Bu iki örnek yüksek yüce imleyenin üstüne kurulur; analizlerin de bir kısmını teşkil etmektedir. Analiz edilenin onları en azından analist kadar bildiğine göre, analistin bu gibi şeylerden bahsetmeye bile ihtiyacı olmadığına göre, bir analiz nelerden yapılmaktadır? Öyleyse analiz edilen, artık analiz eden olmuştur, bu terimin özellikle komik olmasını gösterir. İstendiği kadar bize şöyle denilsin : Hiç bir şey anlamıyorsunuz, Oidipus ana - baba değildir, bu bir simgedir, kanun ve kültüre açılmıdır; bu imleyenin etkisidir, öznenin sorunudur «yaşamın eksik olması»dır. Ve eğer Oidipus bu değilse, iğdiş edilmenin veya söyleneenin ölüm itilimi olacaktır. Psikanalistler sonsuz ferağları örgütlemektedirler, onlar son kalmış papazlardır (yok, hayır daha sonra başkaları da ortaya çıkar nasıl olsa..). Onların çok mutlu olduğu söylenemez, gergin enselerine, büyük ölüme bakınız (sadece Lacan gülmenin bir yönünü saklayabildi, ama yalnız başına güldüğünü itiraf etmek zorunda kaldı). İştittikleri şeylerin ağırlığını kaldırabilmek için «iyi para kazanmaları» gerektiğini söylemekte haksız değiller; psikanalizde paranın ilgisiz ve simgesel rolünün tezini savunmayı reddettiler. Herhangi işinin ehli bir psikanalistin bir makalesini, şans eseri açalım, makale iki sayfadır: «insa-

nın uzun süreli bağımlılığı, kendi kendine yardım etmesindeki güçsüzlüğü... insanî varlığın anadan doğma aşağılıklığı... varlığına dair narsisik yara... en yolk sek gerçekleştirmelere onu götüren iç sefaleti, bu doğrudur... çatışma... tamamsızlığa yollayan insanî koşulun acı çeken gerçekleşmesi». Uzun zamandan beri böyle karamsar, böyle saygısız bir söylev tutturan papaz, kilisesinden uzaklaştırılmıştır herhalde.

Ama tabii, buna rağmen, psikanalizde bir çok şey değişti. Ya boğuldu, ya da grubun çok sesliliğinde küçük çizgisini büyük bir sinkretizmde özel ayrıntısını getirdiği uyarlanabilirliğin terapisinin her çeşit tekniğinde, yahut «marketing»inde yayıldı. Yahut da dilbilimi dışında hiç bir ittifakı istemeyen başarı dolu özel bir belirtme, yalnız bir uyumluluk ona çok yukarıdan bakan Freud'e bir dönüşte, bir incelemede katılmıştır (bunun tersi doğru olsa bile). Aralarındaki büyük ayrımlar ne olursa olsun, bu iki zıt yönlerin şahit olduğu değişikliklerin bir çok nokta üzerinde aynı evrimi oluşturduğuna inanmaktayız.

1. Öncelikle psikanaliz merkezini aileden evliliğe kaydırıldı. Çocuklar ve anababaların arasından çok, dostlar, sevgililer, eşler arasına yerleşti. Çocuklar bile ana-babalarından çok psikologlar tarafından yönlendirildiler. Yahut da çocuk-anababa ilişkileri radyofonik danışmalarca kurallaştırıldılar. Fantasma çocukluk anısını görevinden aldı. Psikanaliz edilenin üyeliğe alınması içeren pratik bir gözlemdir bu: üye olma gittikçe soykütük ağacına göre değil, dostluk bağlantılarına göre yapılmaktadır («sen de gidip analiz edilmelisin...»). Serge Leclair'in belki de nükteyle demiş olduğu gibi, «aile ilişkilerinin yerini almakta olan sevgililer ve dostlar tarafından gidilen divanların rahatlığının bağlarının

da analizler vardır şimdi»¹. Bu sıkıntıların şekli için bile az önemli değildir: nevroz bulaşıcılık şemalarını takip etmek için kalıtımsal modelleri terk etmiştir (kalıtım ailevî bir «ortam»dan geçse bile). Nevroz en korkunç kuvvetine, bulaşıcı dağılımına erişmiştir: benim haline girmedikçe seni bırakmayacağım. Eski nevrozların ölçülülüğüne, histerik yahut saplantısal tipler ki bunlar işlerini tek başlarına yahut aile içinde sürdürürler, bunlara hayran kalınmaktadır: depressifin modern tipinin karşısı, vampircesine ve zehirli olanıdır. Nietzsche'nin peygamberliğini gerçekleştirmekle görevlendirilmişlerdir, «bir sağlık» olmasına izin vermezler, kendi durumlarına sokmadan diğerlerini bırakmak istemezler. Buna rağmen onları iyileştirmek, onların bu zehirleme istencinin yıkılmasından geçmektedir. Ama kendi müşterilerini kendi kendine edinen bir düzene bağlı olan psikanaliz bundan nasıl kurtulabilir ki? 68 Mayıs'ının psikanalize öldürücü bir darbe vurduğuna inanılabilir ve psikanalitik söylenenlerin üslubunun kaba olduğunu gösterdiği sanılabilir. Hayır bunca genç insan psikanalize dönmüştür. Tam tamamına psikanaliz kredisi kalmayan aile modelini bırakmasını bildiği için ve daha bulaşıcı ve endişe verici bir yol aldığı için; bir mikro - bulaşma «politikasının» özel bir «makro - soyzincirinin» yerini almasından dolayı bu oluşur. Psikanaliz asla daha canlı olmadı, ya her şeyi sindirmesini, yahut da özgül düzenini aşkın pozisyonunu yeni temeller üzerine kurmasını bildi.

II. Psikiyatri kendi tarihinde delilik kavramı etrafında kurulmamıştır gibi gelir bize, bunun tersine bu kavramın kullanım zorluklarının olduğu noktada olu-

(1) Serge Leclair, **Démasquer le réel** (Gerçeğin maskesini indirmek), Ed. du Seuil, s: 35.

şur. Psikiyatri entellektüel açığı olmadan çılgınlıkların sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Bir tarafta deli görünümü, fakat «gerçekte» deli olmayan ve yetilerini hâlâ koruyan ve öncelikle de sahip olduğu şeyleri ve varlıklarını iyi yönetme yetisine sahip olan insanlar vardır. (paranoyak rejimi, yorumlama coşkunu vs.)¹. Diğer tarafta ise, «gerçekten» deli olan ve buna rağmen görünümünde bunu göstermeyen insanlar vardır: bunlar birdenbire, hiç beklenmedik bir anda patlayan eylemler yaparlar, yangın, cinayet vs... (monomanyak rejimi, ihtiras veya hak iddia etme taşkınlığıdır). Eğer psikiyatrinin vicdan azabı varsa, bu başından beridir; çünkü delilik kavramının erimesinde kendini ortaya koymuştur: tamtamina deli olmayanlara deli gibi davranıldığından ve deli olanların deliliğinin zamanında farkına varılmadığından dolayı itham edilmiştir. Psikanaliz, hepimiz deliye benzemediğimiz halde deliyiz ve deli olmadığımız halde hepimizin hâli deliye benzemektedir, diyerek, bu iki kutub arasına sızmıştır. Tüm bir günlük «yaşam psikopatolojisi»: kısaca, psikiyatri delilik kavramının başarısızlığı üzerine kurulmuş ve psikanaliz de onunla zincirlenivermiştir. Psikiyatrinin bu alanının üzerinde psikanalizin nasıl yerdiğini gösteren Robert Castel ve Foucault'nun çözümlmelerine bir şeyler daha eklemek çok güçtür*. Entellektüel yetilerin tamamıyla nevrozların dünyasını, iki kutubun arasında bularak ve hatta taşkınlığın yokluğu ile, psikanaliz başından beri çok önemli bir işlemi başarmıştır: O zamana kadar dışlanmış gibi duran her çeşit insanı özgür - sözleşmeye dayalı ilişki altından ge-

(1) Başkan Shreber'in meşhur durumu ve ona haklarını veren yargı.

(*) Robert Castel, **Psikanalizm**, Flammarion, 1981. ve Foucault, **Deliliğin Tarihi**, Gallimard Tel, 1961 (Ç. N.)

çirir (delilik, her çarptığı kimseyi her türlü sözleşmenin dışına koymaktaydı). Tamamen psikanalitik sözleşme, bir para akımına karşı söz akımı, psikanalistten bu belirsiz şıklarla dolmuş toplumun her deliğine kendini sokmaya yetenekli bir şey yapmıştır. Fakat psikanalizin yayılmasının büyümesi ölçüsünde, nevrozlar altında saklı taşkınlıklara doğru çıktığı ölçüde, sözleşmeye dayalı ilişki, görünümünü saklasa bile, onu gittikçe daha az taşımaya başlamıştır. Psikanaliz nihayet Freud'un yaşamının sonunda korktuğu şeyi gerçekleştirmiştir: biteviyesiz, artık hukuken biteviyesiz olmuştur. Aynı anda da «kitle» işlevini yüklenmektedir. Çünkü kitlenin işlevini tanımayan illâ kollektif karakterler, sınıf yahut tüm karakterler değildir; bu hukukî sözleşme fikrinden konuma geçiştir. Psikanaliz zamansal sözleşmeye dayalı bir ilişkiye gireceğine, yabancılaşmayan, durmayan bir konum elde etmiştir. Tamtamına psikiyatrinin sınırlarına rastladığı bu iki kutub arasında, bu iki kutbun alanlarını genişleterek ve onları kazarak yerleşen psikanaliz ağlarla gelişip büyümeyi hiç bırakmayan psişik bir bozukluk yahut akıl hastalığı konumunu bulmuştur. Bize yeni bir özenti sunulur: psikanaliz tüm yaşamın işidir.

Belki de Paris Freud okulunun önemi buna bağlıdır; ilk kez yeni bir psikanalitik düzenin zorunluluklarını yalnız kuramsal olarak değil, kuruluş eyleminde, konumcu örgütlenmesinde de anlatmaktadır. Çünkü eski sözleşmeye karşın açık olarak sunduğu psikanalitik konumdur; bir taraftan bürokratik bir taslak hatırısayılır bir bürokrasiden (radikal sosyalist tipi ki bu psikanalizin ilk dönemlerine uygun düşmektedir) kitle bürokrasisine geçişin taslağını çizer; diğer taraftan ise sınırlı sözleşmelere karşın kimlik kartlarının, vatandaşlık bildirgelerinin olduğu gibi, konumsal durumların ülküsü-

nü doğurur; psikanaliz Romalıdır, Çıceroncu olmuştur ve «Honestas» ile «serserinin» arasındaki¹ sınıra yerleşir. Eğer Freudçu ekol bu kadar sorun ortaya çıkarttıysa, bu kuramsal gücünün işlevi yüzünden değil, fakat anlatımsal yeni bir örgütlenmenin taslağını çizdiğinden dolayıdır. Bu proje diğer psikanaliz gruplarınca yerinde olmayan bir şekilde yargılanabilir; bu psikanalizin tümünü boydan boya geçen bir hareketin üstünde gerçeği söylediğinden ve diğer örgütlenmelerin sözleşmeye değgin tema altında sükunet içinde yapmayı tercih etmelerinden dolayıdır. Daha başından beri iki yüzülü sözleşme kapağının ardından ağlamıyoruz. Psikanaliz'in şimdi kitleleri kapsadığını da söylemiyoruz; ama hayalî ve kısıtlı da olsa yahut bir «kast» için de olsa yalnızca bir kitle işlevine büründüğünü söylüyoruz. Ve değişimindeki ikinci görünüm: sadece aileden eşliğe geçmesi, aile bağlarından ittifaka (evlenmeye) soy zincirinden bulaşıcılığa geçmesi değil, ama sözleşmeden kouna da geçtiğini söylüyoruz. Psikanalizin bitmez tükenmez yıllar boyu sosyal emekçilere ek bir maaş vermiş olması vuku bulabilir; psikanalizin sosyal sektörün tümüne girmesine şahit olunabilir². Bu bize aşağı yukarı hep aynı kalan kuram ve pratiğin öneminden daha önemliymiş gibi gözükmektedir. İşte psikiyatri - psikanaliz ilişkilerinin ters yüz edilmesi, psikanalizin resmî bir dil olmak özentisi, dilbilimi ile olan ittifakları bunlardır (dil ile sözleşmeye ait bir bağımız yoktur).

(1) Ornica'ın birinci sayısındaki J. A. Miller'in tuhaf metnine bakınız.

(2) Jacques Donzelot, **Aile Polisi**, Ed Minuit. Donzelot psikanalizin özel yaşantı ilişkilerinden çıkıp, belki de «sosyal» yaşama tahmin edilebildiğinden daha sıkı bir şekilde girdiğini göstermektedir.

III. Bütün bunlara rağmen kuram da değişti, değişmiş gibi gözükmektedir. İmleyenden imlenene geçiş: diye yargılanan belirtiler için bu imlenen aranmazsa, et-kiden daha çok belirtiler için, tersine, imleyenin hangisi olduğu araştırılırsa, eğer yorumlama imleyenin yerini alırsa, yeni bir yer değiştirme kendini üretir. Öyleyse, sonuçta, psikanalizin kendi gönderimde bulunmaları vardır ve dış gönderimlere artık ihtiyacı kalmamıştır. Analistin kabinesinde olan her şey gerçektir. Başka yerde olanlar ise ikincildir veya türemedir. Muhteşem bağ-lama aracı. Psikanaliz bir belitin haklarını istilâ etmek için deneysel bir bilim olmaktan çıkmıştır. Psikanaliz INDEX SUI; öngördüğü işleminden çıkanın dışında baş-ka gerçek yok, divan hakları bitmeyen derinliği ölçül-meyen bir kuyu haline gelmiştir. Artık psikanaliz ger-çeği kurulduğuna göre bir araştırma olmaktan çıkmış-tır. En açıkçasını yine Serge Leclair söylemektedir : «ilkel sahnenin gerçeği ana-babanın yatak odasının çer-çevesinden daha çok analitik kabine boyunca, daha so-mut olarak, maskesini indirmektedir... Bilimsel bir anlatıdan, yazınsal bir işlemin gerçeğini, peçesini in-direrek, yapısal gönderimli anlatıya geçilmektedir... Psikanalitik divan gerçeğe karşılaştırılan oyunun ger-çekten gözler önüne serildiği bir yer oldu. Psikanalist gazeteci gibi: olayı o yaratır oldu. Her şekilde, psikana-liz hizmet teklifi yapar. Yorum yapmış olduğu sürece (bu imlenenin araştırıcısı), psikanaliz arzuları ve söy-lenenleri kurulu düzene göre saptırılmış bir duruma, başat imleyenlere göre, geri getirir; fakat dosdoğru on-ları bir sözleşmeye göre değiştirilebilir ve çevrilebilir bir şeymiş gibi, başat kurulu cisimlerin boşluklarına yerleştirir. İmleyeni bulduğu vakit tamamen psikanali-tik bir düzeni anımsatır (imlenenin hayalgücü ürünü düzenine karşılık simgesel düzen). Psikanalitik düze-

nin yalnızca kendine ihtiyacı vardır; çünkü konumsal veya yapısaldır : Bir bedeni kuran, kendi kendine yeterli bir korpusün kurucusu o düzendir.

Tabii ki psikanalitik iktidar aygıtı; iktidar sorunu yeniden bulunur - bu iktidar kısıtlı ve yeri belli de olsa bir evvelki iktidar biçimi ile aynı ayrıntıları taşır. Artık soruyu çok genel belirtme işlevleri ile soramayız : Foucault'nun söylemiş olduğu, her iktidar oluşumunun ona bağlı olmadığı, ama onsuz da etkinliğini sürdürmeyeceği bir bilgiye ihtiyacı olduğu doğrudur. Fakat kullanılabilinen bu bilginin iki yüzü vardır: ya beden deliklerine yerleşmesi gibi, kurulu düzendeki şu veya bu deliği doldurmak için resmî olmayan biçimi; yahut genelleşmiş bir beliti kurulu düzenlere veren simgesel bir düzenin kendisi tarafından oluşturulduğunda, resmî bir biçimi. Örneğin Antik Çağ'ın tarihçileri Grek sitesini tamamlayanın öklidçi geometri olduğunu gösterdiler. Ama bu geometricilerin iktidar sahibi olmalarından ve öklidçi geometrinin bir bilgi oluşturmamasından, yahut zaman ve mekanın iktidar örgütlenmesi için site-nin soyut makinaya ihtiyacı olduğundan değildir. Soyut makinanın veya belitselin, ona yarayacak olan düşününce-nin imgesine ihtiyacı olan Devlet yoktur; ve düşününce-nin imgesi, rövanş olarak, soyut makinaya işlev gücünü vermektedir : İşte ideoloji kavramının zayıflığı buradan gelmektedir; ideoloji bu ilişkiyi hiç dikkate almamaktadır. Bu tıpkı gördüğümüz iktidar aygıtına, Kilise veya Devlet, ona uygun bilgiyi sunmasında olduğu gibi klasik felsefenin öfkelenendirici rolü olmuştur. Beşerî bilimlerin, bugün bu rolü üzerlerine almış oldukları, modern iktidar aygıtlarına onlardan arzulanan idirgemeleri almak şartıyla, kendi özel araçlarıyla soyut bir makina-yı sundukları söylenebilir mi? Öyleyse psikanaliz tekliflerini yaptı, felsefenin yerine resmî

ergin bir bilgi ve bir dili oluşturmak, matematiğın yerine insanılığın bir belitini sunmak, kitle işlevini ve Honestas'ı kendi kendine gerekli göstermek. Bunu başar-ması tuhaftır: iktidar aygıtlarının fiziğey, biyolojiye, bilgisayaraya doğru dönmeleri daha kazançlıdır. Fakat, o yapabildiğini yapmıştır artık: resmî bir şekilde kurulu düzene hizmet vermez artık, değişmez bir konum almak için, genelde dilbilimine bağılı kalmaya çalışarak resmî bir dil, soyut bir makina, simgesel ve özgül bir düzen sunmaktadır. Gittikçe artan bir şekilde arı bir «düşünce» ile uğraşmaktadır. Canlı psikanaliz, Ölü Psikanaliz, çünkü özentisinde başarılı olma şansı pek yoktur, çünkü orada yaşayanlar çoktur, çünkü bu zaman zarfında tüm azınlık - oluş dil, sanat güçleri bu alanı terkedip kaçmaktadırlar ve - başka türlü eylem yapmakta, düşünmekte, konuşmaktadırlar. Her şey psikanalizin farkına bile varamadığı başka yerlerden, yahut yalnızca onu durdurmak için yasaklayabileceğı yerlerden geçmektedir. Ve, işte sonuçta sunduğı da budur: imleyen zincirlerine arzuyu bağlamak için düzenlemelerin üstkodlaması kurulu düzenin zorunluklarına uyan öznel bekinmelerle söylenenlerin üstkodlaması. Görmüş olduğumuz ardıardına dört değişiklik - aileden ağılara geçiş, sözleşmenin yerini alan konum, tamamen psikanalitik bir düzenin bulunması, dilbilimi ile ittifak - anlatım ve arzu düzenlemelerinin kontrolüne iştirak etme ihtirasını veya bu kontrolde başat bir yer işğal etme arzusunu göstermektedirler.

Anti-Oidipus üzerine, arzulayan makinalar üzerine, arzunun düzenlemesinin ne olduğu üzerine, hareketlendirdiğı güçler, karşılaştığı tehlikeler; bize bunca aptallıklar atfedildi. Bu da bizden gelmemekteydi. Biz arzunun asla «kanuna» bağılı olmadığını ve esas bir eksiklik tarafından tanımlanmadığını söylemekteyiz. Çünkü

arzunun kalbinde oluşan kanun, arzunun eksiklik planı oluşması, kutsal iğdiş edilme, çatlaklaşan özne, ölüm güdüsü, ölümün tuhaf kültürü; bütün bunlar gerçek papaz düşüncesidir. Ve her seferinde arzunun özne ile nesne arasında bir köprü olduğu düşünüldüğünde de bu böyle olmaktadır: arzunun öznesi iliği doğrultusunda yaprak yaprak soyulamaz ve nesne baştan kaybetmiştir. Bizim göstermek istediğimiz arzunun tersine kişisel ve nesnel koordinatlarının nasıl dışında olduğudur. Arzunun bir süreç olduğunu düşünüyor, onun Artaud'nun deyimi ile, «organsız beden» içkin bir alanı, dopdolu bir dayanıklılık planı yaydığını söylüyorduk. Organsız beden, özneler gibi nesnelerden de kaçıp giden akımın ve küçük kısımların rollerini yayıyordu. Öyleyse arzu bir öznenin içinde değildir ve bir nesneye doğru da gerilememiştir: daha önce varolmayan bir plana, kurulması gereken bir plana, akımların içinde birleştiği, küçük kısımların birbirlerine iletişimde bulunduğu planlara içkindir. Herhangi bir alanın büyümesi, herhangi bir akımın bulaşıcılığı ve küçük kısımların bazılarının haber iletmesi sayesinde arzu varolabilir. Bir özneyi öngörmekten uzak, birinin Ben demek gücünden yoksun kılındığı noktaya ulaştığında arzu varolabilmektedir. Bir nesneye doğru gidilmekten çok uzak, ne özne gibi alınan ne de nesne gibi alınan birinin aranılmadığı noktaya ulaşabilen ancak arzu olabilir. Öyle bir arzunun hiç belirgin olmadığına, hatta eksiklikle dolu olduğuna karşı çıkılır. Fakat nesnenin ve öznenin koordinatlarını kaybedip bir eksiklik duyacağınıza kim sizi inandırabilir? Tanım edatlarının ve belirsiz zamirlerin (bir«ler»), üçüncü tekil şahısların (o), mastar fiillerin dünyanın en belirsiz şeyleri olduklarına sizi inanmaya iten kimdir? Dayanıklılık yahut içkinlik planı, organsız beden boşluklar ve çöller taşımaktadır. Ama bu boş

luklar ve çöller herhangi bir eksikliği kazmaktan çok, arzunun bir kısmını oluşturmaktadırlar. Eksiklik ile boşluk ne tuhaf bir karıştırmadır. Aslında bizim eksiğimiz bir parça Doğu'dur, bir Zen tanesidir. İştahsızlık (Anorexie) psikanalizin etkisiyle belki de en kötü konuştuğumuz şeydir: iştahsız organsız bedene ait boşluk, bunun eksiklik ile hiç bir ilgisi yoktur; akımlar ve küçük kısımlarla yol almış arzu alanının oluşmasının kısımlarını yapmaktadır. Bu örnek üzerine, ileride, daha detaylı olarak dönmek istiyoruz. Fakat daha şimdiden çöl, organsız beden olarak, asla onu ürküten halkların tersi bir şey olmamıştır, boşluk da orada kıpırdayan küçük kısımların tersi değildir.

Susayan arayıp tarayıcının imgesinden çölden ve boşluktan kaçıp giden bir alanın imgesi yapılır. Kendini oluşturma koşullarının olmadığı ve kendisini yerleştiremeyen arzuya özdeş, ancak dayanıklılık planının olduğu yerde ölümcül imgeler değer kazanabilirler. Fakat dayanıklılık planı üzerinde, küçük parçacıkların enderliği bile, akımların yavaşlaması ve aptallaşması bile arzunun bir kısmını ve hiç bir eksikliğe şahit olmadan arzunun arı yaşamını oluşturmaktadır. Lawrence'ın söylemiş olduğu gibi, dindarlık bir akımdır. Dayanıklılık planı tuhaf bir şey midir? Aynı anda: siz ona sahipsiniz, o orada bulunmadan, arzuyla beraber bir çizgi çizmeden hiç bir arzu duymazsınız, demek gereklidir - ama ayrıca: o sizde yoktur ve onu kuramazsınız ve onu yapmasını bilmezseniz, yerlerinizi, düzenlemelerinizi, kısımlarınızı ve akımlarınızı bularak, arzulayamazsınız. İkisini de söylemek gerekmektedir ve ayrıca: kendikendine meydana gelir, ama onu görmesini biliniz; ve yapmanız gerekli, yapmasını biliniz, kendi risk ve sıkıntılarınızla iyi yönleri bulmasını öğreniniz. Papazların dışında kim ona «yoksun» adını verebilir: Arzu. Nietz-

sche ona güç istenci adını vermişti. Başka türlü de adlandırırılar. Örneğin, iyilik bağışlama. Arzulama hiç de kolay bir şey değildir, çünkü yoksunluk yerine, «veren erdem» yerine vermektedir. Arzuyu yoksuna bağlayanlar, iğdiş edilmenin şarkıcılarının uzun piyade birliği, bitmeyen kötü bir bilinç gibi, uzun bir pişmanlığa şa hit olurlar. Neticede bazı şeylerden yoksun olanların zavallılığını tanımak bu mudur? Onlardan ayrı psikanalizin bahsettiği bunlar değildir (tersine ayırım yapar, gerçek yoksunluklarla uğraşmadığını açık açık söyler), gerçekten yoksun olanların arzulamayı sağlayacak bir dayanıklılık planı olanağı yoktur. Onları bin çeşit engellerler. Ve tam bir tane meydana getirdiklerinde, bu plan üzerinde hiç bir şey eksik olmaz, bu plandan itibaren dışarıda yoksun olduklarını istilâ etmeye çıkarlar. Arzu yoksunluğun olumsuzluğuna değil, yoksun arzunun olumluluğuna gönderimde bulunur. Bireysel de olsa, planın kuruluşu bir politikadır, zorunlu olarak bir «kollektifi», kollektif düzenlemeleri, sosyal oluş bütünlüklerini başlatır. İki plan ayırt etmek lazımdır. İki tip plan. Bir tarafta örgütlenme adı verilebilen bir plan. Bu hem öznelere oluşumunu hem de biçimlerin gelişmesini içermektedir. Hem de olasıya genetik ve yapısalıdır. Her şeye rağmen ek bir boyuta sahip olur, kendisi için verilmediğine göre, ama hep bitmiş gibi duran, örgütlediğinden itibaren bir sonuca vardığına göre bir boyut, saklı bir boyut daha yakıştırır. Verdiğinle işitilir, besteleme ilkesi dolaysızca bir ilişkide algılanarak verilmemektedir. Öyleyse, bu bir Tanrının veya bir insanın tümünde, ona en fazla içkinliği, doğanın derinliklerine yahut bilinçdışına sokularak verilse bile, bir aşkınlık planı, bir çeşit resimdir. Örgütleri ve şekilleri, cinsleri, motifleri ve temaları geliştirerek ve öznelere, kişileri, karakterleri ve duyguları ortaya çıkar

rıp geliştirerek böyle bir plan kanunun planı durumuna girer: şekillerin uyumluluğu, öznelerin eğitimi olur.

Ve dahası, bu şeylerle uğraşmayan bambaşka bir plan daha vardır. Dayanıklılık planı. Bu diğer plan akımlar tarafından alıp götürölen kısımlar veya moleküller, şekillenmemiş, göreceli şekillenmemiş öğeler arası, yavaşlık, hızlılık, dinlenme hareketlerinin ilişki lerinden başka bir şey tanımaz. Özneleri daha iyi tanı dığı söylenemez, aslında «vakaları» iyi tanır. Neticede tüm bireyselleşmeler bir şey veya bir özne biçiminde ya pılmamaktadır. Bir saat, bir gün, bir sezon, bir hava durumu, bir veya bir kaç yıl - bir hava sıcaklığı dere cesi, bir şiddet, bileşime giren çok değişik şiddetler - bunların biçimlenmiş bir özne ile yahut bir şeyin birey selliği ile karışmayan mükemmel bireysellikleri vardır. «Ne müthiş bir akşamın beşi!». Bu bir an değildir, bu bir bireyselleşme biçiminden ayrılan kısaltma da değildir. Bu vaka istediği kadar, hatta öznenin gelişimine kadar ve bir biçimin gelişmesi için gerekli olan zaman dan bile çok sürebilir. Ama bu aynı tip bir zaman değil dir: dalga dalga zaman Chronos'a, Aion'un dalga dalga çizgileri. Vakalar sadece birleşen güç dereceleridir, güç dereceleri ile çakışan bir etkileme gücü, etken ve edil gen etkilenmeler, şiddetler. Gezintisi boyunca Virginia Woolf'un kahramanı boylu boyunca tıpkı bir jilet gibi uzanır, ama buna rağmen, bir gün bile olsa, yaşamanın tehlikeli olduğunun izlenimi ile olaya dışarıdan bak maktadır. (sana asla: «ben buyum veya şuyum, o bu dur veya şudur demeyeceğim...»). Ama gezintinin ken disi bir vakadır. Belirsiz zamirlerde ve tanım edatla rında kendi kendini anlatanlar vakalardır, ama kişileri belirlemeyen özel isimlerde belli olmayanlardır, bun lar vakaları farksız olmayan mastar fiillerde etkiler, va kalar oluşlar ve süreçleri oluştururlar. Bu tip bir anla

tıma gereksinme duyan vakadır. VAKA = OLAY. Bu bir yaşam sorunudur, böyle bir plan üzerine yahut şöyle bir plana göre böyle yaşamak : «O rüzgarın olduğu kadar kuralsızdır ve gecenin yaptığı şey üzerine çok gizlidir...» (Charlotte Bronte). Bu cümlelerin mutlak mükemmelliği nereden gelmektedir? Pierre Chevalier bulduğu ve kendisini boydan boya geçen bu cümle tarafından çok heyecanlandırılmıştır; onun kendisi bir cümleyi boydan boya geçen bir vaka olmasaydı böylesine heyecanlanır mıydı? Bir şey, bir hayvan, bir kişi sadece hareketlerce ve dinlenmelerce, hızlar ve yavaşlıklarca tanımlanmaktadır. Enlem¹. Artık hiç bir biçim yoktur, ama biçimlenmemiş öğeler arasında sinematik ilişkiler vardır; artık hiç bir özne yoktur, fakat kollektif düzenlemeleri oluşturan öznesiz dinamik bireyselleşmeler vardır. Hiç bir şey gelişmez olmuştur, ama şeyler er ya da geç vuku bulurlar ve hız bileşimlerine göre şöyle bir düzenlemeye girerler. Hiç bir şey öznelleşmemektedir, fakat olaylar öznelleşmemiş etkiler ve güç bileşimlerine göre kendi kendilerini çizerler. Hızlar ve şiddetler kartı. Bu hız ve yavaş hikayesine daha önce rastladık : onların ortadan yeşerme, daima aralarda olma ortak özellikleri vardır; bir japon güreşçisinin kocaman ağırlığı gibi ve aniden görmenin bile olanaksız olduğu, sonucu etkileyen bir hareketin hızında farkedilmezlik ortak özelliği vardır. Hızının yavaşlık üzerinde hiç bir avantaja yoktur: ikisi de sınırları bükerek veyahut da onları dikleştirip kontrol kabiliyeti verirler. Antoine. Genç bir kız veya bir genç kız grubu nedir? Proust on-

(1) L'Heccéité (Vaka) - enlem ve boylam - bazı din adamlarının filozofların ve fizikçilerin çok ileriye götürmüş oldukları çok güzel Ortaçağ mevhumlarıdır. Bu açıdan, bunları bambaşka anlamlarda kullansak da, bütün bunları onlara borçluyuz.

ları hız ve yavaşlık kımıldanış ilişkileri ve öznel olmayan vakalarla bireyselleştirmeler gibi betimlemişti. Buradaki plan örgütlenme planına karşı çıkan enlem ve boylam tarafından tanımlanan plandır. Bu gerçekten içkin bir plandır, çünkü üzerinde geçen boyuttan başka hiç bir ek boyuta sahip değildir: sadece oluşan ile ve düzlüğü hiç bir sıkıntıya sokulmadan uzar veya kısalır. (n boyutlu plan). Bu dinbilimsel bir plan, bir çizim değildir artık, fakat boyutları ne olursa olsun, herhangi bir biçimin bütününe bir kısmıymış gibi geometrik bir plan, soyut bir çizimdir artık : Planomen yahut köksapımsı hiperyuvarlak. Bu tıpkı sabit bir plan gibidir, ama «sabit» kımıldamayan değildir; hareketin olduğu kadar, dinlenmenin de mutlak durumunu belirler ve bu salt duruma göre tüm görece hız çeşitliliklerinin kendileri farkedilmeye başlar. Sisleri, vebaları, boşlukları, atlayışları, yerinde durmaları, meraklılıkları, ivedilikleri anlamak bu içkinlik veya dayanıklılık planına aittir. Çünkü başarısızlık planın kendisinin bir kısmıdır: neticede daima yeniden almalı, ortasından yeniden almalıdır ki bir düzenlemeden diğerine atlamak, düzenleme değiştirmek durumunu yaratan yeni ilişkilerin öğelerine yavaşlık ve hızlık verilebilinsin. Planın planlar üzerindeki çokluğu, «bir şeyler eksik» denilemeden, sükûnetin sesli planın içinde olması gibi boşluklarda planın bir kısmını oluşturmaları buradan gelmektedir. Boulez «her seferinde bir bandı geçirmek için makina programlamasından bahsetmektedir; bu makina değişik zaman karakteristikleri vermektedir». Ve Cage, değişik hızlar verecek olan bir duvar saatinden bahsetmektedir. Bazı çağdaş müzisyenler saklı bir örgütlenme ilkesi olmayan içkin bir planın pratikliğinin fikrine kadar bunu itmişlerdir, fakat orada süreç kendinden evvelki süreçten daha az işitilmemektedir, orada biçimler

sadece sesli moleküller yahut kısımlar arasındaki hız değişikliklerini özgürlüğe kavuşturmak için, varlıklarını sürdürmektedirler; orada dalga dalga olmuş etkileri özgürlüğe kavuşturmak için temalar, motifler ve öznelere saklı tutulmuşlardır. Boulez'in Wagnerci leitmotivi işleminin harika biçimi: burada Doğu'yu Batı'ya, Doğu'dan gelen içkinlik planını daima Batı'nın hastalığı olan aşkın örgütlenme planının karşısına koymak yetmez: örneğin Doğu çizimleri veya şiiri, harp sanatları ki bunlar sık sık arı olaylar tarafından gerçekleştirilir ve «ortadan» yeşerir: Batı'nın kendisi bu dayanıklılık ve içkinlik planı tarafından boydan boya geçilir, bunlar şekilleri götürürler ve hız işaretlerini oradan çekip alırlar: yükseklikler ve uzunluklardan başka hiç bir şey yoktur.

Dayanıklılık planı, içkinlik planı, daha o zaman Spinoza filozof ve dinbilimcilerine, kanuna ve düzen koruyucularına karşı planı bu şekilde düşünmekteydi. Daha o zamandan beri Hölderlin - Kleist - Nietzsche üçlüsü sanatı, yazıyı ve hatta yeni bir politikayı böyle algılamaktaydı: Goethe'nin, Schiller'in veya Hegel'in arzu ettikleri gibi öznenin düzgün oluşumu olarak değil, ama katonilerin* hastalıkların ve aceleciliklerin birbiri ardına dizilmesi, oklar ve meraklılıklar, değişik hızların biraradalığı, oluş blokları, boşlukların üzerinden atlayışlar, soyut bir çizgi üzerindeki ağırlık merkezinin yer değiştirmesi, içkinlik planı üzerindeki çizgilerin kesişmesi, etkileri ve kısımları özgürlüğe kavuşturan çılgın bir hızla oluşan «duraklama süreci» olarak algılanmaktadır (Nietzsche'nin iki gizi: Zerdüşt'ün daima değişik ağırlıkları ve hızları sabit bir plan gibi seçen ebedî dö-

(*) Katatoni psikiyatri dilinde bedenin kasılıp kalmasını içeren hastalığa verilen addır. (Ç.N.)

nüş; fakat vecizeler, kısmî bir yazı gibi değil, ama iki defa okunamayan öğeler arasındaki hızlar ve yavaşlıklar değişmesi olmadan «yeniden geçemeyen» düzenleme gibi). Bunların tümünün, tüm bu planın tek adı vardır : Arzu ve şüphesiz bunun ne «kanun» ile ne de «yoksunluk» ile bir ilgisi vardır. Nietzsche'nin söylemiş olduğu gibi kim bu törel bir tad - arkası söz için kanun adını vermek isteyebilir?

Çok basit bir şey söylüyoruz öyleyse: arzu akımlar arasındaki yavaşlıkları ve hızları (Boylam), güç dereceleri altındaki olayları, şiddetleri, etkileri içermektedir (Enlem). BİR - VAMPİR - UYUMAK - GÜN - VE - UYANMAK - GECE. Arzunun ne kadar basit bir şey olduğunu bilir misiniz? Uyumak bir arzudur. Gezmek bir arzudur. Müzik dinlemek, yahut müzik yapmak yahut yazmak arzudur. İhtiyarlık da arzudur. Ölüm bile. Arzuda yorumlanacak hiç bir şey yoktur, arzunun kendisi deneydir. Öyleyse bize çok kırgınlık verici şeylerle karşı çıkılmaktadır. Eski bir haz kültürüne, bir haz ilkesine yahut eski bir bayram algılanmasına döndüğümüz söylenmektedir (devrim bir bayram olacak...). Uyutmayanları, ya içeriden ya da dışarıdan ve ne zamanı ne de iktidarı olanları; yahut ne müzik dinleme kültürü ne de müzik dinlemeye zamanı olanları; ne gezme yetisi olanları, hastahaneden başka hiç bir katatoniye girmeyenleri, korkunç bir ölümün, ya da ihtiyarlığın vurduklarını, kısacası bütün acı çekenleri bizim karşımıza çıkarırlar: bunların hiç bir eksiği yok mudur? derler. Ve sık sık arzuyu eksikten ve kanundan çıkararak bize karşı çıkarlar; doğanın durumunu ve kendiliğinden doğal gerçek olacak olan bir arzuyu anımsatamayız. Biz tam tersini söylemekteyiz: sadece makinalaşmış veya düzenlenmiş arzu vardır. Kendisinden daha önce varolmayan bir plan üzerinde, belli bir düzenlemenin dışın-

daki arzuyu algılayamazsınız, yakalayamazsınız, ama arzunun kendisi, kendini ortaya çıkarır. Grup veya birey herkes işini ve yaşamını sürdürdüğü içkinlik planını kursun; tek önemli iş budur. Bu şartların dışında bir şeylerden, neticede, yoksun kalırsınız, ama tamtamtasına bir arzuyu olanaklı kılan şartlardan yoksun kalırsınız. Biçimsel örgütler, öznelere oluşumları (diğer plan) arzuyu «iktidarsız kılar»: bunlar arzuyu kanun önünde eğerler, oraya eksiği sokarlar. Eğer birini iplerle bağlayıp, sonra da ona haydi «konuş yoldaş» derse-niz, en azından bağlanmaktan hoşlanmadığını söyleyebilir. Şüphesiz, arzunun tek kendiliğindenliği budur: nesneleşmek, hizmetçileşmek, sömürölmek, baskı altına alınmak istemediğı. Fakat arzular asla istememekle yapılamaz. Hizmetçi olmamak boş bir önermedir. Ama buna karşın, her düzenleme, onu olanaklı kılan planı kurarak, arzuyu yapar ve ifade eder' ve onu böylece olanaklı kılarak gerçekleştirir. Arzu belli seçkinlere ait değildir ve bir kere yapıldıktan sonra bir devrimin başarısına ayrılmamıştır. Onun kendisi içkin bir devrim sürecidir. O konstrüktivisttir, kendiliğindenci değildir. Her düzenlemenin kollektif olduğı gibi, kendisi de kollektiftir, her arzunun halkın yahut kitlelerin işi olduğı, moleköler bir iş olduğı doğrudur.

Biz arzuyu esinlendiren iç itilimlere bile inanmaktayız. İçkinlik planının içeride olmakla hiç bir ilintisi yoktur. O her arzunun Dışarıdan gelmesi gibidir. Ölüm itilimi adı verilen o komik şeyden bahsedildiğini duyduğumuzda, bir gölge tiyatrosunu hissedersiniz. Eros ve Thanatos. Ölümün arzuladığını ve «yaşasın ölüm» söyleneni bunun bir kısmını oluşturması için orada, bu kadar, içten olmayan, yeteri kadar canavarımsı bir düzenleme var mıdır?, diye sorgulamamız gerekecektir. Yahut da bir düzenlemenin tersi, onun if

lâsı, yokoluşu bu değil midir? Böyle bir arzunun olanaklı olması kendisini hareketlendirmesi ve anlatması olan düzenlemenin yerini betimlemek gereklidir. Ama asla genetik değişmezler, yahut yapısal değişmezler gönderimde bulunacak itilimleri anımsatmayacağız. Bucal (ağız devri), anal (anüs devri), genital (üretkenlik devri) vs., bu bileşimlerin her seferinde hangi düzenlemelere girdiklerini soruyoruz: ama hangi itilimlerce çağrıştıklarını değil. Ne özdeğerlerini hangi saplantıya (fixation) ve anıya borçlu olduklarını, ne de hangi hadiselerle gönderim yapıldığını sorarız, ama bir arzu yapmak, arzulamak için hangi dış öğelerle bileşime girdiklerini sorgularız. Ne evvelki dönemlerde olduğu gibi, ne de aşkın yapıların altında kaldığı gibi dışarısının istilâsı ile, dışarısı ile arzusunu makinalaştıran çocukta bu zaten böyle olmuştur. Yine küçük Hans: sokak, at, atarabası, ana-babalar, profesör Freud'ün kendisi, ne bir organ, ne de bir işlev olan, fakat makinasal bir işlev, makinanın bir parçası olan «çiş yapmak» vardır. Hızlar, yavaşlıklar, etkiler ve vakalar vardır: bir at bir gün sokak. Çocuklarda bile yalnızca politik düzenlemeler vardır: bu anlamda her şey politiktir. Yalnızca programlar yahut planlar vardır, fantazmalar ve anılar yoktur. Sadece oluşlar ve bloklar, çocukluk blokları, kadınlık blokları, hayvan blokları, güncellik blokları vardır ve hiç bir şey bellekse, hayalürünsel veya simgesel değildir. Arzu biçimsellikten daha çok simgesel, imleyen-den çok imlenen değildir: O kesişen, birbirini çeken yahut engelleyen değişik çizgilerden yapılmıştır ve içkinlik planı üzerinde şöyle veya böyle düzenlemeyi oluşturur. Ama onu kuran düzenlemelerden önce plan yoktur. İçkinliğini belirtmek için, onu daima Doğa planı olarak adlandırabiliriz. Burada yerinde olmayan yapay-doğal ayrımıdır. Düzeylerin bazıları diğerlerine nazaran

daha doğaldır denilen bir çok düzeyleri aynı anda saklamayan arzu yoktur, fakat içkinlik planının bütün ya paylığı ile kurulması gereken doğal bir şeydir bu. Feodal düzen ögeleri arasında «at-üzengi-mızrak»ı içermektedir. Atlı şövalyenin pozisyonu, mızrağı doğal bir şekilde tutma biçimi, üzengiden dünyanın en doğal şeyi ve attan da en yapay şeyi yapan yeni bir insan - at bileşimine bağlıdır. Arzu biçimleri oradan gelmezler, daha o zaman düzenleme tarafından yaratılan veya saklanan ögelerin tümünü attan daha az önemli olmayan Soylu Bayanı, uyuyan atlı biniciden daha az önemli olmayan Graal'ın peşinde giden gezgin yolu çizmişlerdir. Her seferinde içkinlik yahut dayanıklılık planı üzerinde, sürekli şiddetleri, akımlar bileşimini, değişik hızdaki kısımların yayılmasını üreten bir arzu düzenlemesi vardır diyoruz. Guattari, bir Schumann düzenlemesinden bahsetmektedir. Böyle özel isim tarafından belirlenmiş müzikal bir düzenleme ne olabilir? Böyle bir düzenlemenin boyutları nelerdir? Virtüöz çocuk - kadın, Clara ile ilişki, Clara çizgisi vardır. Schumann'ın dördüncü parmağının bağımsızlığını sağlamak için, orta parmağı bağlaması için ürettiği küçük bir el makinası vardır. Nakarat, küçük nakaratlar vardır ki bunlar Schumann'ı abluka altına almaktadırlar ve biçimin veya temanın zayıflamasını nekahat devresini, kanaatkârlığı karşılıklı bir inançla oluşturan tüm bir işlem, bir çocukluk bloku kadar, onun bütün eserini boydan boya geçmektedirler. Ve, piyanonun bu kullanımı, melodik bir çizgi üzerinde, (kanatlar çocuğu ittiler) nakaratı alıp götürün bu yersizyurdsuzlaşma hareketi de vardır; özündeki kadar basit veya basitleştirilmiş bir biçimden itibaren çok karmaşık erken veya geç kalan, yavaşlık veya hız etkileri, dinamik ilişkiler üretmeye yetkin orijinal çok sesli bir düzenlemede oluşmaktadır. İntermezzo veya

daha doğrusu, Schumann'da müziği ortadan geçiren, sesli planın gelişme veya örgütlenme kanununca yapılmasını önleyen Intermezzi'ler vardır ¹. Bütün bunlar arzunun oluşturduğu düzenlemelerde genişler. Arzunun kendisi geçmekte olan ve büyüyendir. Schumann olmayaya gerek yoktur. Schumann dinlemek tersine düzenlemenin dalgalanması için ne olabilir?: küçük elle çalışan makina parmağın paralyze olmasını hazırlar ve sonra Schumann'ın deli oluşunu... Biz sadece her seferinde kısım kısım kurulması gereken bu plan üzerinde düzenlemelerin, sürekliliklerin, yayılmaların, genişlemelerin bir dayanıklılık planından arzunun ayrı tutulamayacağını söylemekteyiz. Yoksunluk değil, ama ne tehlike ne de ölümcül, şüphesiz ki asla. Félix arzu der: bir nakarat. Ama bu daha şimdiden çok karışıktır; çünkü nakarat sesli bir topraktır, karanlıktan korkan çocuğun kendi kendine cesaret vermesidir. «Ah! size söyleyeyim mi anne...» (Psikanaliz meşhur «Fort-Da»²yı çok kötü anladı, çünkü orada bir nakarat bulacağı yerde, fonolojik bir tipin karşılığını gördü) - ama bu aynı zamanda, dalgalı etkinlikler ve değişik hızları oradan çıkarmak için, bir öznen, bir biçimden alıp, kendine maleden tüm bir yersizyurdsuzlaşma hareketidir ve o zaman müzik başlar. Arzuda önemli olan şey, yanlış alternatif olan kendiliğindenlik - kanun, doğal - yapay değildir, topraklaşma ve yeniden yeriniyurdunubulmaların yersizyurdsuzlaşma hareketlerinin birbiri ardına dizilen oyunudur.

Arzudan bahsederken bayramları ve hazları herşeyden çok düşünmüş değiliz. Şüphesiz zevk tatlıdır ve

(1) Bkz. Roland Barthes'ın Schumann üzerine makalesi, Rasch «Toplum, Söylem, Dil» Seuil, s: 218.

(2) Freud'un ilgilendiği, çocuğun çıkardığı ses. «Hoppa» gibi bir şey.

zevke doğru bütün gücümüzle gitmekteyiz. Ama en tatlı ve en kaçınılmaz şekilde olsa bile zevk içkinlik alanının oluşumu gibi, arzunun sürecini doldurmaya gelir. Zevk, boşalma düşüncesinden daha anlamlı bir şey yoktur; alınan zevk, zevkin yeniden doğmasından önce en azından biraz nefes alacak zaman bulur: zevk kütünde arzuya karşı korku ve nefret vardır. Zevk etkinin çağırımıdır, bir öznenin veya bir kişinin etkisi, taşan zevk sürecinde «orada kendini bulan» bir kimse için, tek araçtır. Zevkler, en yapay zevkler veya en başdöndürücüler bile olsa, sadece yeniden yeriniyurdunubulmalardır. Eğer arzu kural için haz taşımıyorsa, doldurması olanaksız olacak bir iç eksiklik adına değil, tam tersine arzunun olumluluğu, yani süreci süresince çizdiği dayanıklılık planının sayesinde bu hazı taşımamaktadır. Arzuyu haza, alınacak bir zevke götürmeye devam edildiğinde, bazı şeylerin, bu nedenle, eksikliğinin farkına varılır. Öyle ki, haz - arzu - eksik arasında yapılan bütün ittifakları kırmak için bir sürü anlam belirsizliklerinden, tuhaf ustalıklardan geçmek zorundayız. Örnek, feodal devrin son zamanlarına bağlı arzu düzenlemesi olan nazik aşk. Bu düzenlemeye tarih koymak, tarih yapmak demek değildir, bu ona içerik ve anlatım koordinatlarını, özel isimleri, mastar - oluşları, tanım edatlarını, vakaları vermektir (yahut da tarih yapmak buna denir). Halbuki, nazik aşkın hazı iten, veya en azından cinsel birleşmenin çiftleşme anını iten sınavları içerdiği epeyce bilinen bir şeydir. Bu şüphesiz eksiklik biçimi değildir. Kendisi için çok ağır olana şahit olacak bir boşalma tarafından kesilmeye bırakılmaktan çok, hiç bir eksiklik duymadan bu arzunun kendi özel planını kurduğu içkinlik alanıdır. Nazik aşkın iki düşmanı vardır ki, bunlar birbirlerine karışır: eksiğin dinsel aşkınlığı, boşalma olarak zevkin yerleştirdiği haz.

cı kesintidir. Bu kendi kendisini dolduran arzunun içkin sürecidir; bu haz - kesintinin ve kanun - dava'nın yerini alan akımların kesişmesi, şiddetlerin sürekliliğidir. Haz sürecine «neşe» denir, eksik veya istek denmez. Düzenlemeyi, arzunun tam sürecini kesmeye geleinin dışında, her şeye izin vardır. Bunun doğa olduğunu bize söylemesinler: tersine gözüken dış, üst aşkınlığa, iç eksiğe sövmek için çok yapay şeylere ihtiyaç vardır. Niçin Çileci olmasın? Çileci daima arzunun koşulu olmuştur, disiplininin yahut yasaklamasının koşulu olmamıştır. Arzu'yu düşündüğümüzde daima bir çileci bulacaksınız. Halbuki, herhangi bir yerde, herhangi bir an'da, herhangi bir içkinlik planının «tarihi olarak» olanaklı olması gerekmektedir. Şövalyevâri aşk sadece iki akımın kesiştiği vakit, kahramanlığın aşk için hak önermesinde anlamında, erotik ve savaşıcı akımların kesişmesinde olanaklı kılınabilmektedir. Fakat nazik aşk kahramanlığın kendisinin aşkın içinde olduğu ve aşkın sınavı içine aldığı yeni bir eşik zorlamaktadır¹. Mazozist düzenlemenin değişik koşulları için de aynı şey söylenebilir: tersine hazın gelip keseceği arzunun sürekli sürecini geliştirmek ve organsız bedeni oluşturmak için, acı çekmeler ve gurur kırma örgütlenmeleri orada düzenbaz bir yöntem gibi olmaktan çok sıkıntıya fe-

(1) René Nelli, *L'Erotique des Troubadours* (Trubadurların Erotikası). (Trubadur, Ortaçağ'da Güney Fransa'da saz ozanlarına verilen addır. (Ç.N.) 10/18 yayımevi. Bu kitabında Nelli hazın verdiği kesintileri kabul etmeyen nazik aşkın içkinlik planını çok iyi incelemektedir. Bambaşka bir düzenlemede. arzunun içkinlik planının kuruluşu için Taoizm'deki benzer teknikler ve söylenenler bulunmaktadır (bkz. Van Gulik, *Eski Çin'de Cinsel Hayat (La vie sexuelle dans la Chine ancienne)*, Gallimard ve Jean François Lyotard'ın açıklaması için bkz. *Economie Libidinale* (Libidinal Tutumluluk) Minuit yayımevi, 1974.

sat kuran ve böylelikle yasaklanmış olarak kabul edil-
len bir haz gibi görünmektedir.

Genelde cinselliğin, arzu düzenlemelerinde, ne salt yapısal bir rolü olduğuna, ne değiştirmeye yetkin bir enerji oluşturduğuna, ne de yüceltici ve yansızlaştırıcı rolü olduğuna inanmaktayız. Cinsellik, şöyle, değişik kısımların komşuluğundaki yavaşlık ve hızlilik ilişkilerinin altına kendiliğinden giren kısımları yayarak diğer akımlarla kesişerek diğerleri arasında bir akım gibi olmasından başka türlü düşünülemez. Hiç bir düzenleme tekелci bir akıma göre nitelendirilemez. Daha başka kişileri oraya ekleyerek monotonluğu yenmenin gereği olan iki kişi arasındaki bir ilişkiyi kurmak ne kadar hüznün verici bir aşk düşüncesidir. Ve bir fantasma tiyatrosu üzerindeki cinselliği kapayan sadist yahut ufak ahlaksız makinaların kuruluşu üzerine cinselliği indirerek, kişilerin yerini terketmeyi düşündüğümüz zaman daha iyi bir şey yapmamaktayız: tıpkı bir akımın kendi üzerinde dönüp kokuşmasında olduğu gibi, pek çok kendini beğenmiş ve gerçekten çok duygusal; bütün bunlardan küflenmiş ve pis bir şey kendini ortaya çıkarmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı, Félix'in güzel sözcüğü olan «arzulanan makinalar»ını yadsıma gereğini duyduk. Cinsellik sorunu bu: şu veya bu olayı şu hareket veya dinlenme ilişkilerini kurmak için başka neyle komşuluk ilişkilerine girilebilmektedir? Cinsellikten daha çok arı ve basit cinsellikten daha çok ülküleşen tüm yücelikten ırak cinsellik sorunu olarak kalacaktır ve diğer akımlarla kesişecektir. Cinsellik sorunu cinselliğin kendisi için olan şeyden daha fazla yaratıcı, dönüp duran, havada atlayan idealizasyon yapılmadan, daha hayret verici olacaktır: Fantasmalar yapmak için yalnız otuzbir çeken biri varolabilir. Psikanaliz, bu tam tamına bir otuzbir çekmektir, genelleştirilmiş kod-

lanmış ve örgütlenmiş bir kendini beğenmişliktir. Cinsellik kendisini ne yüceltmeye ne de fantasmalar kurmaya bırakır, çünkü onun işi başka yeredir, değişik akımlar ile gerçekten kesişen komşuluklarda, ki bunlar onu aptallaştırırlar yahut hızlandırırlar - tüm bunlar düzenlemeye ve an'a bağlıdırlar. Ve bu kesişme veya komşuluk iki «özne»nin birinden diğerine geçmesiyle yapılmaz, her ikisinde de bir çok akım kesişmektedir; böylece Schumann'ın çocuk veya kadın - oluş'u, Clara'nın müzik oluşu ve her ikisini de sürükleyen oluş bloku oluşmaktadır. İkili bir aygıtta alınan cinselleşmiş bir bütün gibi erkek ve kadın değil, fakat moleküler bir oluş, müzikte moleküler bir kadının doğuşu, kadında moleküler bir ses doğuşu. «Gerçek bir karı - koca arasındaki ilişkiler, seneler boyunca, onlar hiç bir şeye uyanmadan, derinden derine değişikliğe uğramaktadır; istenirse her değişiklik bir acı yahut belli bir mutluluk verse de... Her değişiklikte yeni bir varlık belirir, yeni bir ritim oluşur... Seks bazen canlı, bazen dinlenen, bazen yanıp tutuşan, bazen ise ölü, değişen bir şeydir...»¹ Bu her an değişmekte olan değişik bileşimlere giren tropikalimsi, meridyen çizgimsi, enlem ve boylam çizgi paketlerinden oluşmuşuzdur. Tek akım yoktur. Bilinçdışının çözümlenmesi tarihten çok bir coğrafya olmalı. Hangi çizgiler kara deliklere düşerek ya da aptallaşarak bloke edilmişlerdir, duvarlaşmışlardır, açmaza çıkmışlardır, kireçlenmişlerdir, diğer hangi çizgilerekten ve canlıdırlar ve böylece de bazı şeyler kurtulabilir ve bizi sürüklerler? Yine küçük Hans: Nasıl binanın çizgisi komşuları tarafından ona yasak edilmiştir, nasıl Oidipusçu ağaç büyümüştür, profesör Freud'un dal-

(1) Lawrence, **Eros ve Köpekler** (Eros et les chiens) éd. Bourgois, s: 290.

lanıp budaklanması hangi rolü oynamıştır, niçin çocuk bir at - oluş çizgisine sığınmıştır vs. Psikanaliz ailevi ve ebeveyn yollarını kafaya koymaktan başka bir şey yapmadı; ama bir başka budaklanma yerine bu dallanmayı seçmesinden dolayı ona kızmamalıyız, fakat bu dallanma ile çıkmaza sürmesine rağmen ortaya çıkarmış olduğu yeni söylenenleri önceden ezen anlatım koşullarını bulmasına kızabiliriz. Baban, annen, büyük annen hatta babanın adı bile, hepsine iyi diyebilmeliyiz. Fakat psikanaliz çıkışlar hariç her şeyi yaptı. «Raylarımız bizi her yere götürebilir. Ve, bazen büyükannemin zamanından kalma eski bir dal budak salmaya rastlamak çok güzel, bizi nereye götüreceğini bilmek için onu da yanımıza alırız. Ve bir yıl veya diğer yıl, sonunda Missisipi'yi gemiyle geçeceğiz, bunu uzun süredir arzulamaktayım. Önümüzde, yaşamın süresini dolduracak çok zamanımız var ve bu tastamamına yolculuğumuzu bitirmeye yarayacak olan bir yaşam süresidir) ¹.

İkinci Kısım

Arzunun üzerine yapılan üç yanlış yorum şunlardır: onu kanun veya eksik ile; kendiliğindenci veya doğal bir gerçek ile; haz veyahut özellikle bayram ile ilintiye sokmak. Planın kendisi kurulurken, arzunun düzenlenmesi ve makinalaşması daima bir bileşim veya içkinlik planı üzerinde düzenlenir ve makinalaşır. Arzunun yalnızca tarihî bir şekilde belirlendiğini söylemek istemiyoruz. Tarihî belirlenme arzunun doğacağı kanun veya neden rolünü oynayacağı yapısal bir bekin-

(1) Bradbury, *Les Machines à bonheur* (Neşeli makinalar) Danoel yayımevi, s: 66.

meyi (ısrarı) çağırır. Halbuki bu arada arzu her seferinde bir düzenlemenin değişkenleri ile karışan gerçekten varolan bir operatördür. Arzuyu veren ne eksiklik ne de yoksunluktur: sadece dışlanan bir düzenlemeye göre eksiklik duyulabilir, içine alınan yerdeki bir düzenlemenin işlemine göre arzu edilir (ister haydutluk, ister devrimci kuruluşları olsun).

Makina, makinacılık, «makinasal»; bu ne mekanik ne de organiktir. Mekanik bağımlılık terimler arası yakından yakına bağlantıların sistemidir. Makina ise tersine bağımsız ayrışık terimler arası «bir komşuluk» beraberliğidir (topolojik komşuluğun kendisi, uzaklık veya bitişiklikten bağımsızdır). Makinasal bir düzenlemeyi tanımlayan soyut bir çizgi üzerinde ağırlık merkezinin yer değiştirmesidir. Kleist'in kuklaları gibi, bu yer değiştirme somut hareketleri veya çizgileri doğurmaktadır. Bu anlamda, makinanın bir makinacının birliğine gönderimde bulunduğu karşı çıkılır. Fakat bu doğru olmamaktadır: makinacı makinasının içinde bulunmaktadır, «onun merkez ağırlığında» yahut da onu boydan boya geçen ivedilik merkezinde bulunmaktadır. Bu nedenle, bazı hareketlerin makina için olanaksız olduğunu söylemekte fayda yoktur; tam tersine, bir makinanın içinde insan olduğundan dolayı hareketler vardır. Böylece çarklarından birinin dansçı olduğu makina: makinanın yalnız insanın yapabileceği bazı hareketleri yapamayacağını söylememek gerekmektedir; çünkü tersine insan makinanın bir parçası olduğu ölçüde bu yapılacak hareketi yapabilmektedir. Doğu'dan gelen bir eylem Asyagil bir makinaı varsaymaktadır. Makina şey - hayvan - alet - insan komşulukları beraberliğidir. Onlara nazaran da önceliklidir, çünkü o onları geçen soyut bir çizgidir ve onları beraberce işletir. O daima Tinguely'nin kuruluşları gibi, bir çok yapı ara-

sında bulunmaktadır. Makina komşuluk ayrışıklıklarının zorunluluklarında, en ufak bağdaşıklık koşulları ile yapıları aşmaktadır. Daima sosyal makina «filom»una aldığı hayvanlara ve insanlara nazaran ön plandadır.

Tekniklerin tarihi; hayvanlar, şeyler ve insanla komşuluk ilişkisinde bulunan değişken makinasal düzenlemenin dışında bir aletin hiç bir şey olmadığını göstermiştir : Piyade silahları eski Yunan'da piyade düzeninden önce de vardı; ama aynı işe yaramamaktaydı; üzen gi göçebe bir savaş makinası tarafından alınmasına göre aynı araç olmaktan uzaklaşmaktadır. Aracı yapan makinadır, tersi doğru değildir. İnsandan araca, araçtan teknik makinaya gidecek olan bir gelişme çizgisi tamamen bir hayalürünüdür. Makina daha ilk anlamda sosyaldır ve haber verdiği tekniklere, seçmiş olduğu araçlara, elinde bulundurduğu insanlara, geçtiği yapılara göre de ilktir.

Ve bu organizma için de aynıdır: mekaniğin sosyal bir makine öngördüğü gibi, organizmanın kendisi de organsız bir beden öngörmektedir, bu çizgileri, ek senleri, kerteleri tarafından tanınmaktadır, mekanik ilişkilerde olduğu kadar organik işlevlerden ayrı tüm bir makinasal işleme vardır. Yeğîn yumurta hiç bir şekilde annesel değildir, ama daima örgütlenmemize çağdaş ve gelişmemize nazaran alttadır. Soyut makina ve ya organsız beden, bunlar arzudurlar. Çok çeşitli arzular vardır, ama onlardan, onların üzerinden geçenler tarafından tanımlanırlar: şiddet süreklilikleri, oluş blokları, kısım yayılmaları, akımların kesişmesi.

Halbuki değişkenler «bizim gösterge rejimlerimizi» tanımlamaktadırlar (hangi süreklilikler? hangi oluşlar, hangi kısımlar, hangi akımlar, hangi kesişmeler ve yayılma biçimleri?) göstergelere gönderim yapan rejimler değildir, gösterge herhangi bir rejime gönderimde

bulunmaktadır. Bu tuhaf ve şüphe vericidir, oradan itibaren gösterge imleyen veya imlenenin iklimi ortaya çıkar. Daha doğrusu imleyen belli gösterge rejimine gönderim yapmaktadır ve şüphesiz bu ne en önemlisi, ne de en açığıdır. Göstergebilim yalnızca rejimlerin ve onların değişimlerinin ve ayrımlarının bir incelemesidir. Arzunun değişkenliklerinin girdiği rejimler haricinde, gösterge hiç bir özgül şeye gönderimde bulunmaz.

Olanaklı rejimlerin sonsuzluğunda, sözüngelişi iki örnek : Bir daireden bir diğerine devamlı atlayan bir mekanikçi, her şeyi ağına alarak, her yönde yuvarlak ışık yayılmasını geliştiren bir merkez makinanın içinde, endojen bir güç gibi tasarlanabilir. Öyleyse bir imleyenlik merkezine veya göstergelerin tümünün hareketle bir imleyene, her daire üzerinde ve bir daireden diğerine göstermeye gönderimde bulunmaktan bıkmayan «gösterge»nin olduğu bir rejim tanımlanmaktadır; ve orada yorum, imlenenin çağırım sistemini yeniden doldurmak ve içe büküklüğü yenmek için olduğu gibi imleyeni yeniden göstermekten bıkmamaktadır. Özel bir «kart» çizen akımların ve şiddetlerin tümüne sahip olunur: merkezde Despot veya Tanrı, evi veya tapınağı, sunulan bir yüz gibi önden görülen beyaz duvar üzerinde kara delik; bir daireden diğerine geçişler ve ilişkilerin kuralını veren tüm bir bürokrasi ile, çemberlerin pırıldayan örgütlenmesi (saray, sokak, köy, kır, tarla, sınırlar); ilahî veya çevirmen gibi hareket eden papazın özel rolü; makinanın işleyişini kirleten veya her koku-tanı dönemi olarak alıp götürme rolündeki despotun ters yüz edilmiş imgesi, bir çeşit abalı (her fenalığın kendisinden geldiği sanılan) tarafından işgal edilen, olumsuz bir göstergece vurulmuş, küfüredilmiş ve yolu kapatılmış sistemin kaçış çizgisi. Ağırlık çizgisinin değışkene benzediği ve onu boydan boya geçen merkezin,

«mekanikçinin» bir noktadan diğer bir noktaya atlayıp durduğu görülür: yazıcılardan, papazlardan, öznelere geçerek Tanrı'nın yüzünden yüz­süz abalıya. İşte imleyen adı verilebilecek sistem; fakat bir şiddet ve akım durumunun anlatmış olduğu ölçüde göstergelerin özel bir rejimin işlevine göre.

Gerçekten sözün gelişi başka bir rejim. Göstergelerin tümünün bir imleyene ve her göstergenin başka göstergelere gönderim yaptığı gibi, bir merkezin etrafında sonsuza dek genişlemekte olan dairelerin aynı andalığını artık algılayamamaktayız. Her birinin bir başı ve sonu olan, üzerinde süreç kalıtlarını, bitmiş kısımları markalayan ve sonsuz bir düz çizgi üzerinde kayıp giden bir küçük gösterge blokunu, küçük bir gösterge paketini algılamaktayız. Bu çok değişiktir ve bambaşka bir makinadır. Her şeyi yıkayan endojen bir güç yerine, bir hayalgücünden çok bir eylem veya bir çaba, bir düşünceden çok bir heyecan gibi kendini ifade eden Dışarı ile bir ilişki, kararlı bir dış fırsat vardır. İmleyenlik merkezi yerine çizginin çıkışını ona veren bir öznesellik noktası vardır ve buna göre önce bir anlatım öznesi ve sonra da söylenen'in bir öznesi oluşur, ki söylenen anlatımı yeniden verebilsin. İmlenenin imleyeni yeniden vermesini sağlayan ilişkiden, bu, çok daha değişiktir: bu sefer, düzçizgisel bir sıralanmada, bir başkasını gösteren bir sürecin sonudur. Aynı andalığın dairevi kısmı yerini sıralanmanın düzçizgisel kısmına bırakmıştır. Yüz, tekilcesine, işlevini değiştirmiştir: bu artık cepheden görülen despotun yüzü değildir, profilden görünmeye başlayan ve sırtını dönen otoriter yüzüdür. Hem de, Hölderlin'in Oidipus için söylemiş olduğu gibi, bu ikili bir sırt çevirmedir. Öznel­sellik noktası olan Tanrı kendisini öznesinden döndürmüştür, öznesi de Tanrı'sına sırtını dönmüştür. Yüzler kaçır giderler

ve profillerini birbirlerine sırtlarını dönerek ortaya koyarlar. İşte burada ihanet hilenin yerini alır: kâhinin yorumları ve yazıcının işlemlerinde, despotun yüzü de dahil, imleyen rejimi bir hile ekonomisidir. Fakat, şimdi, makina ihanet anlamını alır: öznel selliğimin ilâhî görevi gibi Tanrı'nın özel görevini, bana sırtını dönmüş Tanrı'ya kendi sırtını dönerek, yerine getireceğim. Peygamber, çift sırt dönüşün insanı olarak çevirmenin, kâhinin yahut papazın yerini alır. Kaçış çizgisi tüm değerini değiştirir: Abahıyı belirleyen olumsuz gösterge tarafından çarpılacağına, kaçış çizgisi olumlu bir göstergenin değerini aldı, makinanın çabukluğu veya ağırlığı ile kaçış çizgisi karışır. Fakat her seferinde kara delikten düşen bitmiş süreçlerin ardardalığında daha az parçalanmış ve kırılmış değildir. İşte başka bir kartografi (haritacılık) gibi başka bir gösterge rejimi: imleyen rejiminden çok farklı öznel veya ihtirasvarî rejim.

Eğer şimdilik bu ikisiyle yetinirsek, bunların neye gönderim yaptıkları sorulmalıdır. İşin iyisi, herşeye gönderim yaparlar, çok değişik ortamlarda, çağlara, toplumsal oluşumlara, tarihî olaylara gönderebilirler; ama patolojik oluşumlara, psikolojik tiplere de, sanat eserlerine de vs. gönderim yapabilirler. Hiç en ufak bir indirgeme yapılmadan. Sözüün gelişi toplumsal oluşumlar: Robert Jaulin'in terimlerini, Yahudi ve Firavun, yeniden ele alalım. Firavun bize, yükseldikçe bir imleyene ve tanımlamaya çalışmış olduğumuz parlayan çember bir biçim üzerindeki akımları ve şiddetleri örgütleyen despotik bir rejime aitmiş gibi görünmektedir. Yahudi, tersine toprağını kaybetmiştir, en yüksek, değer verdiği olumlu bir kaçış çizgisine kendini atar, fakat bu çizgiyi otoriter bitmiş süreçler serisi halinde parçalara böler. Her yerde varolan öğelerin uyumluluğundaki merkezî tapınak yerine, suların toprağın arasında, çöl-

varî bir çizgi üzerinden kayan küçük bir göstergeler paketinden başka bir şey olmayan Yahudilerin Yasa levhalarını sakladıkları sandık budur. En üstün biçim abalı olmaktadır - biz teke ve kuzu olacağız, Tanrı da kurban edilen koyun: «kötülük bizim üzerimize düşse». Musa bu taşınması çok güç olan hak davasını dilemektedir. Bu da daima yürürken kaldırılabilinen dava - sözleşmesi ardı ardına parça parça dağıtılır ve yöneltir. Bu Tanrı'yı ve onun halkını bağlayan yeni bir biçim gibi, kendisini ortaya koyan çizgimsi ikili sırt dönmedir (Jérôme Lindon, bunu Jonas için göstermiştir; ve bu şimdiden böyledir, Kabil'in göstergesi hâlâ bu olacaktır, İsa'nın göstergesi). İsa'nın çektikleri, öznelsellik.

Öyleyse bambaşka bir yerde, başka şeyleri düşünmekteyiz: Nasıl XIX. yüzyılda aynı tip taşkınlık arasında bir ayırım ortaya çıkmaktadır. Bir yanda, yorum ve paranoyak taşkınlık, ki bu göstergelerin tümünü merkezî bir imleyene, bir göstergeyi başka bir göstergeye göndererek her yöne yayar ve bir imleyenlik merkezi gibi endojen bir güçten yola çıkar (despot, fallus, iğdiş edilme, iğdiş eden Usta'dan iğdiş edilen abalıya). Diğer yanda, monomanyak veya azap verici ve hak davacı adı verilen değişik bir taşkınlık tipi: değişik aralıklarla ardıardına dizili davaları parça parça edecek olan düz bir çizgi üzerinde yere batıp yok olan bu öznelzellik noktası sırtını dönen yüz, ayakkabı, fanila, tapınacak (fetiche), göz kırpması, yahudilerin yasa levhasını sakladıkları sandık, yeri belli olmuş küçük bir gösterge paketi, herhangi bir şey olan öznelzellik noktası, dış bir fırsat. Fikirden çok eylem taşkınlığı derler psikiyatrlar, gelişen bir tohumdan çok kısa anlatımlı bir formül yahut bir «konuta» (postulat) bağlı, hayalgücünden çok heyecan taşkınlığı. Psikiyatrinin, önce nasıl bu iki tip taşkınlık arasında sıkışıp kaldığını gör-

«lök: bu bir monografi değildir ama tüm yeni araçlar iki koldan gelmekteydiler, yahut onlar o zamana kadar adına «delilik» denilen rejimi aşarak farkedilmekteydiler. Bir öznel sellik noktasından belirlenen davayı azap verici veya öznel bir taşkın başlatmaktadır: O beni seviyor, «o» bana işaret etti; kendimi bir anlatım öznesi olarak oluştuyorum. (yüksek gerilim, gurur akımı); yeniden söylenenin öznesi durumuna düşünüyorum («O beni aldatıyor», «bu bir haindir» alçak gerilim). Ve ardından kara delikten bir başka kara deliğe giden bu kaçış çizgisinde azap çeken ve batmaya başladığı ölçüde yeni bir «dava» yeniden başlamaktadır. Tristian ve Ysolde, onları sürükleyen kayığın azap verici ve ihtiraslı çizgisini takip ederler: Tristian, Ysolde, Ysolde, Tristian... Orada öznel veya ihtiras verici, tımturaklılık tipi vardır, çınlanan söz kalabalığı, imleyen söz kalabalığından yahut sıklıkla çok değişiktir.

Şüphesiz ayrımlarımız çok kısaltılmıştır. Her durumu kendi içinde almak ve her durumda makinanın veya «organsız beden»in hangisi olduğunu aramak gereklidir; ve sonra neyin geçtiğini, akımlar ve kısımların hangi gösterge rejimi olduğunu araştırmak gereklidir. Makina bir mekanizma olmasın, beden bir organizma olmasın, arzu hep orada düzenlenmektedir. Ancak bir mazoşist veya bir alkolik veya bir iştahsız (anorexique) vs. aynı şekilde düzenlenmezler. Fany'e saygı: iştahsızlık durumu. Burada söz konusu olan gıda akımları, fakat bunlar başka akımlarla kesişmektedirler, örneğin giyim akımı (tamamen iştahsız bir şıklık, Fany'nin teslisi: Virginia Woolf, Murnau, Kay Kendall). İştahsız kişi boşluklar ve doluluklar ile organsız bir bedenden oluşur, mideyi doldurmanın ve boşaltmanın ardarda sıralanması: gazozlu içeceklerin içimi, iştahsız bir oburluk. Ardarda sıralanmadan bile bahsetme-

mek gerek: dolu ve boş iki çeşit şiddetin eşiği gibidir, bu daima kendi bedeninde dalga dalga kıvıldamak anlamını taşımaktadır. Bedeni yadsımak değildir, organizmanın ve organizmanın bedene çektiirdiklerinin yadsınmasıdır. Bu bir gerileme değil, nekahat devresine çekilmiş bir bedendir. İştahsız kişinin midesindeki boşluk bir eksiklik değildir; tam tersine yemeğin mekanik zamanından açlığın ve eksikliğin organik belirlenmesinden kaçma biçimidir. Organik dışı bir beden yapmak için iştahsız kişinin bileşiminin tüm bir planı vardır (bu cinsellik dışı anlamını taşımaz: bu tersine her iştahsız kişinin kadın - oluşudur). İştahsızlık bir politika- dır, bir mikro - politikadır: insanın kendisinin bir tüketim nesnesi olmaması için, tüketim normlarından kaçmak. Bu kadınsal bir protestodur, onu yalnızca bağımlılığa iten sosyal ve organik işlemler değil, bedenın işlemesine sahip olmak isteyen bir kadının protestosudur. Tüketimi tüketime karşı çevirecektir. O daima bir manken olacaktır, o daima uçan bir ahçı olacaktır, diğerlerine yedirecek yahut kendi yemeden diğer yiyenlerin masasında oturacak, yahut az tözleri, az yemek yemeyi çoğaltacaktır. Ahçı-manken, sadece bu düzenlemede varolabilecek, bu rejimde yahut diğerlerinde eriyecek olan bir karışımıdır. Onun kabul etmesine veya piyasaya çıkarıp bildirmesine göre, dolusu olacağı kadar boşunun da olabileceği kısımları ve küçük kısımları yemekten alıp çekmek, onun amacıdır. İştahsız kişi ihtiraslı biridir: ikili sırt dönmeyi yahut hainliği bir çok biçimde yaşar, çünkü açlık onun organizmasını esir ederek, ona hiyanet eder; aileye hiyanet eder; çünkü aile onu aile yemeğine esir ederek, onu tüm bir aile ve tüketim politikasına satar (asepsileştirilmiş, yansızlaştırılmış olarak, onun yerine durmak bilmez bir tüketim yerleştirir); sonunda yiyeceği ele verir, çünkü yi-

yecek doğal haindir (iştahsız kişinin fikri yiyeceğin böcekler, kurtlar, balıklarla ve özellikle arı olmayan bakterilerle dolu olmasıdır, onları tükürmek, yahut onlardan parçalar çıkarmak ve seçmek gerekliliği buradadır). O iki «zayıflatıcı yoğurt»kabi üzerine hızla ilerleyerek, kurt gibi acıktım der. Açlığı yanıltıcı, aileyi yanıltıcı, yiyeceği yanıltıcı. Kısaca, anoreksi bir politika hikayesidir: Organizmayı, aileyi veya tüketim toplumu nekahat devresine sokmak. Nerede şiddet sürekliliği vardır, orada politika vardır (anoreksik'in dolusu veya boşu), küçük yiyecek parçacıklarını yaymak veya kapamak (rejim yapmaya veya pehriz yapmaya karşı organsız bir bedenin oluşması) ve özellikle akımların keşilmesi (bir yiyecek akımı, giyim akımı ile dil akımı ile, cinsellik akımı ile ilişkiye girer: Anoreksikte (iştahsız kişide) tüm bir moleküler kadın-oluş, ister erkek ister kadın olsun, vardır. Bir gösterge rejimi adını vermiş olduğumuz işte budur. Kesinlikle bu kısmî nesneler değildir. Psikiyatrinin veya psikanalizin simgeci ve nöro-organik bir kodlama üzerine indirmesi nedeniyle bunu anlamadığı çok doğrudur («eksik, eksik...») Öyleyse diğer sorun baş göstermektedir: niçin anoreksik düzenleme bu kadar ölümlü olmakta ve yoldan çıkmaktadır? Hangi tehlikelere devamlı olarak dokunmaktadır ve hangilerinin içine düşmektedir? Bu sorunu psikanalizin aldığından çok daha farklı bir şekilde ele almak gerekir: gerçek bir deneyimin ortasında meydana çıkan tehlikelerin hangileri oldukları aranmalıdır ve önceden kurulu bir yoruma öncülük eden eksik araştırılmamalıdır. İnsanlar daima çıkış noktası gibi hiç bir şeyin gösterilemeyeceği yerdeki bir girişimin ortasındadırlar. Asla indirgenen şeyler yoktur, kesişen şeyler vardır. Bir haritacılık, asla bir simge değildir. Anoreksik üzerindeki bu konu dışının, şeyleri daha açık kıl-

ması gerektiğini düşünüyoruz. Belki de tersine örnekleri çoğaltmalıyız, çünkü örnekler sonsuz ve çok yönlüdürler. Bir geri tepme ile anoreksi gittikçe önem kazanacak. İlk olarak girdiği somut düzenlemeleri ve onu tanımlayan soyut makinayı göstergeler rejiminden ayırmalıyız: İşte Yahudilerin tarihinde öznelsellik makinası ve onu gerçekleştiren düzenlemeler; ama bu ihtiras verici bir çılgınlık anında olduğu kadar bir eserin kuruluşunda da geçerlidir vs. Bu çok değişik ortamlarda ve dönemlerde işlemini sürdüren düzenlemeler arasında hiç bir nedensel bağlılık yoktur, ama değişken dalbudak sarmalar, uzamsal ve mekansal yakınlığın ve mesafenin bağımsız «komşulukları» vardır. Aynı plan coğrafyasal bir beden, sosyal bir beden, «benim bedenim üzerinde geçtiğine göre, bu çok değişik yüzeylerde alınır ve yeniden ele alınır (fakat benim bedenim de bir coğrafya yahut bir halk veya halklardır). Her birimizin, evrensel tarihin bir parçasını yeniden üretmemiz değil, ama çok uzak coğrafi ortamlara, çok uzaklaşmış dünyasal bir girişime, bizim girişimimize ortak akımlar veya şiddet bölgelerinde olduğumuz doğrudur. Çılgınlığın gizi de buradan gelmektedir: objektif olarak seçilmemiş olan tarihin bazı bölgelerini kafasına koyar, çılgınlık kişisel veya ailevi değildir, o dünya tarihi ile ilgilidir. («ben bir hayvanım, zenciyim... hiç bir ilintinin olmadığı keşif gezileri, haclı seferleri, tarihsiz cumhuriyetler, boğulmuş din savaşları, törel devrimler, ırkların sürülmesi ve kıtaların düşünüyordum»). Ve tarihin bölgeleri ne bir simgeciliği, ne de bir nedensellik ilişkisi kurarak eserleri ve çılgınlıkları kafasına koymaktadır. Hipokondriak (meraklılık hastalığı)ın bedeninin bir çölü, anoreksik (iştahsız) kişinin bedeninin bir istepi, paranoyak bir beden bir başkenti olabilir: bu organizmalar ve toplumlar arasında bir eğretilime

değildir, fakat bir «ben»de veyahut bir ortamda, bir toplumda, bir halkın içinde kendini gerçekleştiren organsız kolektiflerdir. Çok değişik düzenlemelerde aynı soyut makina. Tarihi yeniden yazmaktan bıkmıyoruz, ama tarih de her birimiz üzerinde yapılmaktan bıkmaktadır. Hangi çağda yaşamak isterdiniz? Kimin yerinde olmak isterdiniz? ve siz eğer bir bitki olmuş olsaydınız hangi manzarada yaşamak isterdiniz? Bütün bunlar zaten hepsi sizsiniz, sadece yanıtlarda yanılmaktasınız. Başka düzenlemelerde, başka yerde gerçekleşen sizler daima soyut bir makina için bir düzenlemesiniz. Manzara hayvan veya bitki, siz daima bir şeyin ortasındasınız. Yakınları ve benzerleri tanınmaktadır, ama daima başka bir dünyadan, uzaydan olan onun komşuları tanınmaz. Sadece komşular önemlidir. Tarih çılgınlığa bir giriş teşkil eder, ama bunun rövanşı da, sadece çılgınlık tarihe bir giriştir.

İkinci olarak, gösterge rejimlerinin bir sonsuzluğu vardır. Sınırlı olarak biz iki tanesini söyledik: yorumlayıcı paranoyak bir düzenlemede, başka değişik koşullar altında ve de imparatorlukçu despotik bir düzenlemede kendisini gerçekleştirdiği varsayılan imleyen rejimi - Hak iddia eden veya ihtiraslı monomanyak bir düzenlemede ve sözleşmeye dayalı otoriter bir düzenlemede kendisini gerçekleştirdiğini varsayan öznel rejim. Ama hem soyut makinalar düzeyinde, hem de başka düzenlemelerde oluşan daha niceleri vardır. Sadece elverişlilikle bu şemaya indirgediğimiz bir başka rejimin eskisini anoreksinin kendisi çizmekteydi. Göstergelerin rejimleri sayısızdır: «İlkelerin çoğul göstergebilimleri (ve çöldekilerin göstergebilimleri isteplerde yaşayanlarınınkinin aynısı değildir ve Yahudilerin yolculuğu da bunların hepsinden başka bir şeydir); yerleşiklerin göstergebilimleri (ve daha nice yerleşiklerin ve yerleşik-

göçebelerin bağdaşımı). İmleyenlik ve İmleyenin hiç bir ayrıcalığı yoktur. Aynı anda: oyuna koydukları soyut makinelerin bakış açısından tüm salt gösterge rejimlerini araştırmak gerekir; ve ayrıca, işledikleri tüm somut düzenlemeleri kısımların bakış açısından incelemek gereklidir. Soyut bir göstergebilim, bir karışım bir çok gösterge rejiminin karışımıdır. Somut göstergebilimlerinin hepsi küçük zenciler ve zavallılardır. Yahudiler derinden değiştirdikleri göçebe bir göstergebilim ve topraklarını kurarak yeni temsiller üstüne yerleşmeyi düşledikleri imparatorluk göstergebilim arasında gidip gelirler. Salt bir tutkun çılgınlıkta yalnız değildir, ona daima paranoyak bir tohum eşlik eder (Psikiyatrist Clérembault, ki o iki türlü çılgınlık arasındaki ayrımı en iyi farkedendi, onların karışımları üzerine ısrar etmekteydi). Resimin göstergebilimi yüz -işlemi gibi bir detayı dikkate alırsa karışımların nasıl yapıldığı görülür: Jean Paris, Bizans İmparatorluğu devri yüzünün, cepheden görüldüğünde, derinliğin tablonun dışında, tablo ile seyreden arasında bırakıldığını göstermiştir; halbuki Quattrocento profilden bir yüzü veya ikili sırt dönüşü etkileyerek derinliği içermektedir; fakat Duccio'nun Tibériade'a Çağrı adlı tablosunda olduğu gibi, onun çıraqlarından birinin hâlâ Bizans yüz biçimine şahit olduğu yerde bir tablo, varolan bir karmayı oluşturmaktadır, halbuki diğer çırak İsa ile tamamen ihtirasvarî bir ilişkiye girmektedir¹. «Kapitalizm», «Sosyalizm» gibi düzenlemelere ne demeli? Çok değişik soyut makinaların ve gösterge rejimlerinin tiplerini sahneye koydukları, her birinin finansmanı ve ekonomisi budur. Psikanaliz de kendi hesabına gösterge rejimle-

(1) Jean Paris, *L'Espace et le regard* (Mekan ve Bakış) Ed. du Seuil.

ini çözümlenmekte aciz kalmaktadır, çünkü onun kendisi, gidişatının karışık karakterini farketmeden, öznel-sellik ve imleyenlik ile davranan bir karmadır (yüzle-rin birbirlerine ters dönmesiyle, aynı veya yeni bir psi-kanalizin her seferinde «öznel-sellik noktası» rolünü oy-nadığı çizgisel davaların sonsuz serisini kurarak, örgüt-lenmeleri tutuklu olduğu halde, işlemleri sonsuz des-potik bir imleyenlikle hareket etmektedir: psikanaliz iki suretle bitmez tükenmez). Genel bir göstergebilimi-nin; genelci ilk bir birleştireni olması gereklidir; fakat bir çok soyut makinanın veya salt gösterge rejimlerinin sahneye koyduğu somut bir düzenlemenin nasıl oldu-ğunun gösterilmesi önemlidir, onları birinin diğerin-deki çarkında oynatır. İkinci bileştiren değiştirici ola-caktır, öyleyse burada da hangi değişimlerle ve buluş-larla, hangi özümlememeyen tortularla, hangi değişim-lerle, salt bir gösterge rejiminin nasıl bir diğerine çe-virebileceğini göstermek gereklidir. Yalnızca göster-gebilimlerin nasıl karışmış olduğunu değil, ama nasıl yeni göstergebilimlerin birbirlerinden koptuğunu ve kendi kendilerini yarattıklarını yahut soyut makinala-rın kendilerinin yeni düzenlemelere esinlenip, değişim-lere yetkili olduklarını gösterdiği için bu ikinci görünüş daha derin olacaktır.

Üçüncü olarak gösterge rejimleri bir dil veya bir ağız ile karıştırılamamaktadır. Dili öngören soyut orga-nik işlevleri belirlemek her zaman mümkündür (ileti-şim, anlatım, imleyenlik vs.) dilden hiç bir şey anlama-yan ve hiç bir şey öngörmeyen, soyut bir makinayı Sa-ussurcî biçim ve hatta Chomsky'nin yaptığı gibi, algı-lanmak mümkündür: Bir değişmezlik ve bir bağdaşıklık istenir: «genetik» veya yapısal gibi değişmezlerin böyle ilişkilendirilmesi istenir (kalıtsal kodlama). Böyle bir makina hem anlambilimsel (semantik) hem de sözdî-

zimsel rejimleri kendi içinde toplayabilir; aynı dilin üzerine çalışan çok değişik düzenlemeleri ve değişkenleri «pragmatik» adı altında bir çeşit depoya doğru iter. Böyle bir makinaya soyut olması değil, ama yeteri kadar soyut olmamasından dolayı sitem edilir, çünkü göstergelerin rejimlerini belirleyenler ne «organon» denilen bir dildir, ne de dilin organik işlevleridir. Tersine, arzunun makinasal düzenlemeleri içerik akımlarında sabitleşirken aynı zamanda anlatım akımları gibi anlatımın kollektif düzenlemelerini bir dilde sabitleştirenler (pragmatik) gösterge rejimleridir. Öyle ki bu dilin kendisindeki ayrışık bir akım değildir ve sadece ayrışık akımlarla, onların arasında ve onlarla karşılıklı öngörülen bir ilişkiye girer. Soyut bir makina asla dilsel değildir; fakat bu soyut makina tamamen değişik akımların sürekliliklerine, yayınlarına ve kesişmelerine girmektedir.

Ne dilin işlevleri, ne de organın veya dil korpüsünün işlevleri vardır, ama kollektif gruplar ile makinasal işlevler vardır. Edebiyat, HALKIN İŞİ, niçin en yalınız yazar Kafka, böyle söylemektedir? Pragmacılık üzerine tüm dilbilimini almaya çağırılmıştır. Göstergebiliminin kendisini içeren evrimde Roland Barthes ne yapmaktadır - gittikçe daha «tutku verici» olmak için «imleyen» kavramından yola çıktı, daha sonra hem giz dolu, hem açık bir rejimi özümler gibi göründü, bu o kadar kollektif bir şeydir ki ancak kendisinininki olabilir: kişisel bir sözlük altında, sözdizimsel bir ağ çiçek açar ve bu ağın altında her çeşit renk değiştirebilen ve ters yüz edilebilen bir haritacılık gibi akımların ve kısımların pragmatığı baş gösterir. Akıl yoluyla boyanması gereken bir kitap yapmak, bu belki de o zamandan beri Barthes'ın Loyola'da bulmuş olduğu şeydir: çile dolu bir dilbiliminin «kendi kendisini açıklar» bir hâli var,

ama gerçekte dilin pragmatliğini yapmaktadır. Félix Guattari, Labov'un ve Weinreich'in bir bakıma bazı tezlerini kesen aşağıdaki dilbilimi ilkeleri üzerine bir metin yazmıştır: 1) Esas olan pragmatiktir, çünkü pragmatiklik gerçek bir politikadır, dilin bir mikro-politikasıdır; 2) Ne dilin değişmezleri ne de «performanslarından» ayrılan «yetkinlik», ne de evrensellik vardır; 3) Dilin kendine has soyut makinası yoktur, fakat kolektif anlatım düzenlemelerini dile veren soyut makineler vardır (anlatım öznesi yoktur); aynı zamanda bunlar içeriğe arzusunun belli bir makinasal düzenlemesini verirler (arzusunun imleyeni yoktur); 3) Süreklilikler, keşismeler, yayılan içeriklerde her türlü akımın olduğu gibi, bir dilin içinde birden çok diller vardır. Öyleyse sorun: «iki dillilik», «çok dillilik» değildir, her dil kendi içinde öyle «ikidilli» ve «çok dillidir» ki, insan kendi dilinde kekeleyebilir, kendi dilinde bir yabancı olabilir, yani düzenlemelerin, yersizyurdsuzlaşmaların daima en uzak noktalarına dek itmek. Bir dil sözdizimini ve söz hazinesini alıp götürün kaçış çizgileri tarafından geçilmektedir. Ve sözdiziminin bolluğu, söz hazinesinin zenginliği sadece soyutlama özgürlüğü, kanaatkarlığı tarafından yargılanan bir çizginin hizmetinin araçlarıdır. Bir metnin veya bir tümcenin kurnazlıklarını bekleyen, tüm söz kalabalığını boydan boya geçen ve üslubun biçimlerini yok eden üzerine ağırlık verilmemiş, nekahat devresindeki bir çizgi. Bu fakirlik ülküsünün diğerlerinin zenginliğine buyurduğu çabukluk veya ağırlık, pragmatik çizgisidir.

Dilin bir işlevi yoktur, fakat aynı anda anlatım akımlarını ve içerik akımlarını kesen gösterge rejimleri vardır, bunlar birincilerde arzusunun düzenlemelerini, ikincilerde anlatım düzenlemelerini belirlerler, birin-

cileri de ikincilerinin içindedir *. Dil asla tek bir anlatım akımı olmamıştır, fakat daima gösterge rejimleri tarafından belirlenen içerik akımları ile ilişki halinde dir. Dil tek başına kabul edilirse, tam bir soyutlama yapılamaz, tersine soyut bir makinanın çağrısını olanaklı kılan şartlardan yoksun olunur. Bir yazı akımının tek olduğunu kabul edersek, sadece kendi üzerinde dönebilir ve «Yazmak nedir»? sorusunun ekosunun son- suza dek duyulduğu kara deliklere düşebilir ve bura- dan da çıkılamaz. Gelişme olduğu gibi, yapıya da indir- genemeyen, içkin değişim gibi Labov'un dilde bulmuş olduğu, anlatımda ve içerikte akımların ve kesişmelerin dönemlerine gönderilmiş gibi gelmektedir bize¹. Bir sözcük başka bir anlam aldığı anda veya başka bir söz- diziminin içine girdiğinde, sözcüğün başka bir akıma rastladığına veya başka bir gösterge rejiminin içine gir- diğine emin olabiliriz (örneğin bir sözcüğün aldığı cin- sel anlam hep başka yerden gelmektedir yahut da bu- nun tam tersi olmaktadır). Bu hiç bir zaman eğretiler- me değildir, eğretiler yoktur, yalnız kesişmeler var- dır. François Villon'un şiiri: üç akım ile sözlerin kesiş- mesi, hırsızlık, eşcinsellik, oyun². «Şizofrenik dilli genç öğrenci «Louis Wolfson'un muhteşem denemesi, genel psikanalitik ve dilbilimsel dikkat çekmelere pek otur- mamaktadır: değişik dillerin karmaşasında ana dilini

(*) Anlatım düzenlemeleri ve arzu düzenlemeleri, Foucault'daki Bilgi ve İktidar eksenlerinin başka türlü söylenmesidir: Arzu düzenlemesi iktidar, anlatım düzenlemesi ise, Foucault'nun «söylenen»ini içeren Bilgi eksenidir. Bkz. Foucault, *Archéolo- gie du Savoir*, (Bilginin Kazıbilimi) Gallimard 1969, (Ç.N.)

(1) W. Labov'un esas kitabı, *Sociolinguistique* (Sosyaldilbilimi) Ed. de Minuit.

(2) Pierre Guiraud, (Villon'un (Özgüdüli) Le jargon de Villon Ed. Gallimard.

tüm hızlılığı ile çevirisinin biçimi - bu ana dilinin sesini ve anlamını onda sakladığına göre, bu biçim, ana dilinden çıkmak değildir, fakat onu kaçırmak ve onu yersiz-yurdsuzlaştırmaktır - bu yiyeceklerin anoreksik akımlarından, edatlar akımını koparıp aldığı biçimden, her hızda onlarla birleşen, ana dilinden koparılan sözlü kısımlarla kesişenlerden kesinkes ayrı tutulamaz¹. Yiyecek kısımlarının «komşuluğa» giren sözlü edatları yayımlamak vs.

Bu dil pragmatliğini anlambilim ve sözdiziminin dış görünümlerine nazaran özel kılan, onun psikolojik belirlenmelerle veya durumlarla, hal ve koşullarla, dileklerle ilişkisi değil, fakat makinasal bileştirenlerin düzeyinde en fazla soyuta gidişidir. Gösterge rejimlerinin aynı anda iki eksenli (koordinatlı) sisteme gönderim yaptığı söylenilecektir. Yahut da baskın imleyenler ve kurulu düzen ile, iktidarın örgütlenmesi gibi esas bir bileştirenin üzerine belirlenen düzenler indirimde bulunmaktadırlar (böylece despötik imleyenlik, tutkun anlatım öznesi vs.); yahut da kaçış çizgisinin daima daha uzağa doğru kesişmekte olduğu hareket içinde alınmışlardır ve düzenlemeler onlara bir dildeki başka bir dili kazarak - arayarak, yeni yönlendirmeler buldururlar. Yahut soyut makina üstkodlamalı olacaktır, bu soyut makina bir özne ile, bir imleyen ile vs. bütün düzenlemeyi üstkodlayacaktır, yahut değişik, değişken olacaktır ve her düzenin altında esas örgütlenmeyi bozan noktayı keşfedecektir ve düzeni başka bir düzene kaydıracaktır. Yahut her şey özne veya biçim, bir örgütlenme planına ve yapısal gelişme yahut genetik plana gönderimde bulunacaktır; yahut artık vakaları ve farklılık

(1) Louis Wolfson, *Le schizo et les langues* (Şizofren ve Diller) Ed. Gallimard.

hızlarından başka bir şeyi olmayan bir dayanıklılık planının üzerine her şey atılacaktır. Bir ikili eksen - koordinat sistemine göre, Amerikan dilinin diğer bütün dillere bulaştığı söylenebilir dil emperyalizminden bahsedilebilir; fakat öbür kaynağa göre Anglo - Amerikan dili değişik rejimler tarafından bozulmuştur, siyahların İngilizcesi, sarı, kırmızı yahut beyazların İngilizcesi, İngiliz İngilizcesi, bunlar her yere kaçır giderler, New York, dili olmayan şehir. Bu almasıkların (alternatif) farkına varmak için, yalnızca değiştirici ve genelleştirici olmayan fakat çizgesel (diyagramatik) ve pragmatik olan bir üçüncü bileştireni oraya sokmak gereklidir. Her rejimde ve her düzenlemede varolan kaçır çizgilerinin kendi değerlerini bulmak gerekir: burada nasıl kaçır çizgileri olumsuz bir gösterge tarafından şaşırtılmışlardır, orada nasıl bir olumluluk elde etmektedirler, fakat parçalara ayrılmışlardır, sürekli süreçlerde bir alış verişe girmişlerdir, bundan ayrı, nasıl bir savaş makinasının hizmetine girmektedirler yahut da bir sanat eserine nasıl bir canlılık kazandırmaktadırlar. Ve bütün bunların hepsi aynı anda olduğu gibi, her an çizge (diyagram) yapmak, tıkanan, üstkodlanan yahut tersine değişen, özgürlük yolunda olan bir dayanıklılık planı için şu veya bu parçayı çizmekte olan harita yapmak. «İçkin» değişkenliğin bir gelişmeye yahut bir yapıya bağlı olmadığı bu plana kadar dili iten çizgeselliktir ve içkin değişken kısımların bileşimlerine, hızın bileştirmelerine, değişen akımların kesişmelerine bağlıdır (soyut makine: cinsel, sözselsel, yiyecek kısımları, o noktaya kadar, farkedilmezlik veya komşuluk bölgelelerine erişirler).

(Gilles Deleuze'ün notu : Lewis Carroll, Proust, Sacher - Masoch üzerine çalıştığım da yapmak istediğim in bu olduğunu kendi kendime söylüyorum. Benim ilgimi

çeken yahut beni ilgilendirmesi gereken ne psikanaliz, ne psikiyatri, ne de dilbilimi olmuştur, ama şu veya bu yazarın gösterge rejimleri beni ilgilendirmiştir. Bu, bizim için, Félix'in gelip, beraberce Kafka üzerine yaptığımız kitap sırasında nitelik kazanmıştır. Bir yazar üzerine yazılırken ülküm, hüznün bulaştıracak hiç bir şey veya yazar ölmüşse mezarında onu ağlatacak hiç bir şey yazmamak olmuştur: üzerine yazı yazılan yazarı düşünmek. Onu öyle sıkı düşünmek ki o sizin ne nesne-niz olsun, ne de ona özdeşleşme olsun. Ailevî ve bilgiç ikili alçaklıktan sakınmak. Bir yazara keşfettiği ve vermesini bildiği politikayı ve sevgi dolu yaşamı, bu gücü ve bir parça mutluluğu götürmek. Bunca ölmüş yazarlar üzerlerine yazılanlardan dolayı ağlamışlardır. Ümit ederim ki Kafka, onun üzerine yaptığımız kitaptan memnun kalmıştır ve kitap bu nedenden dolayı kimseyi memnun etmemiştir).

Klinik ve Kritik titizce birbirine karışmalıdır; ama eleştiri bir eserin dayanıklılık planının izi gibi olmalıdır, oyundaki oluşlar, kesişen akımlar, kapılan veya yayılan partiküllerin ortaya çıkartacağı bir kalbur gibi olmalıdır; klinik anlamına uygun olarak, plan üzerinde çizilen çizgilerin izi veya bu çizgilerin çizdikleri planın biçimi olmalıdır, çizgiler ise çıkmazdadır veya tıkanmışlardır, onlar boşlukları geçerler, kendilerine göre yollarına devam ederler ve özellikle en yüksek inişin çizgisi, bu nasıl diğerlerini beraberinde götürmektedir ve hangi alın yazısına doğru. Psikanalizsiz dilbilimsiz ve imleyensiz bir eleştiri: kesişmelerin sanatı olan eleştiri, sapmaların sanatı olan klinik gibidir. Bilinmesi gereken şu olmalıdır :

1) Özel ismin işlevi (burada, özel isim bir anlatım öznesi veya bir yazar olarak bir kişiyi belirlemektedir; bir düzenlemeyi veya düzenlemeleri belirle-

mektedir; özel isim öznel sellik tarafından değil, «vaka» tarafından yaratılan bir bireyselliği meydana çıkarmaktadır): Charlotte Bronte bir kişiden çok bir rüzgar durumunu nitelemektedir, Virginia Woolf cinselliklerin, yaşların, saltanatların bir durumunu nitelemektedir. Bir çeşit özerklik almak için daha genel bir rejimden koparcasına, ona özel bir dayanıklılık veren özel ismini daha almadan bir düzenin uzun zamandan beri varolduğu olasılıklıdır: İşte «sadizm», «mazoşizm». Niçin belli bir uğrakta özel isim bir düzenlemeyi saf dışı bırakır, niçin ondan değiştirmeci bir bileşim ile özel bir göstergeler rejimi oluşturur? Neden genelleştirilmiş bir kliniğe göre «Spinozizm», «Kafkaizm», «Proustizm», «Nietzscheizm» yoktur; yani neden anti-filozofik, anti-psikanalitik, anti-psikiyatrik göstergeler rejiminin bir göstergebilimi olmaz? Ve onu beraberinde götüren bir klinik akımında yalnız bırakılmış, adlandırılmış bir göstergeler rejimi ne hale gelecektir? Tıpta büyüleyici olan doktorun birinin özel isminin bir semptomlar kümesini belirli kılmaya hizmet etmiş olmasıdır: Parkinson, Roger... İşte burada özel isim, özel isim olmakta veya işlevini bulmaktadır. Yani doktor yeni bir kümeleşme yeni bir semptomlar bireyselliği, yeni bir vaka yapmıştır, o zamana kadar birbirleriyle karışmış rejimleri birbirlerinden ayırmış, o zamana kadar ayrı tutulmuş rejimlerin bir araya gelmesini sağlamıştır¹. Fakat doktorla hasta arasında ne fark vardır? Hasta da kendi özel ismini vermektedir. Bu Nietzsche'nin ditişin-cesidir: bir uygarlığın hastası, doktoru gibi artisti, yazarı. Ne kadar fazla kendi gösterge rejiminizi yaparsa-

(1) Tıp tarihinde, örneğin, bu sorunu tek ortaya koyan kitap, bize Cruchet'ninkiymiş gibi gelmektedir (*De la méthode en Médecine*) Tıpta Yöntemden, P.U.F.

nız, o kadar az bir kişi, bir özne olursunuz, o kadar fazla diğerlerini de taşıyan, diğerleri ile kesişen, icat eden, ileriye gören, kişi olmayan bireysellikler meydana getiren bir «kollektif» olursunuz.

2) Göstergeler rejimi psikanaliz ve dilbiliminden daha az belirli değildir. Tersine, şu arzu düzenlemesinin içerik akımında ve bu anlatım düzenlemesinin anlatım akımlarında olduğunu belirleyen göstergeler rejimidir. Ve içerikten bir yazarın yalnızca «öznelerinden» yürüttüğü temaların ikili anlamlarından ve sahneye koyduğu kişilerden bahsetmesini anlamak istemiyoruz, fakat sanata içkin veya sanatın dışında tüm arzu dönemlerini ve onunla «komşulukta» bileştirenleri anlıyoruz. Bir akımı asla tek olarak kabul etmemek; içerik-anlatım ayrımı o kadar görecelidir ki bir içerik akımı, başka akımlara nazaran anlatım düzenlemelerinin içine girdiği ölçüde, anlatıma girebilir. Şeyleri ve kişileri beraberinde götüren bir çok akımdan meydana geldiğine göre ve kendi aralarında bölünmez olduğuna veya sadece çokluklarda toplanabildiğine göre her düzenleme kollektiftir. Örneğin Sacher-Masoch, ama bu sözleşmeler despotik veya buyurgan kadının anlatımına nazaran aynı zamanda içeriktirler. Her seferinde yazı akımının neyle ilişkiye girdiğini sorgulamalıyız. Böylece aşk mektubu anlatım olarak: çok önemlidir aşk mektubu, onun nasıl işlediğini ve neyle ilişkiye girdiğini, Kafka üzerine, göstermeye ve betimlemeye çalıştık - ilk görev bir yazar tarafından kullanılan göstergeler rejimini incelemek ve hangi karışımları içerdiğini bilmek olacaktır (genelleştirilmiş bileşke). Orada ayırmış olduğumuz kısa iki büyük durumda kalmak için, öznel tutkulu rejim ve despotik imleyen rejim, Kafka'da bunların nasıl bileşkeleştiğini anlamak gerekir. Söylenen despotik merkez gibi Şato, ama bitişik oda-

ların devamında biten Dava'nın sıralanışı gibi de. Proust'da bunlar nasıl değişik bir şekilde bileşikleşirler sarmal eğrilerin içerdiği söylenenler ve içeriklerin gırtlaksinin odağı, Charlus'e göredir, Albertine'e göre istatutuklanma süreci, kıskançlık süreci, uyku süreci, bitmiş düzçizgisel süreçler serisi tarafından geçilmektedirler. Eserini kurmak için gösterge rejimlerinin çokluğu- nu oynatan Proust'tan başka çok az yazar vardır. Yeni anlatım biçimlerine nazaran evvelkilerde anlatım olan içerik olmaktadır ve orada her seferinde de yeni rejimler doğurulmaktadır, yeni bir dilde yeni bir dil kullanımı kendisini ortaya çıkarmaktadır (değiştirici bileşke).

3) Fakat, sonunda esas olan, her yazarla değişen, bir iniş çizgisine göre kaçıp giden tüm bir gösterge rejimlerinin eserlerin bazılarını veya şu eseri belirleyen dayanıklılık veya bileştirme (composition) planını çizme biçimidir: bu tindeki bir plan değil, ama tüm rejimlerin kesişmesi, tüm çizgileri kesen daha önce var olmayan gerçek bir içkin plandır (çizgisel bileşke): Virginia Woolf'un dalgaları, Lovecraft'ın hiperdairesi, Proust'un örümcek ağı, Kleist'in programı, Kafka'nın K işlevi, kökdaire... İşte, burada, artık içerik ile anlatım arasında özümlelenebilir bir ayırım kalmamıştır; bunun artık bir sözcük akımı mı yoksa alkol akımı mı olduğu bilinmez, o derece saf musluk suyu ile sarhoş olunur, fakat ayrıca da «sözlüklerden daha yanıcı, daha akışkan, daha ani maddelerle» konuşulur; anoreksi bir gösterge rejimi ve göstergelerin bir kalori rejimi olduğu ölçüde, bunun bir fiil akımı mı yoksa yiyecek akımı mı olduğu artık bilinemez, (biri sabahın erken saatinde sessizliği bozarsa buna sözlü saldırganlık denir; Nietzsche'nin, Proust'un veya Kafka'nın yiyecek rejimi, bu da bir yazıdır ve bunlar onu çok iyi anlatmaktadır.

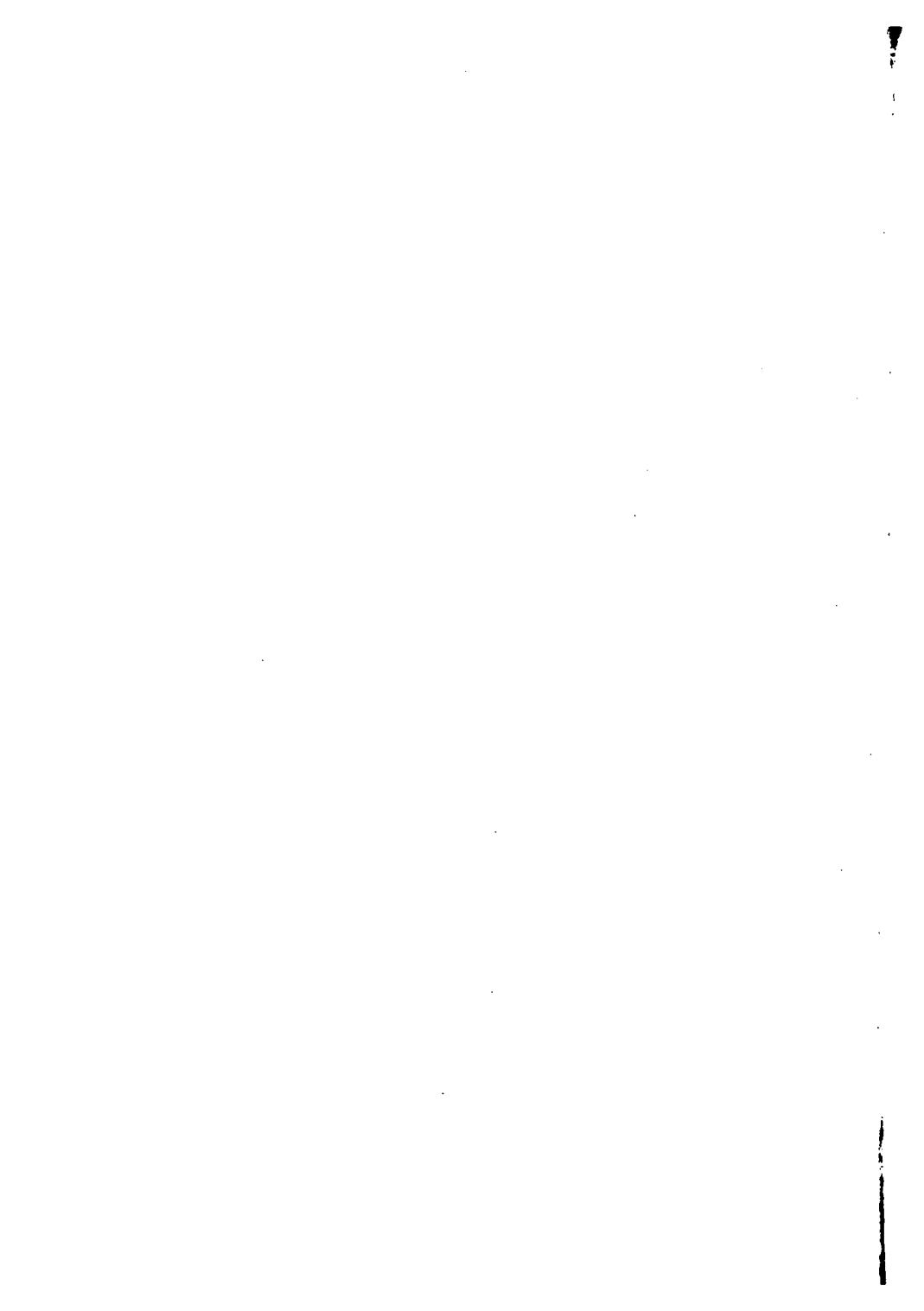
lar; konuşmak - yemek yemek, sevmek - yazmak, bir akımı asla tek başına yakalayamazsınız). Sadece bir tarafta kısımlar diğer tarafta ise sözdizimleri vardır; bir içkinlik planına göre birilerinin diğerlerinin komşuluğunda birbiri içine giren sadece kısımlar vardır. Virginia Woolf, «düşünce bana geldi, şimdi yapmak istediğim şey atomları doyurmaktır» demektedir. Ve orada ne bir doğuşun işlevine göre gelişen ne de bir yapının işlevinde kendilerini örgütleyen biçimler vardır; ne de geliştiren, biçimlenen ve özümmlenebilen karakterler, kişiler ve özneler vardır. Yalnız değişik hızların bileşkenliği, yavaşlık, hızlılık, dinlenme, eylem ilişkileriyle kendilerini tanımlayan kısımlar, küçük parçacıklar vardır (ve zorunlu olarak kazanan ne hızlıdır, ne de daha az hızlı olan yavaşlıktır). Sadece güçlerle, etkilerle tanımlanan öznesiz kesin bireysellikler ve vakalar vardır (ve zorunlu olarak en güçlüsü kazanmadığı gibi, en etkili de en zengini değildir). Kafka'da bizim için en önemli olan onun kullandığı ve sıkıdığı tüm gösterge rejimleri boyunca yaptığı biçimdir (kapitalizm, bürokrasi, faşizm, stalinizm, «geleceğin nice şeytanî güçleri»); onları daima bitmeyen arzunun içkin alanındaki gibi bir dayanıklılık planına kaydırır ve onları kaçıır; ama hiç bir zaman onlarda bir eksiklik bulmaz, onları öznelleştirmez, yasaya koymaz. Yazın? Fakat işte Kafka yazını azınlık makinası ile dolaysız bir ilişkiye sokar, bu Almanca için yeni bir kollektif anlatım düzenlemesidir (Avusturya İmparatorluğu'nda bir azınlıklar düzenlemesi, bir bakıma Masoch'un yaptığı da buydu.) * Ve işte Kleist yazını bir savaş makinası ile ilişkiye soktu.

(*) Ek bilgi için bkz. L. V. Sacher Masoch, **Kürküllü Venüs**, çeviren: Tahsin Yaşamak, Bilgi Yayınları, Aralık 1974, s: 5 - 17, (C. N.)

Kısaca, eleştiri - klinik bir eserin en büyük eşiğini, aynı anda dayanıklılık planına da ulaşarak takip etmek zorundadır. Nathalie Sarraute bilinmeyen bir cismin kısımlarının tarafından arşınlanan tüm bir planı ve «böyle merkur damlacıklarının durmak bilmeksizin ayrılan zarfları boyunca gerildiği, ortak bir kitlede karışıp birbirlerine yeniden kavuştuğu»¹ kısımları, karakterlere veya kişilerin gelişimine ve biçimlerin örgütlenmesine karşı koyduğunda çok önemli bir ayrım yapmaktaydı: kollektif anlatım düzenlemesi, yersizyurdsuzlaşmış nakarat, arzunun tüm kişiliğini kaybederek en yüksek bireyselliğine eriştiği özel isminin olduğu dayanıklılık planı - farkedilmez - oluş, fare Josephine.

(1) Nathalie Sarraute, *L'Ere du Soupçon* (Şüphe Devri) Ed. Gallimard, s: 52.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
POLİTİKALAR

Birinci Kısım

Bireyler veya gruplar, hepimiz çizgilerden oluşmuştur ve bu çizgilerin doğası çok çeşitlidir. Bizi ilk meydana getiren çizgi çeşidi bir çok parçadan yapılmıştır, katı parçalı (veya daha doğrusu böyle çok çizgi vardır); aile - meslek; emek - tatil; ve sonra aile, ardından okul, ardından askerlik, sonra fabrika ve sonunda emeklilik. Ve her seferinde bir parçadan diğerine geçerken bize şöyle denilmektedir: şimdi artık bebek değilsin; ve okuldasın, aile içinde değilsin artık; ve sonra askerlikte, orası okul gibi değildir artık... Kısaca bizi her yönde kesen, parçalanmış çizgi paketleri, bütün yönlerde iyice belirlenmiş her türlü parça - Ve aynı anda bizim daha esnek parçalarımız da vardır, bir çeşit moleküler parçalarımız. Bunlar daha kişisel ve daha samimi olduklarından dolayı toplumları, grupları bireyler kadar katedip geçmezler. Küçük değişiklikleri çizerler, geri dönüşler yaparlar, düşmelerinin veya atılışlarının eskisini çizerler: buna rağmen daha az belirli değildirler ve bu arada geri dönülmez süreçleri yönetirler. Bütünsel kısımlı çizgilere göre, bunlar daha çok eşikli ve kuantalı moleküler akımlardır. Aşılan bir eşik zorunlu olarak daha çok gözüken çizgilerin parçalarıyla kesişmez. Bizim «tarihimiz» ile aynı tempoda olmayan mikro - oluşlar, oluşlar, çizgilerin bu çeşidi üzerinde bir çok şeyler meydana gelir. Bu nedenle aile hikayeleri, anımsamalar, bellilikler çok hüznülüdür, halbuki gerçek de-

gişimler başka bir yerden, başka bir politikadan, başka bir zamandan, başka bir bireysellikten geçerler. Bir meslek, katı bir parçadır, ama aynı zamanda kamu güçleriyle ilgili olsa da, bu ne gizli çılgınlıktır; parçalarıyla kesişmeyen hangi iğrentiler, yakınlık duymalar ve kesişmelerdir ve altından neler geçer: örneğin profesör olmak veya yargıç olmak, avukat olmak, işletmeci, temizlikçi kadın olmak? Ve dahası, üçüncü çeşit bir çizgi daha vardır, bu daha da tuhaftır: sanki parçalarımız boyunca bir şeyler gelip bizi götürür, ama aynı zamanda da eşliğimiz boyunca, bilinmeyen, daha önce varolmayan ve daha önce ne olduğu kestirilemeyen bir yöne doğru alır bizi götürür. Bu çizgi basittir, soyuttur, ama buna rağmen en işkence çektirenler arasında en karışığıdır: bu ağırlık veya çabukluk çizgisidir, bu en büyük eksiğin kaçış çizgisidir «ağırlık merkezinin betimlemesi gereken çizgi şüphesiz çok basittir ve inandığına göre bir çok durumda bu çizgi düz bir çizgidir... ama başka bir görüş açısına göre ise bu çizginin gizem dolu bir şeyi vardır; çünkü ona göre, bu çizgi bir dansörün ruhunun yol almasından başka bir şey değildir...»¹ Bu çizgi sonra belirir havasındadır, iki ayrı çizgiden ayrılma havası vardır, tabii eğer ayrılabilirse. Acaba yalnızca tek çizgide yaşayan, tek çizgiye sahip olan veya sadece o ikisine sahip olan ve bu çizgiye sahip olmayan insanlar var mıdır? Başka bir deyişle, bu çizgi bir alinyazısının tersi de olsa, her zaman orada bulunmaktadır: öbürlerinden ayrılmasına gerek yoktur, aslında o ilk çizgidir, diğerleri bu birinci çizgiden türemektedirler. Sonuçta, çizgileri birbirleri içinde alırsak, bu üç çizgi de içkindir. Bir el kadar birbiri içine geçmiş çizgilerimiz vardır. Biz bir elin çizgilerinden daha başka türlü

(1) Kleist, *Du théâtre de marionnettes* (Kukla Tiyatrosundan).

karışmışsızdır. Değişik olarak verdiğimiz adların - şizo analiz *, mikro-politika pragmacı, çizgecilik (diyağmatik), köksapçılık, haritacılık - değişik grup ve bireylerde, bu çizgilerin araştırmasından başka bir nesnesi yoktur.

Muhteşem bir hikayesinde Fitzgerald bir yaşamın daima çok hızlı ve çok ritimli ¹ bir yöne doğru gittiğini açıklar. Tıpkı Fitzgerald'ın kendisinin yaşayan bir dram olduğu ve yaşamı yıkım dolu bir süreç olarak açıkladığı gibi, aşkı her cümlesinde duyarak ve bundan dolayı daha az örnek olmadan, yazdığı metni de karadır. Hiç bir zaman kendi dâhiliğini kaybetmesinden bahsettiği zamankinden daha dâhi olmadı. Böylece kendi için önce büyük parçaların varolduğunu söyler: zengin-yoksul, genç-yaşlı, başarı-kaybetme, sağlık-hastalık, sevgi-aptallaşma, yaratıcılık-kısırlık, hepsi de sosyal olaylarla bağlantılı (ekonomik bunalım, borsadaki çöküntü, romanın yerini almaya başlayan sinemanın yükselişi, faşizmin oluşması, gereğine göre daha nice ayrışık şeyler, fakat bütün bunların parçaları birbirlerini yaratırlar ve birbirlerini hızlandırır). Fitzgerald bunlara kesinti adını verir, her parça bir kesintiye belirler veya belirleyebilir. Burada ve bu tarihte hepimizi kapsayan parçalara ayrılmış çizgi, bir çizgi çeşididir. İyiye veya kötüye doğru gitmesi pek fazla bir şeyi değiştirmez (bu model üzerine başarılmış bir yaşam daima en iyisi değildir, Amerikan rüyası, çöpçü olarak başlamak ve milyarder olmak olabileceği gibi bunun tersi de olabilir, bunlar aynı parçalardır). Fitzgerald aynı anda

(*) Şizofrenik analiz, Deleuze ve Guattari'nin *Anti-Oidipus* kitabının dördüncü bölümünde inceledikleri kısım: «Introduction à la schizoanalyse (Şizofrenik analize giriş) Ed. Minuit, s: 325. (Ç.N.)

(1) Fitzgerald, *La Félure* (Çatlak) Gallimard.

başka bir şey daha söylemektedir: çatlaklık çizgileri vardır ve bunlar o büyük kesintili parçaların çizgileriyle kesişmezler. Bu sefer bir tabağın kırıldığı söylenebilir. Ama bu sefer de her şey iyi gittiği zaman veya her şeyin diğer çizgide iyiye doğru gittiği zaman, çatlak, bu farkedilemeyen ve belirsiz, giz dolu yeni bir çizgi üzerinde dayanağın zayıflama gösterdiği bir eşiği yahut titizlik eşiğinin yükselişi belirlenerek yapılır: daha dün sabredilene artık tahammül kalmamıştır; arzuların tekrarı bizde değişmiştir, hızlılık ve yavaşlık ilişkilerimiz değişikliğe uğramışlardır, yeni bir sıkıntı içimizi kaplar, ama aynı zamanda da yeni bir dinginlik bizi bulur. Akımlar deri değiştirirler, bu da sağlığımızın daha iyi olduğunu göstererek, zenginliğimiz sigortadayken, yeteneğimizin ispatlandığı zaman, bu küçük açıklama, çizgiyi eğik bir yöne sokar. Veyahut bunun tersi de olabilir: diğer çizgi üzerindeki çatlama yüz tuttuğunda siz kendinizi daha iyi hissedebilirsiniz, büyük bir rahatlama. Bir ilerleme olsa da hiç bir şeye tahammül edemez olmak, ama bu bir paranoyanın büyümesi veya yaşlı bir adamın korkusu da olabilir. Bu tamamen doğru etkileyici ve politik bir değer biçme olabilir. Bir çizgiden diğerine girildiği zaman aynı şekilde yaşanılmadığı ve değişilmediği görülür. Esnek çizgi daha samimi ve daha kişisel değildir. Küçük çatlamalar en azından makro - kesintiler kadar kolektiftir - Ve dahası Fitzgerald adına kesinti dediği üçüncü bir çizgiden bahseder. Hiç bir şey değişmedi denilmesine rağmen her şey değişmiştir. Tabii ki bu çizgiyi yapanlar büyük yolculuklar, değişiklikler ve parçalar değildir; fakat bunlar çok gizli değişimler, kayıp giden hareket eden eşikler de değildir, bunlar birbirlerine yaklaşırlar bile. Daha doğrusu «salt» bir eşiğe erişildiği söylenir. Herkes gibi olunmuştur, ama işin güzel yanı «herkes»den bir oluş ya-

pılmıştır. Farkedilmez ve yasadışı olunur. Olduğumuz yerde tuhaf bir yolculuk yaparız. Tüm değişik tonlara rağmen bu biraz Kierkegaard'ın iman şövalyesini betimlemesi gibidir. SADECE EYLEMLERLE BAKIYORUM :¹ şövalyenin artık kendisini olacağa bırakan parçaları yoktur, ama bir dansörün veya şairin yumuşaklığına da sahip değildir; kendisini göstermez, daha çok bir butik sahibine, burjuvaya, vergi memuruna benzediği söylenebilir, o kadar belirli dans etmektedir ki onun sadece yürüdüğünü ve hatta kimıldadığını söyleyebiliriz. O duvar ile karışmaktadır, ama duvar canlanmıştır, gri ton üzerine gri boya sürülür veya Pembe Panter'in dünyayı kendi rengine boyaması gibi kurşun geçirmez bir durum elde edilmiştir ve severek, sevmek için bile severek, kendi kendine yeterli olunabilir. Ben ve sevgi terkedilebilir... (Lawrence'ın benzer sayfalar doldurması çok tuhaftır). O artık soyut bir çizgiden, bulunması zor arı bir hareketten başka bir şey değildir. Asla işe başından başlamaz, şeyleri ortasından alır ve her zaman orta yerde bulunur - diğer iki çizginin ortasında? «Sadece eylemlere bakıyorum».

Deligny'nin içine kapanık (autistes) çocukların yolunu takip ettiği zaman, bugün sunmakta olduğu harı tacılık şudur: çocuğun bir yarım daire çizerek geri dönmesi, bir şey bulması, ellerini çırpması, bir nakarat mırıldanması, adımları üzerine geri dönmesi alışkanlık ve yumuşak çizgilerdir ve sonra «gezinen çizgiler» diğer ikisi ile iç içe girmiştir². Tüm bu çizgiler birbirleriyle

(1) Kierkegaard, *Crainte et Tremblement* (Endişe ve Titreme) Ed. Aubier (Eylemin işlemine göre daha o zamandan sinemaya ait olan bir senaryo serisinin eskizini yapan Kierkegaard'ın biçimi).

(2) Fernand Deligny, *Cahiers de l'immuable* (Kimıldamayanın Defterleri) Ed. Recherches.

karışmışlardır. Deligny yolu psikanalizden çok uzak ve yalnız içine kapanan çocukları değil, ama bütün çocukları ve yetişkinleri içeren bir çizgiler analizi, bir geo-analiz (coğrafi analiz) yapar. (Yolda yürüten birine bakınız, eğer kendi katı parçalarınca yutulmamışsa, hangi buluşları ortaya koyduğunu görürsünüz) ve sadece yürüyüşü değil, hareketleri, etkileri, dili ve üslubu. Bu çizgiye kesin bir konum vermek gerekmektedir. Katı parçaların kocaman çizgileri için, onların düzenlemelerini veya ait oldukları düzenlemelerdeki işlevliliklerini açıklayan karakterlerin belli bir sayısı belirlenebilir (hareket etmeyen düzenleme yoktur). İşte aşağı yukarı birinci çeşit çizginin karakterleri.

1) Parçalar gerektiğinde çok çeşitli ikili işleyişlere bağlıdır. Bizden olan veya olmayan öznel özelliklerin, kamu-özel, sektörlerin, siyah-beyaz, ırkların, çocuk-yetişkin, yaşların, erkek-kadın, cinsiyetlerin, sosyal sınıfların ikili işleyişleri. Bu ikili işleyişler birbirlerini kestikleri, birbirleriyle karşılaştıkları, çarpıştıkları ölçüde daha çok karmaşık olurlar ve her yönden bizi keserler. Onlar kısaca ikili değildir, iki parçaya bölünmüş durumdadırlar: karşıtılı olarak işleyebilirler (Sen ne (a) ne de (b) isen, o halde (c) sindir: ikililik kendisini başka bir yere taşımıştır ve seçilecek aynı andaki öğeleri artık kapsamamaktadır, ama birbiri ardına dizilen seçenekleri kapsamaktadır; Sen ne siyah ne beyaz deriliysen o halde melezsindir; sen eğer ne erkek ne de kadınsan o halde dönmesindir: her seferinde ikili öğelerin işleyişi ilk kesimde ortaya çıkmayan öğeler arasında ikili seçimler üretecektir).

2) Parçalar aralarında çok farklı iktidar aygıtlarını da belirlerler, bunlardan herbiri ait olduğu parçanın toprağını ve kodunu sabitleştirir. Bunlar orada sadece daha önceden varolan bir Devlet aygıtının basit

yayılmasını öngörmeyi yadsıyarak, Foucault'nun yapmış olduğu analizi sonuna kadar götürmüş olduğu aygıtlar değildir. Her iktidar aygıtı kod - toprak karışımıdır (benim toprağıma yaklaşma burada emir veren benim...) M de Charlus, Madam Verdurin'lerde gümbür gümbür yıkılır, çünkü kendi bölgesinin dışında bir serüvene atılmıştır ve artık kendi kodları işlememektedir. Kafka'nın bitişik bürolarının parçaları. Foucault bu modern iktidarlara parçalarını ve ayrışıklarını bularak «kanun'un» ve Devletin eriyip gitmiş soyutlamalarıyla ilinti kurmayı kesebilmiş ve politik analizin tüm verilerini yenileyebilmiştir. Bu Devlet aygıtının hiç bir manası kalmadığından dolayı değildir: onun kendisinin tüm parçaları kodlayan hem belli anlarda kendi üzerine aldığı ve kalanının da dışarıda bırakıldığı, çok özel bir işlevi vardır. Veya dahası, Devlet aygıtının bir toplumun üst - kodlamasının makinasını gerçekleştiren somut bir düzenlemesi vardır. Bu makinanın kendisi daima Devlet'in kendisi değildir, bu makina baskın söyleyenleri örgütleyen ve bir toplumun düzenini kuran, dilleri ve baskın bilgileri eylemleri ve aynı şekle uyan duyguları, diğerlerinin üzerinden alıp götüren parçaları örgütleyen soyut makinadır. Üstkodlama soyut makinası değişik parçaların bağdaşıklığını, onların değiştirilirliğini, çevirilebilirliğini sağlar, bunların bazılarının diğerlerine geçme kurallarını koyar; ve hangi öndeğerlerde olacaklarını belirler. Bu soyut makina Devlet'e bağlı değildir, ama onun yetkinliği tıpkı bir toplumsal alanda, onu gerçekleştiren düzenlemeler gibi Devlet'e bağlıdır (örneğin değişik parçaların değişik para çeşitlerinin kendi aralarında ve diğer mallarla tıpkı Devlet aygıtına yollanması gibi, merkez bankasına yollanan değiştirilebilirlik (convertibilité) kuralları vardır). Eski Yunan geometrisinde Site iktidarının somut düzenlemesi

nin koşulları altında sosyal mekanı örgütleyen bir soyut makina gibi işleyişi vardır. Bugün Modern Devlet şekillerinin işlevlerine göre yürüyen üstkodlayan soyut makinaların hangileri oldukları sorulacaktır. Devlet hizmetine teklifte bulunan, gerçekleşmelerini sunan, Devletin amaçları veya görevlerinin işlevlerine göre en mükemmel makinayı verebileceğini söyleyen «bilgi»lerin varlığını bile düşünebiliriz: bugün bu bilgisayar mıdır? ana hatta Beşerî Bilimler de mi bu görevdedir? Devlet bilimi diye bir şey yoktur, fakat Devlet ile bağılılık ilişkileri içinde bulunan soyut makinalar vardır. Bu nedenle, katı parçalar çizgileri üzerinde değişik parçaları kodlayan iktidar aygıtlarını, onları üstkodlayan ve ilişkilerini kurallara oturtan soyut makinayı, bu makinanın gerçekleşmesini sağlayan Devlet aygıtını birbirlerinden ayrı tutmalıyız.

3) Sonunda tüm katı parçalar, tüm katı parçaların çizgileri belli bir planı içerir; bu plan aynı anda biçimleri ve onların gelişmelerini, özneleri ve onların oluşumlarını kapsamaktadır. Örgütlenme planı ki bu daima bir boyuta sahiptir (üstkodlama). Öznenin eğitimi ve biçimin uygunluğu kültürümüzün kafasını yordu durdu ve bundan da bıķıp usanmadı, parçalardan, planlardan ve onları kesen ikili işleyişlerden ve onları yeniden kesen soyut makinalardan esinlenmekten de bıķmadı. Pierrette Fleutiaux'nun dediği gibi bir çevre çizgisi titremeye başlarsa, bir parça sallanmaya başlarsa, o korkunç kesme gözlüğüne başvurulur, lazer ışını şekilleri düzene, özneleri de yerlerine koyar¹.

Diğer çizgi çeşidi için konum tamamen değişiktir. Eşiklerle işgören oluşlar, oluş - blokları yaratan, şiddet

(1) Pierrette Fleutiaux, **Histoire du gouffre et de la lurette** (Uçurumun ve Gözlüğün Hikayesi) Ed. Juillard.

sürekliliklerini, akım kesişmelerini belirleyen parçalar aynı şey değildir. Üstkodlamaya girmeyen ve değişen, her kesişmede ve her eşikte değişimleri belirleyen soyut makinalar da orada aynı değildir. Sadece «vaka» ile bireyselleşip işleyen etkilerin, öznelere, yavaşlık ve hız ilişkilerinden başka partiküllerin aralarındaki şekillerden koparılıp alınan **içkinlik** veya **dayanıklılık** planınının de aynı plan değildir. İkili işleyişler ne bas-kın parçanın değişmesinden dolayı (bu sosyal sınıf ve cinsiyet...); ne de sınıfların ve iki cinsellik karışım-larının zorlanması yüzünden bu gerçek üzerinde, artık, ısırmaktadırlar: tersine, çünkü ne birine ne de diğerine ait olan yersizyurdsuzlaşma akımları, parçaları arasın-da moleküler çizgiler kendilerini kaydırırlar ve bunlar ikisinin de a - simetrik (bakışsız) oluşunu, ne bir ka-dının, ne de bir erkeğin cinsiyeti olan moleküler cinsi-yeti ve büyük karşıtlıkların kocamanlığına yanıt verme-yen küçük çizgiler gibi moleküler ırklar ve bir sınıfın çerçevesini oluşturmamayan moleküler kitleleri oluşturur-lar. Sözkonusu, şüphesiz, ikisinin sentezi, bir ve ikinin sentezi değildir, ama daima dışarıdan gelen üçte birin, ikinin ikiselliğini rahatsız etmesini oluşturur; bu üçte bir artık karşıtlıklarında değil, ama birbirlerini tanımlamalarında kaydedilmektedir. Sözkonusu olan önceki parçalara üçüncü bir parça daha eklemek değil (üçün-cü cinsiyet, üçüncü sınıf, üçüncü yaş), ama parçalardan, çizginin ortasından, parçaların ortasından, akım veya kaçış hareketlerinde değişik hızlar ve yavaşlıklara gö-re, onları alıp götürüp, bir başka çizgi çizmektir. Hep coğrafyacı olarak konuşmak: Doğu ve Batı arasında, belli bir parçalılığın yerleştiğini, ikili bir işleyişin ter-sine, onun Devlet aygıtlarında düzenlendiğini, dünyanın düzeninin eskizi gibi soyut bir makina tarafından üst-kodlandığını varsayalım. Öyleyse Kuzeyden Güneye doğ-

ru, Giscard d'Estaing'in melankolik bir şekilde söylemiş olduğu gibi, bir «düzen bozulması» yapılır ve bir su akıntısı yeri kazar, hem de bu derin akıntı tüm örgütlenme planını yolundan çıkarır ve onun oyununu bozar. Burada bir Korsikalı, orada bir Filistinli, bir hava korsanı, klanların ilerlemesi, feminist bir eylem, yeşil bir çevre korumacı, kaçak bir Rus; Güneyde daima ortaya çıkacak biri olacaktır. Eski Yunanlıları ve Truvalıları düşününüz, tıpkı karşıt parça gibi karşı karşıyalar; ve tam o sırada Amazonlar gelir ve Truvalıları yerle bir etmeye başlarlar, öyle ki Yunanlılar «Amazonlar bizimle beraber» diye bağırlar, ama Amazonlar Yunanlılara karşı da savaşırlar ve onları fırtınanın şiddetiyle ters yüz ederler. Kleist'in *Penthésilée*'si böyle başlar. Büyük kopmalar, karşıtlıklar daima tartışılabilirler, ama küçük çatlama ve farkedilmeyen Güneyden gelen kopmalar asla tartışılmaz. «Güney» diyoruz ve bu çok önemli değil, parça çizgisinin yönünden başka birini belirlemek için Güneyden bahsediyoruz. Ama herkesin bir Güneyi vardır ve bu herhangi bir yerde bulunabilir, bu onun kaçış veya iniş çizgisidir. Ülkelerin, sınıfların, cinsiyetlerin kendi Güneyleri vardır. Godard: önemli olan sadece mücadele ettikleri büyük çizgide karşıt iki tarafın olması değildir, ama aynı zamanda değişik bir şekilde yönlendirilmiş moleküler bir kırık çizgi üzerinde kayan ve her şeyin oradan geçmekte olduğu sınır da önemlidir. 68 Mayıs, böyle moleküler bir çizginin patlamasıydı, Amazonların ortaya çıkivermesi, sınırın beklenmeyen çizgisini çizmesi, birbirlerini artık tanımayan, birbirlerinden ayrılmış bloklar gibi parçaları beraberinde götürdü.

Değişik bir şekilde işleyen planlanmış, parçalara ayrılmış, iki çeşit çizgiyle; ikiliklerden çıkmadığımız için bize sitem edilebilir. Ama ikiliği belirleyen terim-

lerin sayısı değildir, başka terim ekleyerek ikilikten çıkılmaz ($X > 2$). İkiliklerden, bir yükün yer değiştirilmesiyle çıkılabilir ve iki terim arasında bulunulduğunda ister iki olsun ister daha fazla, kısımların sayılarından ayrı, bir sınır veya bir kenar gibi ufak bir defile bir bütünden çokluk meydana getirmektedir. Düzenleme adını verdiğimiz tamtamına çokluktur. Halbuki herhangi bir düzenleme zorunlu olarak iniş, kaçış, kenar çizgilerinden veya moleküler çizgilerden daha aşağı kalmadan, ikili ve katı parçalık çizgileri taşımaktadırlar. İktidar aygıtları düzenleme kurmak için tamtamına yetersiz gibi görünmektedirler bize; ama her düzenlemenin kendi kendine katlandığı veya sallandığı bir boyut üzerinde, onun kısmını oluşturduğu doğrudur. Tamtamına ikiliklerin bir boyuta ait olduğu ölçüde başka bir düzenleme boyutu bu boyutta ikilik kurmamaktadır. Üstkodlamakta olan soyut makinalarla değişim soyut makinalar arasında ikilik yoktur: bu soyut makinalar diğerleri tarafından üstkodlanıp, parçalanıp, örgütlenirken, aynı zamanda da onların içine mayın döşemektedirler, her biri diğerlerinin içinde, düzenlemenin kalbinde beraberce çalışmaktadırlar. Aynı şekilde içkin dayanıklılık planı ve aşkın örgütlenme planı arasında ikilik yoktur. Aralarında sadece hızlılık ve yavaşlık ilişkilerinin olduğu ikinci plan, birinci planın biçimlerinden ve öznelerinden partikülleri koparıp durur ve özneleri ve biçimleri örgütlemek, etkileri belirlemek, hareketleri bloke etmek için, diğeri kendisini içkinlik planı üzerinde yükseltir. Hız belirtilerinin erittikleri biçimleri, varsaymaları örgütlerin düzene koydukları kaynaşma halindeki aletlerin varsaymalarından daha az önemli değildir. Biz, öyleyse, iki çeşit «şey» arasındaki ilişkilerden bahsetmiyoruz, fakat bir düzenlemenin içindeki yönlerin, çizgilerin ve boyutların çokluğundan bahsetmekte-

yiz. Arzunun kendi baskısını nasıl arzu ettiği ve nasıl köleliğini arzuladığı sorusuna, arzuyu ezen veya nesnelleştiren iktidarların zaten arzu düzenlemelerinin kendileridir, diye yanıtlıyoruz: Arzunun bir vapur gibi, rüzgarın etkisiyle, bu çizgi üzerine girecek yolunu sürdürmesi yeterlidir. Artık ne devrim arzusu, ne iktidar arzusu, ne ezmek, ne de ezilmek arzusu vardır, fakat devrim, ezmek, iktidar vs... belli bir düzenlemenin güncel bileşim çizgilerindedir. Bu çizgilerin daha önce var olmasından dolayı değildir; arzu düzenlemesi, birbirine geçmiş makinaları ve aralarında kesilmiş planlarıyla işlerken aynı zamanda bu çizgiler kendilerini çizerler, kendilerini oluştururlar, biri düzenin içine karışır, diğeri birincisinin içinde içkin bir konum taşır. Ne hangisinin iniş çizgisi gibi işleyeceğini, ne de onun yolunu kesmeye gelecek olanın şeklini önceden kestirmek olanaklıdır. Bu, örneğin, hem kodları, bulundukları yerle, kendi iç gelişmeleriyle, iktidar aygıtlarıyla, ikiye bölünmüş ölçüleriyle, gelişen uyumlu ve melodili şekilleriyle, aşkın örgütlenme planıyla, hem de sesli moleküller arasındaki hız değiştiricileriyle, «atmayan zamanı», erimeleri ve büyümeleriyle, hayvan, kadın, çocuk - oluşlarıyla, içkin dayanıklılık planıyla: bir müzik düzenlemesi için doğrudur. Müzik düzenlemelerinde uzun zamandan beri Kilise'nin iktidarının rolü bellidir ve müzisyenlerin onun içinden veya ortasından geçirmeyi başardıkları da malumdur. Bu her düzenleme için doğru olmuştur.

Her şıkta kıyaslanması gereken, bir düzenlemede meydana gelen yersizyurdsuzlaşma hareketleri ve yenden yerine yurdunadönme süreçleridir. Ama, Félix'in değışken katsayılar yapmak için bulduğu bu sözcükler aslında ne anlama gelmektedir? İnsanlığın gelişiminin ortak yerleri yeniden ele alınabilir: insan yersizyurdsuzlaşmış hayvandır. Bize «hominiyen'in» insanî varlığın

topraktan ön ayaklarını çektiği ve elin önce devindiren, daha sonra tutmaya yarayan bir şey olduğu söylendiğinde, bunların hem yersizyurdsuzlaşma kuantaları ve eşikleri, hem de her seferinde yeniden yerineyurduna dönme oldukları doğrudur: devingen el yersizyurdsuzlaşmış önayaklar gibi bir ağaçtan diğerine geçmek için kullandıkları ağaç dalları üzerinde yeniden yerineyurdunadönerler; tutmaya yarayan el yersizyurdsuzlaşmış devingenlik gibi, yayacağı veya yükselteceği, adlandırdığı, ödünç aldığı, kopardığı aletlerin öğeleri üzerinde yeniden yerineyurdunadönecektir. Ama «sopa» denen aletin kendisi aynı zamanda ağacından kopmuş bir daldır. İnsanın büyük buluşları terkedilmiş orman gibi, istepelere geçişini anımsattığı gibi, aynı zamanda istepelerde insan yeniden yerineyurdunadönmektedir. Meme için, düşük bir heykelcik tarafından yersizyurdsuzlaştırılmış bir hız yangısı şişkinliği olduğu ve ağzın ise dış dudaklarının sümüksü maddesinin yukarıya kaldırılmasıyla yersizyurdsuzlaştırıldığı söylenir: ama dudakların meme üzerinde ve memenin de dudaklar üzerinde birbirleriyle ilişki oluşturdukları bir yeniden yerineyurdunadönme kendisini gerçekleştirmektedir, öyle ki eklerin şiddet süreklilikleri kuracakları bedenler ve ortamlar çok değişik yersizyurdsuzlaşma hızlarını ve farklılık hızlarını katederler, fakat aynı zamanda yeniden yerineyurdunadönme süreçlerini göstermektedirler. En azından toprak yersizyurdsuzlaşmanın kendisidir (çöl genişler...) ve istepin veya çölin ortasında asılı duran ve hareket etmeyen bile olsa - göçebe, toprak insanı, yersizyurdsuzlaşma insanıdır.

İkinci Kısım

Şu veya bu anda, somut sosyal alanlarda kurdukları akım kesişmelerini, şiddet sürekliliklerini ve kıyaslamalı yersizyurdsuzlaşma eylemlerini araştırmak gerekmektedir. XI'inci yüzyıl dolaylarından bir örnek alalım: toplu para akımı hareketi, son göçlerin baskıcı hareketleriyle köylü yığınlarının büyük yersizyurdsuzlaşması ve derebeylerinin gittikçe artan istekleri; asil kitlelerin Haçlı seferleri olduğu kadar başka hareketleri de içeren değişik biçimlerdeki yersizyurdsuzlaşmaları, şehirlere yerleşme, toprağın yeni tip sömürüsü (toprak kiralama veya ücretli emekçi); takımların gitgide daha az toprağa ait olduğu yeni şehir biçimleri, Haçlı seferleri örgütlenmesiyle «Tanrı ile barış», toprak üzerindeki halkların gittikçe kaybolmasıyla Kilise'nin yersizyurdsuzlaşması, önce şövalyevârî aşkı ve sonra nazik aşkıyla kadının yersizyurdsuzlaşması. Haçlı seferlerinin (çocukları da dahil olmak üzere) bütün bu hareketlerin kesişme eşiği olduğu görülebilir. Bir bakıma, bir toplumda ilk olan şeyin çizgiler ve kaçış hareketleri olduğu söylenecektir. Çünkü bunlar sosyallığın dışında bir kaçış olmaktan çok, düşyapıcı (ütopyacı) veya ideolojik olmaktan çok tüm oluşunun sınırlarını ve eğiğini çizdikleri sosyal alanı oluşturan şeylerdir. Bir toplumun kendisinin tersini anlattığını, iç çelişkileriyle tanımlandığını ve özellikle sınıf çelişkileri olduğunu söyleyen bir marksisti özetle tanıyabiliriz. Biz aslında bir toplumda her şeyin kaçıp gittiğini ve her çeşit doğallığa sahip kitleleri etkileyen kaçış çizgileri tarafından toplumların tanımlandığını söylemek istemekteyiz (bir kere daha kitlenin moleküler bir kitle olduğunu söyleyelim). Bir toplum, ama aynı zamanda kollektif bir düzensizlikte öncelikle yersizyurdsuzlaşma noktaları ve

akımları ile tanımlanır. Tarihin büyük coğrafi sertiven leri hep kaçış çizgileridir, yani vapurla, atla veya yürüterek yapılan uzun yürüyüşlerdir: çölde Yahudilerin serüveni, Akdenizi geçen Vandal Genséric'in serüveni, istepeler boyunca yol alan göçebelerin serüveni, Çinlilerin uzun yürüyüşü - bunların hepsi birer kaçış çizgisi üzerinde yaratılırlar, şüphesizdir ki bu düş kurulduğundan veya görüldüğünden dolayı değil, ama orada gerçek çizildiğinden ve bir dayanıklılık planı kurulduğundan dolayısıdır. Kaçmak, ama kaçarken başka bir silah bulmak. Kaçış çizgilerinin bu önselliğini ne kronolojik olarak, ne de genel bir ebedilik anlamında almak gerekir. Bu, daha doğrusu, vakitsiz olanın olgusu ve hakkıdır: itilmemiş bir zaman, öğlen, gece yarısı ortaya çıkan bir rüzgar gibi bir vaka. Çünkü aynı anda yeniden yeriniyurdunubulmalar yapılmaktadır: yeni devrelerde para; yeni sömürü biçimlerinde kırsal alan; yeni işlevlerde kentsel alan; vs. Tüm bu yeniden yeriniyurdunubulmaların birikimi yapıldığı ölçüde «bir sınıf» kendisini ortaya çıkarır ve tüm parçaları üst - kodlamayı ve hepsini bağdaşılaştırmayı, özellikle, başarır ve bunları kendi yararına kullanır. En azından, bütünlük yeniden yeriniyurdunubulmalarda dağıtılan parçalarıyla, sınıfların yerlerini sağlamlaştırmaları ve birbiri ardına dizili duran hızların katsayılarıyla, her doğaya sahip olan kitle hareketlerini birbirlerinden ayırmak gerekir - aynı şey birbirleriyle kesismeyen kenarlarıyla, birbirine karışmış değişik iki çizgi üzerinde sınıf gibi ve kitle gibi hareket eder. Böylece bazen, en azından üç değişik çizgi, bazen sadece iki ve hatta bazen birbirine karışmış sadece tek çizgi olduğunu söylememizin ne deni daha iyi anlaşılabilir. Evet, bazen üç çizgidir, çünkü kaçış yahut ayrılma çizgisi, tüm yersizyurdsuzlaşma hareketleriyle kesişir, kuantaları hızlandırır, birbirlerini

içinde komşuluk ilişkilerine girmiş hızlanmakta olan partikülleri oradan koparır, onları değişen bir makina-ya veya dayanıklılık planının üzerine taşır ve sonra yeniden yersizyurdsuzlaşmaların daima görelî olduğu ikinci moleküler bir çizgi, bir sürü halkanın zorlamasıyla meydana gelen yeniden yeriniyurdunubulmaların denkleştirdiği, geri dönmeler, denkleşmeler ve sağlamlaştırmalar ortaya çıkabilir; sonunda bir örgütlenme planı oluşturmak için yığılan yeniden yeriniyurdunubulmaların gayet iyi belirlendiği parçaları olan kocaman bir çizgi oluşur ve üst - kodlama makinasına geçiş yapar. Üç çizgiden biri göçebe çizgisi, ikincisi göçeden, diğeri ise yerleşik çizgi gibidir (başka memleketlere göç eden ile göçebe aynı şey değildir). Yahut sadece iki çizgi olacaktır, çünkü moleküler çizgi, iki uç arasında oynarmışçasına bazen yersizyurdsuzlaşma akımlarının kesişmesi tarafından alıp götürülecek bazen ise yeniden yeriniyurdunubulmaların birikimince götürülecektir (göçebe bazen göçmenlerin ittifakına girer, bazen ise bir imparatorluğun veya bir federalliğin paralı askeri olur: Ostrogotlar ve Vizigotlar). Yahut sadece tek çizgi vardır, bu üçüncü çizgide kendini kesilmeye bırakan, ikinci çizgide kendisini görecelileştiren sınır, kenar veya ilk kaçış çizgisidir. Öyleyse Çizginin öbür ikisinin patlayışını doğuran bir şey olduğunu sergilemek oldukça elverişli olabilir. Çizgiden yahut çizgilerden daha karışık bir şey olamaz: örgütlenmiş parçalarında kayıklarını birleştirerek Melville'in bahsetmiş olduğu çizgi, kaptan Ahab'ın hayvan - oluşunda ve moleküler - oluşunda ve beyaz balinanın çılgınca kaçışındaki çizgidir. Daha önce bahsetmiş olduğumuz gösterge rejimlerine dönelim: Nasıl olumsuz bir gösterge tarafından eklenen despotik rejimde kaçış çizgisinin yolu kesilir; nasıl kaçış çizgisi Yahudilerin rejiminde olumlu, fakat görelî, ardıardına

dizli süreçlerde parçalanmış bir değer bulur... Bunlar özetle iki şıktır, fakat daha niceleri bulunabilir, burada hep politikanın özü önemlidir. Politika etken bir deney dir; çünkü bir çizginin ne tarafa döneceğini önceden kestirmek mümkün değildir. İşletmeci «çizgiyi geçirmek» der: fakat çizgiyi her yerden tamamen geçirmek mümkündür.

Birçok tehlike olduğu gibi, her üç çizginin de kendi tehlikeleri vardır. Katı parçanın veya kesinti çizgisinin tehlikesi her yerde meydana gelebilir, çünkü bu sadece Devlet ile ilişkilerimizi içermekle kalmamaktadır, fakat bedenlerimizde çalışan tüm iktidar aygıtlarını, bizi kesen tüm ikili işleyişleri, bizi üst-kodlayan soyut makinaları da içermektedir; gösterge rejimimizi duyurma, eyleme geçirme, algılama biçimlerimizi ilgilendirmektedir. Ulusal Devletlerin iki kutup arasında sallandıkları çok doğrudur: liberal kutupta Devlet soyut makinanın gerçekleşmesini yönlendiren bir aygıt tan başka bir şey değildir; totaliter olanında ise Devlet soyut makinayı kendi üzerine yüklenir ve onunla iç içe olmaya doğru yönelir. Parçalar, bizlerden en korkak, en tatsız ve en acımasız varlıklar oluştururken aynı zamanda bizi rahatlatan bir eğilmeyle markalanır ve her şeye rağmen parçalardan geçtiği gibi onlar da bizden geçerler. Tehlike o kadar her yerde ve o kadar apaçıktır ki, niçin böyle parçalara gereksinmemiz olduğu sorusunu sormak gerekli olabilir. Onu havaya uçurma gücümüz olsa bile, kendi kendimizi mahvetmeden bunu başarabilir miyiz? Çünkü o bizim yaşam koşulumuzun, hem de organizmamız ve aklımız da dahil olmak üzere, bir parçasıdır. Bu çizgiyi ele almamızı gerektiren ihtiyât, onu yumuşatmak için alınacak önlemler, onu içeriden mayınlamak, onu ters çevirmek, sa-

dece Devlete karşı değil, ama dolaysız olarak kendimize karşı yapılacak uzun bir emeğin göstergesidir.

Öyle ki ikinci çizginin de kendine has tehlikeleri vardır. Moleküler bir çizgiyi çizmek veya bir çizgiye ulaşmak, esnek bir çizgi tarafından götürülmek tabii ki yeterli değildir. Orada da gösterge rejimimiz, ihtiraslarımız ve eylemlerimiz, algılama biçimimiz ve bunların hepsi bizi ilgilendirir. Sadece katı bir çizgide bulabileceğimiz tehlikelerin aynılarının esnek bir çizgide de mevcut oldukları doğrudur, ama buradakiler minyatürleşmişler, parçalanmışlar, yahut molekülleşmişlerdir: Aileci Oidipus'un yerini küçük topluluk Oidipus'ları almıştır, hareketli güç ilişkileri iktidar aygıtlarının yerlerini almışlar, çatlaklar tüm olarak ayrılıp toparlanmaların yerine gelmişlerdir. Daha da kötüsü vardır: esnek çizgilerin kendileri, kendi tehlikeleriyle karşılaşır ve onları üretirler; çünkü artık tahammül edilemediğinden dolayı eşik çok hızlı alınmıştır, veya şiddet çok tehlikeli olmaya başlamıştır. Yeteri kadar önlem alınmamıştır. Bu «kara delik» görüngüsüdür: esnek bir çizgi içinden çıkamayacağı bir kara deliğe doğru girmiştir. Guattari özel bir Devlet aygıtında zorunlu olarak merkezileşme olmadan varolan bir sosyal alandaki mikro-faşizmden bahsetmektedir. Burada katı parçalardan kenarlar bırakılmıştır, fakat ilgisiz bir rejime girilmediği gibi orada ilk çizgideki şüphesizliklerden çok daha tedirgin edici, kendi şıkkı, kendi rolü ve görevi üzerinde belirli bir rahatlık elde ederek herbiri bu kara deliğe saplanır ve burada daha tehlikeli hale gelir: küçük grupların Stalin'leri, mahallenin hak ve hukuk arayıcıları, mahalle gruplarının mikro-faşizmi... Bize, bizim için, şizofrenin bir devrimci olduğu söylendi. Biz şizofreninin, moleküler bir sürecin bir kara deliğe dönüş olduğu inancındayız. Marjinaler bize dai-

ma korku biraz da tiksinti vermişlerdir. Onlar yeteri kadar yasa - dışı değildirler.

(G. Deleuze'un notu. Yani onlar beni korkuturlar. «In vitro» olan psikiyatrinin büyük söylemlerinden daha iyi olduğunu söyleyemeyeceğim, uyuşturucu kullananların veya bir suçlunun «in vivo» çılgınlığının moleküler bir sözü vardır. Bir taraftaki rahatlığa göre, diğer tarafta da bir emin olmak mevcuttur. Çizgileri yaratanlar marjinaler değildir, onlar çizgiler üzerinde yerlerini alanlardır ve sonra orasını kendi alanları haline getirirler, çizgideki insanların alçakgönüllülüğüne ve deneyimcinin ihtiyatına sahip oldukları vakit her şey yolundadır; ama bir de kara deliklere düştükleri zaman felaket oluşmaktadır artık kara deliklerden onları bağimli kılan mikro - faşist sözler ve onların firdönüşünden başka bir şey ortaya çıkmaz olmuştur: «Biz öncü yüz» (avant-garde-ız), «biz marjinaliz»...)

İki çizgide birinin diğerince beslendiği ve gittikçe kocaman büyük bütünlükler düzeyinde, her birinin moleküler ağ içine daldığı kara delikler ve küçük terör iş letmeleri ile sertleşen bir parçanın örgütlenmesi işi içine girebilir. Paul Virilio bugüne ait olan dünya Devlet'inin tablosunu çizmiştir: Mutlak barış Devleti topyekün savaş Devletinden daha korku vericidir, soyut makineyle tam özdeşleşmeyi gerçekleştirip, sözünün geçerli olduğu yerlerin ve büyük parçaların dengesi «gizli bir kılcalık» ile ilişkiye girmektedir - orada iyice ayrılmış ışık dolu site sadece gece yarısında yaşayan mağra adamlarını barındırmaktadır, herbiri kendi kara deliğine batmıştır. «Apaçık ve yeterinden çok örgütlenmiş toplum»u tamamlayan «sosyal bir bataklık» vardır¹.

(1) Paul Virilio, *L'Insécurité du territoire* (Yurdun Güvensizliği) Ed. Stock.

Sonunda kopuş veya kaçış çizgisini almanın yeterli olacağını sanmak çok yanlış olacaktır. Öncelikle o çizgiyi çizmek ve nerede ve nasıl çizileceğini bilmek gerekir. Ve sonra onun kendisinin belki de daha tehlikeli olabilecek kendi tehlikeleri vardır. Sadece daha büyük eğilimli kaçış çizgilerinin yollarının kesilme, parçalanma ve kara deliklere doğru hızla akma tehlikeleri olmakla kalmayıp, ayrıca ek rizikoları da vardır: kendinin ve başkalarının çizgilerini yıkım ve mahvetme çizgilerine döndürmek. Yıkım ihtirası. Müzik için bile, niçin o kadar ölme arzusu doğurmaktadır müzik? Marie'nin ölüm çığlığı, boylu boyunca, suların hizasında ve göksel, yatay Lulu'nun ölüm çığlığı. Bütün müzik bu iki çığlığın arasına girer mi? En azından sevdiğimiz yazarlarda vermiş olduğumuz örneklerdeki kaçış çizgileri, nasıl oluyor da bu kadar ters yöne dönebiliyor? Kaçış çizgileri düşünürü oldukları için değil, tam tersine gerçeğin kendileri olduklarından dolayı bu kadar kötü duruma girmektedirler. Sadece diğer iki çizgi tarafından kısa devreye sokulduklarından dolayı değil, ama kendi kendilerinin içinde sakladıkları tehlike yüzünden kötü bir duruma girmektedirler. Kleist ve ikili intiharı, Hölderlin ve deliliği, Fitzgerald ve kendisini mahvetmesi, Virginia Woolf ve yok oluşu. Bu ölümlerin bazılarının rahatlatıcı ve hatta mutluluk verici oldukları düşünülebilir, kendi planında, saatinde arı bir olayın meydana çıkması kişinin ölümü olmayan bir vakadır. Ama tamamen içkinlik planı, dayanıklılık planı bize tatsız olmayan ve görelî olarak lâıkiyle bir ölüm getirebilirler mi? O bu yüzden yapılmamıştır. Başından beri ölüm temasını işleyen yokoluşunda tüm yaratıcılığı tükense bile, tüm müzik bir sükunet izlemeciliği olsa bile, ne neticeleriyle ne de öngörülen sonuçlarıyla yargılanabilirler; çünkü bunlar her yönden taşmaktadırlar. Ölüm

üzerine aktıkları vakit, bu kendilerine has bir tehlikenin işlevi gereğince ve kendilerinin gitmesi gereken bir yön değildir. İşte tüm söylemek istediğimiz: Niçin gerçek olan kaçış çizgileri üzerinde, savaş eğretilmesi en kişisel yahut bireysel durumda bile, bu kadar sık geri gelmektedir? Hölderlin ve savaş meydanı, **Hypérion**. Kleist ve eserinin her yerinde Devlet aygıtlarına karşı bir savaş makinası düşüncesi, ama hayatında da onu intihara doğru sürükleyecek verilmesi gereken bir savaş düşüncesi. Fitzgerald: «terkedilmiş bir ateş sahasında sabahın köründe ayakta olmak duygusuyla kapıldım...» Kritik ve Klinik: aynı savaş makinasının kısımlarını oluşturan kaçış çizgisiyle buluştuklarında yaşam, eser, bunlar aynı şeylerdir. Uzun zamandan beri bu şartlarda eser edebî veya metinsel olmaktan, yaşam ise kişisel olmaktan çıktı.

Tabii ki savaş bir eğretilme değildir. Félix ile savaş makinasının Devlet aygıtlarından daha başka bir doğası ve kökeni olduğunu görüyoruz. Savaş makinasının kökeni imparatorluk kuran yerleşiklere karşı göçebelerdedir; onun aritmetik bir örgütlenme dizgesi vardır bu insanların ve hayvanların kapalı bir mekana kurulan geometrik Devlet örgütlenmesinin tersine, kendilerini dağıtıp yerleştirdikleri açık bir mekanda oluşmaktadır (savaş makinasının bir geometriye gönderim de bulunduğu vakit bile bu Devletin geometrisinden çok farklı bir geometridir. Bu «sorunlu» bir geometridir ve Oklid'te olduğu gibi «teorem»li geometri değildir). Tersine Devlet iktidarı bir savaş makinası üzerine değil, ama bizi boydan boya geçen ikili işleyişlerin ve bizi üst-kodlayan soyut makinenin alıştırması üzerine oturmuştur: tüm bir «polislik». Savaş makinası, tersine savaşçının farkedilmez-oluşu, kadın-oluşu, hayvan-oluşu tarafından katedilmiştir (Devlet adamının veya despo-

tun «reklamına» karşın savaş makinasının buluşu olan gizlilik). Dumézil, Devlete nazaran savaşçının merkezden uzak konumu üzerine sık sık dikkat çekti; Luc de Heusch kendi içinde olmayan gelişmiş bir Devlet'in üzerine doğru hızlanan savaş makinasının nasıl Dışarı'dan geldiğini göstermektedir¹ Pierre Clastres son bir metinde, ilkel gruplarda savaşın işlevinin nasıl bir Devlet aygıtının kurulmasını savmak olduğunu açıklamıştır². Devlet aygıtının ve savaş makinasının aynı çizgiye ait olmadığı ve aynı çizgi üzerinde kurulmadıkları söylenebilir: Devlet aygıtının katı parçaların çizgilerine ait olup ve hattâ onların üst-kodlamalarını gerçekleştirerek onları şartlandırdığı kadar savaş makinası çölün veya istepin dibinden gelerek ve İmparatorluğa saplanarak kaçış çizgilerini ve büyük yokoluşları takip eder. Cengiz Han ve Çin İmparatoru. Askeri örgüt bir kaçış örgütlenmesidir, Musa'nın örgütü bile halkına, ne düşmanı kaçırmayı ne de bir şeyden kaçmayı önermektedir, fakat bu örgüt her geçtiği yerde, kendine has stratejisi ve politikasıyla aynı şey olan bir kaçış çizgisini veya yersizyurdsuzlaşma çizgisini çizer. Bu koşullarda Devletlerin en hatırı sayılır sorunlarından birinin savaş makinasını, kurumlaştırılmış bir ordu olarak kendi içine alması olduğu ve bu savaş makinasından genel polis teşkilatının bir parçası yapmış olduğu söylenebilir (bu çeşit bir dönüşün en göze batan örneği belki de Timurlenk'tir). Ordu her zaman için sadece bir uzlaşmadır.

(1) Georges Dumézil, özellikle, **Heure et Malheur du guerrier**, P.U.F. (Savaşçının Talihi ve Şanssızlığı ve **Mythes et Epopée**, (Mitolar ve Destanlar) 2. Cilt, Gallimard; Luc de Heusch, **Le Roi ivre ou l'origine de l'Etat** (Sarhoş Kral veya Devletin Kökeni) ed. Gallimard.

(2) Pierre Clastres, **La guerre dans les sociétés primitives** (İlkel Toplumlarda Savaş) il «Libre» no: I Ed. Payot.

Savaş makinasının çetecileşmesi de, Devleti istila ettiği ölçüde, onun tarafından kendini uygunlaştırmaya bırakması meydana gelebilir. Ama, kendi korunmasının gerekliliği yüzünden Devlet aygıtı ile Devleti ve onun öznelarini yıkmaya ve de uzun kaçış çizgisi boyunca kendi kendini de yıkıp yoketmeye çalışan savaş makinası arasında her zaman bir gerilim olacaktır. Her şeyin göçebelerce yapıldığı, o derece ki göçebelerin tıpkı «noumènes» * (noumenon) yahut tarihin tanımlayanları oldukları halde, göçebelerin bakış açısına göre, eğer tarih yoksa, bu göçebe imparatorluklarının kendi kendilerini yok ettikleri gibi savaş makinasının da kendi kendisini ya yok ettiği ya da Devlet'in hizmetine girdiği için ve göçebelerin bu yıkma makinasının ayrılmaz parçaları olduklarından dolayıdır. Kısaca, kaçış çizgisi, her seferinde bir savaş makinası tarafından çizildiğinde, hem kendini, hem de diğerlerini yıkma ve yok etme çizgisine dönüşmektedir. Ve önceki tehlikelere karışmadan onlara dokunan çizgi tipinin özel tehlikesi işte buradadır. Öyle ki, bir kaçış çizgisinin ölüm çizgisine dönüştüğü her sefer, «ölüm güdüsü» tipinde içrek bir itilimi anımsamıyoruz, hâlâ dışrakçasına tanımlanan veya nesnel bir şekilde oyuna konulan bir makinanın arzu düzenlemesini anımsamaktayız. Her seferinde, birisinin kendini ve diğerlerini mahvettiğinde kendi savaş makinasını bulmuş olduğu kaçış çizgisi üzerinde oluşan asla eğretilme ile yapılmamaktadır: Strindberg'in eşi ile yaptığı savaş makinası, Fitzgerald'ın alkolik savaş makinası... Kleist'in bütün eseri şu tesbite dayanmaktadır: bu aşamalarda tıpkı Amazonlarda olduğu gibi, bir savaş makinası asla yoktur, savaş makinası kendi ken-

(*) Duygularla değil us ile algılamak anlamında kullanılan Kant'ın kavramı. (Ç.N.)

dini dağıtan ve ulusal ordulara yerini bırakan bir düş-
den başka bir şey değildir (Hombourg Prensi); yeni tip
bir savaş makinası, nasıl yeniden bulunabilir, bizi
yıkıma sürükleyeceğini bile bile nasıl kaçış çizgisi çı-
zılır (ikili intihar?). Kendi savaşını vermek?.. Yahut
bu son tuzağı nasıl bozmalı?

Ayrımlar kolektif ve bireysel açıdan geçmemekte-
dir, çünkü bu iki tip sorun arasında, biz hiç bir ikilik
görmemekteyiz: anlatım öznesi yoktur ve her özel isim
kollektiftir; her düzenleme daha başından beri kollek-
tiftir. Ayrımlar yapay ve doğalın ikisinin de makinaya
ait olup, alış verişlerini sürdürdükleri zaman sürecin-
de, aralarından geçmemektedir. Tek sorun örgütlenme
biçimleri olduğu ölçüde ayrımlar örgütlenmiş olan ve
kendiliğinden olan arasından da geçmemektedir. Mer-
kezleşmenin kendisinin katı parça şekli üzerine dayana-
nan bir örgütlenme olduğu ölçüde, ayrım merkez ve
parçalar arasından da geçmemektedir. Gerçek ayrımlar
birbirlerine içkin de olsalar, birbirleri içine geçip
karışmış da olsalar, çizgiler arasından geçmektedir. Bu
nedenle şizofrenik çözümlemenin yahut pragmacılığın,
mikro-politikanın kendisinin sorunu asla yorumlamayı
içermemektedir, fakat sadece: birey veya grup, senin
çizgilerin hangileridir ve her birinin üzerinde tehlike-
ler hangileridir? sorusunu sormayı içermektedir — 1)
Senin katı parçaların, üstkodlama ve ikili işleyişlerin
hangileridir? Hatta bunlar bile tamamen yapılmış ola-
rak verilememişlerdir; çünkü her birimiz sadece yaş,
cinsiyet ve sınıflardan oluşan ikili işleyişler tarafından
parçalara ayrılmışızdır: bazılarını ise hiç bilmeden ya-
rılmakta ve yerlerini değiştirmeliyiz. Eğer bu parçala-
rı çok hızlı havaya uçurursak, tehlikeler hangileridir?
Beynine ve sinirlerine kadar kendi ikili işleyişine sahip
olan organizma bile bu nedenden dolayı ölmez mi? —

2) Esnek çizgilerin hangileridir, hangi akımlar ve eğilimler? Karşılıklı bağlantılı yeniden yerineyurdundanlanmaların ve göreceli yersizyurdsuzlaşmaların tümünü kapsayanları hangileridir? Ya kara deliklerin dağılımı: bu mikro-faşizmin kendini beslediği ve bir canavarın yerleştiği yerlerde her birinin kara delikleri hangileridir?

3) Kopma ve bitişiklik çizgilerine erişen eşiklerin olduğu yerde, kesişen akımların olduğu yerlerde kaçış çizgilerin hangileridir? Onlar hâlâ canlı mıdır, yoksa kocaman bir faşizmi yeniden kuracak olan kendi kendini yoketme ve mahvetme makinası tarafından şimdiden yutulmuş durumda mı? — Bir arzu veya anlatım düzenlemesi iktidar aygıtlarının en katı çizgileri üzerine indirilebilir. Bazı düzenlemelerin sadece bu tip çizgileri vardır. Fakat herbirimizi daha esnek ve daha yapışkan başka tehlikeler beklemektedir, burada, eğer iş işten geçmediyse yalnız kendimiz yargılayabiliriz. «Arzu nasıl kendi bastırıcısını arzulayabilir?» sorunu gerçek kuramsal zorluk oluşturmamaktadır, fakat her seferinde çok pratik zorluklar oluşturmaktadır. «Organsız beden» veya makinanın olduğu yerde arzu da vardır. Fakat çok hızlı havaya uçurulduğunda ve organik bileşimleri çok kuvvetli bir şekilde alındığından, «aşırı dozlar»dan dolayı uzun sürmemiş boş zarflamalar gibi organsız bedenler vardır. Yıkım makinası veya kara deliklerde faşist, kanser yapıcı, organsız bedenler vardır. Her seferinde bu tehlikelerle karşı karşıya gelen dayanıklılık ve içkinlik planını sürdürerek, arzu bütün bunları nasıl başarısızlığa uğratabilir?

Genel bir reçete, asla yoktur. Toptanlayıcı kavramlarla ilintiyi kestik. Bu kavramlar bile birer vakadır, olaydır. Arzu veya makina veya düzenleme kavramlarında ilginç olan şey onların yapabildikleri en fazla değişkenle ve değişkenlerle değer kazanmasıdır. Biz içi

boş dişler gibi kocaman kavramlardan yana değiliz, KANUN, Efendi, Başkaldıran. Biz, burada, tarihin ölü-
lerinin ve kurbanlarının, Gulag şehitlerinin sayısını tut-
mak için bulunmuyoruz ve bitirmek için: «Devrim ola-
naksızdır, ama bu olanaksız sadece bizim düşüncemiz-
de varolduğuna göre, bizim düşünür olarak olanaksız
düşünmemiz gerekmektedir!» Bize öyle geliyor ki, Gu-
lag kurbanları, bugün, onların üzerine ağlaşanların söy-
lemine tutturmuş olsalardı, en ufak bir Gulag olmazdı.
Kurbanların adına ağlayanlara, onların adına düşünen-
lere, onların adına ders vermeye kalkanlara konu çıkar-
mak için kurbanların bambaşka yaşamaları ve düşün-
meleri gerekti. Onları iten eksilikleri değil, yaşam güç-
leridir; ihtirasları değil, kanâatkarlıklarıdır; Zola'nın
dediği gibi kocaman iştahları değil, anoreksileridir (iş-
tahsızlıklarıdır). Hesap defteri, mahkeme tutanağı halk
mahkemesi yahut arı düşünce değil, yaşam kitabı yap-
mayı arzulardık. Bir Devletin sorunu asla: Devlet ör-
gütlenmesi veya düşyapısal (ütopik) kendiliğindenlik
(spontanelik) olmamıştır. Devlet aygıtının modeline ve-
ya bu aygıtın işgâli üzerine modellenmiş Parti örgüt-
lenmesine karşı çıkıldığında, bu kadar kaba almaşık-
lara (alternatiflere) düşmek gerekmemektedir: Ya do-
ğru durumuna, kendiliğinden bir dinamiğe çağrıda bulu-
nulur; yahut da olanaksız olmasından dolayı büyük bir
zevk alınan olanaksız bir devrimin akli sıra uyanık dü-
şünürü olunur. Sorun hiç bir zaman ideolojik olmadı,
hep örgütlenme oldu: Gelecek olan Devletin önbiçimini
çizmek için de olsa, Devlet aygıtı modeli üzerine şekil-
lenmeyen bir örgüt biçimi mümkün müdür? Öyleyse
kaçış çizgileriyle bir savaş makinası? Devlet aygıtına
savaş makinasını karşı çıkarmak: ister müzikal, ister
edebî olsun, her düzenlemede şu veya bu kutup ile kom-
şuluk derecesini hesaplamak gerekmektedir. Ama her-

hangi bir yerde, bir savaş makinası nasıl modern oluncaktır ve kendi faşist tehlikelerine, Devletin totaliter tehlikeleri karşısında, Devleti korumaya karşı kendini yoketme tehlikelerine nasıl karşı çıkacaktır? Bir buki ma bu çok kolaydır, kendi kendine ve her gün oluşur bu. Tuzak kuran ve planlarının efendisi bütünleştirici bir Devlet olduğunu ve bize ihanet etse bile Devletin şekline bürünecek veya her seferinde yenilse ve boğulsa bile kendiliğinden veya kısmi yerel mücadelelere dönüşecek olan bir direniş gücü olduğunu söylemek yanlış olacaktır. En merkezî Devlet bile kendi planlarının efendisi değildir, onun kendisi de deneycidir, şıngı eder, ne olursa olsun daha önceden öngörmez: Devletin iktisatçıları bir para hacminin artışıını öngöremediklerini söylemektedirler. Amerikan politikası deney yoluyla yöntemlenmek zorundadır ve söz götürmez programlarla davranmak zorunda değildir. Kendilerine «karamsar» ve doğruluktan ayrılmaz ciddi düşünürler imgesini vermek için üstün bir şekilde habîs bir Efendiden bahsedenlerin bu dalavereci ve hazin oyunları niyedir? İktidarlar karışık düzenlemelerin değişik çizgileri üzerinde kendi deneyimlerini yürütmektedir, fakat yine burada, her adımda tehlikelere rastladıklarını hesaplayan bir savaş makinasıyla kısım kısım dayanıklılık planını yaratarak, hızlarını hızlandırarak veya yavaşlatarak, bu çizgilerin kesişmelerini arayarak, etken kaçış çizgilerini çizerek, tahminleri bozarak başka bir çeşit deneyiciler ayağa kalkmaktadır.

Bizim durumumuzu belirleyen hem Devletin ötesinde, hem de berisindedir. Ulusal Devletlerin ötesinde, dünya pazarının gelişmesi, çokuluslu şirketlerin güçlü, «evrensel» bir örgütlenmenin eskizi, kapitalizmin tüm sosyal bedenlere yayılması, teknolojik, sanayileşmeci ve parasal akımları üstkodlayan büyük soyut bir

makinanın şeklini oluştururlar. Aynı zamanda, gözetleme, denetim ve sömürü araçları gittikçe daha ince, daha yaygın, bir bakıma daha moleküler oluşumlardır (Zengin Ülkelerin işçileri zorunlu olarak Üçüncü Dünya'nın sömürüsüne iştirak etmektedirler, erkekler kadınların sömürüsüne iştirak etmektedirler vs.) Fakat işlevsizliğıyle soyut makine bir ülkeden diğere ve kendi ülkelerine değgin şeyleri düzenleyemeyen Ulusal Devletlerden daha fazla yanılmaz değildir. Devlet artık sosyal karşı çıkışları savuşturmaya yarayan finansiyel, kavramsal veya politik araçlara sahip değildir; ebediyen polis, ordu, sendikalar dahil, bürokrasi, kollektif gereçler, aile, okul gibi eski biçimlerin üzerine yüklendiğı de şüphelidir. Devletin berisinde, iniş çizgileri ve kaçış çizgilerini takip ederek, büyük toprak kaymaları yapılmıştır ve bu çizgiler özellikle şunları etkilemektedir: 1) Toprakların çepeçevre sarılması; 2) İktisadî nesnelleştirme mekanizmaları (enflasyonun ve işsizliğin yeni karakterleri...) 3) Temelin kuralları dahilinde çepeçevre sarılması (okullardaki bunalım, sendikaların, ordunun, kadınların bunalımları...) 4) İsteklerin doğasının niteliksel olduğı kadar niceliksel de olması («Yaşamın seviyesinden» çok «yaşamın niteliğı») — bütün bunlar adına arzuyu hak etmek denilebilen şeyi oluşturmaktadırlar. Azınlık, dilbilimsel, etnik, bölgesel, cinsiyet, gençlik, sorunlar sadece eksikliklerinin adına ortaya çıkmakla kalmayıp, Devletin düzenlemelerini ve makinanın bütünsel ekonomisini tamamen içkin bir şekilde sorun haline getiren güncel devrimci şekillerini de ortaya çıkarmaktadırlar. Devrimin ebedî olanaksızlığı üzerine ve genelde bir savaş makinasının faşistleşerek geri dönüşü üzerine bahis tutuşmak yerine niçin yeni bir devrim tipinin olanaklı olmaya başladığını ve her türlü canlı, değışken makinanın savaş veren, kesişen ve Devletlerin

ve Dünya'nın örgütlenme planına mayın döşeyen bu dayanıklılık planı çizdikleri düşünülmesin? ¹ Çünkü, bu kere daha, Dünya ve Devletleri planlarının efendileri değillerdir artık ve devrimler kendilerinin biçimlerinin bozulmasına mahkûmdurlar. Bir bakıma oyunda her şey belirsiz olarak oynanmaktadır, «karşı karşıya, sırt sırta, sırt yüze...» Devrimin geleceğinin sorunu kötü bir sorudur; çünkü onu bu şekilde sordukça, bir çok insan devrimci olmaktan vazgeçecektir ve soru, özellikle, her yerde, her düzeyde insanların devrimci oluşlarını önlemek için, bu şekilde sorulmuştur.

(1) Bütün bu noktalar üzerine bkz. Félix Guattari, *La Grande Illusion* (Büyük Yanılsama) Le Monde gazetesi.

DİYALOGLAR

GILLES DELEUZE CLAIRE PARNET

Diyaloglar, Deleuze'ün Claire Parnet ile gerçekleştirdiği anonim bir yazıdır. İkili olarak düşüncenin nasıl ileriye götürüldüğünü gösteren bu kitapta, diyalog iki kişi arasında sahtedir. Deleuze Parnet'yi, Foucault'yu, Guattari'yi ve diğer dostlarını, Parnet Deleuze'ü anlatırken yazarlar ortadan kalkarlar. Diyalog iki kişi arasında değil, çizgiler arasında, bölümler arasında yahut kısımlar arasındadır. Belleği kaybetmek: bloklar ortaya çıkarmak gerekir. Bloklar anonimdir. Her zaman şimdiki zamanda işlev görür, bellek geçmişe değil, şimdiki zamana aittir. Bu bir oluşturmaktır. Tarih unutulur, oluşların sorunu coğrafyadır. Bir devrimci oluş, devrimin geçmişi veya geleceğinden daha önemlidir. Bir kadın-oluş veya bir hayvan-oluş cinsiyetlerin ve türlerin farkından çok daha önemlidir...

Üniversitedeki öğrencileri için 'öğretilemeyeni öğreten', Foucault için 'düşüncesiyle yeniden düşünmeyi mümkün kılan' Deleuze, anti-psikiyatri akımı içinde yer alan şizo-analizin kurucularındandır. Félix Guattari ile herşeyi Oidipus'a indirgeyen ve mitolojiden kurtulamayan psikanalizin karşısına şizo-analizi çıkarmışlar ve 1968'in teorik kitabı sayılan **Anti-Ödip**'i bu tez çerçevesinde yazmışlardır.

BAĞLAM

ISBN 975 - 7696 - 09 - 9